

64. Aantekeningen, juni – augustus 2018

Pieter Wisse

64.1

Dank je wel voor ontvangstbevestiging. Eventuele verdere vragen e.d. beantwoord ik je zelfs met plezier, naar jouw wens schriftelijk of mondeling.

64.2

Ter informatie. Vooralsnog boven verwachting, nietwaar? Is hij tòch onder jouw psychologische druk bezwiken. Ineens was jij overal ...

64.3

Ook in **Origins of Human Communication** (The MIT Press, 2010, oorspronkelijk 2008) gaan de veronderstellingen m.i. niet vèr genoeg ... terug. Michael Tomasello onderscheidt

just three basic human communicative motives[. p. 83] The first and most obvious human communicative motive is requesting[, i.e.,] getting others to do what one wants them to do[. p. 84] The second fundamental human communicative motive [...] results from the fact that individuals often want to offer help to others without even being requested to [...] specifically, by informing others of things, even when they themselves have no personal interest in the information.[p. 85 The] third basic communicative motive [...] refers to p]eople often simply want[ing] to share feelings and attitudes about things with other[, that is,] an expressing or sharing motive.[p. 86]

Mijn opvatting luidt dat het met wat Tomasello oppert als tweede en derde motiefsoort óók gaat om verzoeken van het ene subject aan een ander subject (of aan zichzelf, dwz intrasubjectief). En dan blijft er qua soort één motief over! Daarom heb ik een radicale taalopvatting: èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance; zie [Semiosis & Sign Exchange: design for a subjective situationism](#), Information Dynamics, 2002).

Een ander onderscheid dat ik deugdelijke afleidingen vind belemmeren, is Tomasello's beperkte – en aldus beperkende – opvatting van taal. Hij lijkt er iets ànders onder te verstaan dan (aanwijs)gebaren, maar voor gebarentaal gebruikt hij tòch de aanduiding ... taal. Ik beschouw dat allemáál als tekens. Voor tekengebruik veronderstel ik daarom ook weer één – semiotisch – model. Dat is de semiotische enneade, zie ook weer [Semiosis & Sign Exchange](#) voor mijn oorspronkelijke ontwerp ervan. Wie uitgaat van de enneade, herkent dat de oorsprong van tekenverkeer de overgang (lees ook: evolutionaire ontwikkeling) betreft van teken als kwalitatief afwijkende oorzaaksoort. Zo principieel duidt Tomasello de oorsprong van mènselijke communicatie echter niet. Hij beperkt zich vooral tot een vergelijking met mensapen. Volgens hem mikt mensapelijke communicatie – vrijwel? – uitsluitend op wat hij in enge zin beschouwt als het doen van verzoeken. Dus typisch menselijk vindt hij de uitbreiding tot informatieverstrekking en gevoelsdeling, en dat 'doen' mensen vanwege hun gedeelde motieven. Met die veronderstelling, te weten van gedeelde motieven, ben ik het òneens. Samenwerking e.d. acht ik dekkend verklaarbaar volgens subjectief situationisme. Weliswaar zijn motieven subjectief, maar volgens de enneade bepalen ze de situationaliteit van subjectgedrag en aldus de intra- c.q. intersubjectieve afstemming. Volgens Tomasello zit samenwerking als

het ware evolutionair ingebakken in menselijke motivatie. Mijn algemenere idee is dat mensen zich nog weer ruimer kunnen aanpassen, en daarvoor situaties nog weer variabeler kunnen duiden, enzovoort. Dan is samenwerking een manier van aanpassen, zoals er ook andere manieren zijn (zoals iedereen uit nadelige ervaringen kan bevestigen).

Ik heb er geen zin in om de talloze speculaties door Tomasello in **Origins of Human Communication** stuk voor stuk vanuit enneadisch perspectief te becommentariëren. Waarin hij zich m.i. wèl opbouwend onderscheidt van traditionele taalkundigen, is dat hij duidelijk dat er voor betekenis naar veel meer moet worden ‘gekeken’ dan slechts het (aanwijs)gebaar in kwestie. Klopt,

[t]he answer is of course “context”[. p. 74]

Hoe o.a. context past resp. werkt in dynamiek van aangepast gedrag, toont een dia-enneadische schets; zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Terwijl Tomasello de mogelijk oppert

that we just do not understand everything well enough to find the hidden simplicity[, p. 319]

suggereert de enneade alweer véél duidelijker wat al dan niet valt te begrijpen.

64.4

Eén én hetzelfde individu kan gebruiker zijn van verschillende instrumenten en dan met pèr instrument een toegesneden verzameling (on)bevoegdheden. (Ook) de vraag naar overzicht over wie wat al dan niet gebruikt c.q. mag gebruiken, vergt voor adequate beantwoording daarom een zgn stelselmatige aanpak. Ofwel, er moet rekening gehouden zijn met reële verschillen plus samenhang ertussen. In dit verband zijn uiteraard ook de eisen relevant waaraan volgens de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) voldaan moet zijn.

Als modelleermethode voor eenduidige ordening van betekenisvariëteit op willekeurige schaal is [Metapatroon](#) (Engels: Metapattern) ontwikkeld. Zie o.a. het rapport [Semantiek op stelselschaal](#) (Forum Standaardisatie, juni 2009) voor toelichting, met in bijlage C een onafhankelijke evaluatie. Een marktconsultatie door Rechtspraak wees recenter uit dat er voor Metapatroon nog steeds géén alternatief bestaat.

Stelselmatigheid betreft vermijding van beperkende aannames. Met traditionele entiteit-relatie modellering lijkt de wie-wat vraag eenvoudig te beantwoorden. Maar dat lukt slechts op die manier volgens de aanname van en aldus beperking tot ‘eigen’ gebruikers van ‘eigen’ toepassingen, dwz op kleine schaal. Echter voor en door een organisatie die met haar instrumenten onderdeel uitmaakt van een ruimer netwerk en zo door naar infrastructuur voor maatschappelijk informatieverkeer, moet modelleeratomisme worden vervangen door het beginsel van contextuele betekenisverbijzondering.

Een proefopstelling voor beantwoording van de ‘eigen’ wie-wat vraag moet in aanzet reeds op zulke verruiming met informatieverkeer zijn berekend. Anders is het resultaat prompt achterhaald, en moet een alweer wat ruimer bemeten overzichtsmiddel – steeds – opnieuw worden ontworpen enzovoort. Met Metapatroon lukt incrementele groei en dient de proefopstelling onmiddellijk als eerste operationeel bruikbare versie.

Eveneens voordelig is dat de Rechtspraak met de zgn informatieronde reeds operationeel beschikt over het technische platform, aanvankelijk voor stroomlijning

van debiteurenbeheer. Wat informatietechnologie betreft is onderhavige proefopstelling ‘gewoon’ méér van hetzelfde. Dat verklaart de geringe kosten van de – verdere – proefopstelling en zekere beantwoording van ook deze overzichtsvraag. Voor de langere termijn is tevens belangrijk dat elke investering opbouwend is en blijft. Nogmaals, dat komt door van meet af aan volgens Metapatroon voor stelselmatige opzet te kiezen, dwz optimaal beheersbaar uitbreidbaar zonder verlies van eerdere investeringen in tijd, geld en moeite.

64.5

Het laatste woord van de ondertitel **Legitimiteit, vitaliteit, meervoudigheid** van de bundel **Betoverend bestuur** (Lemma, samenstellers E.M.H. Cornelissen, P.H.A. Frissen, S. Kensen en T. Brandsen, 2007) trok mijn belangstelling. Het inleidende hoofdstuk **Een onttoverde wereld** (pp. 17-32) is bijgedragen door Paul Frissen. Daaruit blijkt dat ook Frissen al met zijn analyse tekort schiet. Zo stelt hij:

Differentie is meervoudig, is ambigu, is contextueel, en, voeg ik daaraan toe, is particularistisch.[p. 29]

Daarentegen, nog wat grof uitgedrukt, telt wat doorgaat voor “particularistisch” als zodanig principieel “contextueel” en is aldus verbijzonderd juist niet “ambigu.” Frissen vergist zich dus ook met zijn verwante stelling:

Omdat er alleen maar verschillen en ongelijkheden zijn, is er geen universaliteit.[p. 29]

Die “universaliteit” is er wel degelijk denkbaar, maar van een andere orde. Algemeen geldig is contextuele verbijzondering van tekens. Volgens de zgn semiotische enneade stroken daarmee enerzijds situationele gedragsverbijzondering, anderzijds motivationele begripsverbijzondering. Nogmaals, daar is niets “ambigu” aan. Dit ordeningsbeginsel volgens dynamiek van verschillen-in-samenhang is natuurlijk niets nieuws. Vanwege de kwantitatief toenemende variëteit valt het echter sterker op dat bestuur volgens traditionele opzet er haaks op staat. Terecht wijst Frissen op behoefte aan resp. noodzaak tot kwalitatief gewijzigd bestuur:

Altijd moet er ruimte voor differentie zijn, waarbij de grenzen van die ruimte door de differentie zelf worden bepaald.[p. 31]

Vervolgens noemt hij het

[v]an de[ze] aangrijpingspunten [van politiek-bestuurlijke interventies] naar de instrumentering [...] een kleine stap.[p. 31]

Hij beperkt zich echter tot de opmerking dat

de instrumentering de differentie [dient] te dienen.[p. 31]

Hij kan ook verder geen idee hebben, omdat hem de “universaliteit” van samenhangende verschillen methodisch nog ontgaat. Ofwel, wat Frissen over “instrumentering” beweert, zegt dus nog helemaal niets over opzet, inrichting, enzovoort. Wat hij aanbeveelt,

is de betovering van een politiek van het verschil.[p. 31]

Onzin. Wat deelnemers aan maatschappelijk verkeer met hun situationeel veranderlijke gedragingen optimaal faciliteert, heel praktisch, is (im)materiële infrastructuur. Ik lees er bij Frissen helaas niets over. Als mijn eerdere kritiek, lees ook [In alle staten](#). Feitelijk blijft hij steken in zijn m.i. terechte protest tegen het

heersende politiek-bestuurlijke ideaal van gedragsuniformering. Daaraan geeft hij dan zoiets als een poëtische draai waardoor juist van “aangrijpingspunten” géén sprake is. En daarvan trekt niemand zich dus iets aan, ook terecht, en verandert er politiek-bestuurlijk kwalitatief nog altijd niets.

Ook Frissen mist domweg de noodzakelijke sprong van exemplarische meervoudigheid naar omvattend dynamisch variëteitsbeginsel. Zie verder o.a. [Infrastructuurkunde](#). Een groeiend aandeel in variëteitsdynamiek heeft informatieverkeer. Dat vergt methodische ordening van – veranderlijke – betekenisverschillen in samenhang; zie daarvoor [Metapatroon](#).

64.6

Bedankt voor je antwoord, te weten "ja," op de vraag of Forum Standaardisatie de (meer)waarde van semantische standaardisatie onderkent.

Een ontkennend antwoord had ik niet begrepen.

Voorop stel ik met nadruk, dat ik je bevestigende antwoord toejuich. Maar ook met dit antwoord sta ik voor raadsels. Is dat erg?

Ik herhaal dat naar mijn overtuiging onduidelijkheid over – aanpak van – zgn semantiek verlamdend werkt. Daaraan ligt een m.i. allang achterhaalde opvatting over semantiek ten grondslag. Adequate infrastructuur voor informatieverkeer in publiek domein kunnen 'we' immers vergeten zolang voor reële betekenisvariëteit geen passend antwoord wordt gevolgd.

Maar moet je mijn opvatting serieus nemen? Volgens mij hangt dat ervan af hoe serieus je jezelf neemt. Wat reken je tot je taak, en aldus verantwoordelijkheid enzovoort? Nota bovenaan, te weten als aanhef in artikel 1, in de huidige versie van het Instellingsbesluit voor Forum Standaardisatie staat dat "[h]et Forum [...] tot taak [heeft] om te adviseren over interoperabiliteit[.]" Dat betreft interoperabiliteit in de zin van, zo luidt artikel 1 verder, "elektronische uitwisseling en (her)gebruik van gegevens." Zeg dus ook maar informatieverkeer. Indien Forum Standaardisatie daarvoor terecht "de (meer)waarde van semantische standaardisatie onderkent," hoe luidt dan zijn advies in kwestie? Dáárop heeft mijn (vervolg)vraag dus betrekking. Ik probeer het je met de vraagstelling wederom gemakkelijk te maken:

Huldigt Forum Standaardisatie de opvatting over semantiek zoals toegelicht in het eigen rapport [Semantiek op stelselschaal](#) uit juni 2009?

Inmiddels ken je de procedure. Ja òf nee?

Hoe sneller je antwoordt, des te eerder stel ik je een verdere vraag, telkens opbouwend bedoeld. Voordat we elkaar [eind deze maand] spreken kan op deze manier al veel duidelijker zijn. :-)

Je spoedige wederbericht zie ik wederom graag tegemoet.

[Emailbericht dd. 6 juni 2018 aan hoofd BFS; zie ook [aantekening 63.91](#).]

64.7

Ik beken dat ik überhaupt géén antwoord verwachtte. Een (beleids)ambtenaar functioneert immers steeds meer als bestuurder (omdat bestuurders zich steeds meer als politici gedragen ..., omdat politici zich steeds meer gedragen als kandidaten in een populariteitswedstrijd). Hoe dan ook neemt in dat rijtje niemand op voorhand stelling. Op, zeg maar, inhoud, bedoel ik. Sterker nog, in dat milieu red je het niet met eigen opvattingen (anders dan over - verbetering van - eigen positie). Van het ontbreken ervan bestaat zelfs geen besef. Dus een vraag naar inhoudelijke

opvatting wordt prompt ... opgevat resp. afgedaan als vervelend, lastig. De aandacht verschuift van de vraag naar de steller ervan. Is z/hij belangrijk? Inmiddels is het antwoord op die vraag vrijwel altijd ontkennend. Want slechts onbelangrijke mensen komen in hun wanhoop en frustratie nog met inhoudelijke vragen. Wie volgens heersende machtsverhoudingen 'belangrijk' is, laat dat wel uit haar/zijn hoofd (want behoort zèlf tot dat politiek-bestuurlijk milieu inclusief beleidsambtenaren). Dan is domweg géén antwoord geven wel zo eenvoudig (zoals ik zo vaak bevestig kreeg). Nu het eens meezit, stelde ik maar meteen een inhoudelijke vervolgvraag. Maar hoe lang gaat dat nog goed? :-)

64.8

Ere wie ere toekomt, hoofd Bureau Forum Standaardisatie gaf tòch antwoord. Waarom dat ruim een week kost, blijft merkwaardig. Enfin, vòlgende vraag dan maar.

64.9

Als de baas van huis is, met "vakantie" dus, ... Waarmee kom jij die periode als werknemer door? In jouw woorden, "tijd voor iets anders"? Voor jezelf? Ik vrees dat we niets anders kunnen doen dan onze informatiekundige machteloosheid documenteren. Wellicht heeft ooit iemand er iets opbouwends aan, en is het de alternatiefloze moeite waarde geweest. Als je je onverhoopt verveelt, kan je terecht bij afleveringen met aantekeningen; sinds begin dit jaar verschenen alweer drie afleveringen.

64.10

Beroepsmatig duid ik mijzelf als informatiekundig ontwerper. Op wat informatiekundig doorgaans zelfs impliciet geldt als ontwerpresultaten heb ik opbouwend bedoelde kritiek. Als vakdiscipline moet informatiekundig(e) ontwerp(ler) m.i. grotendeels nog worden ... ontworpen, enzovoort. Daarmee is helaas nog steeds spoed geboden, om te beginnen voor passende opleiding. Er zijn immers vakbekwame ontwerpers nodig.

In **Het boze oog** (Synopsis, 1983) stelt Gerrit Komrij (1944-2012) dat

[a]rchitecten en vormgevers [...] de belangrijkste mensen van onze tijd [zouden] moeten zijn[. p. 8]

Zo radicaal is mijn opvatting niet. Met ontwerp is echter vaak wèl een cruciale bijdrage aan de orde, zoals allerlei soorten bijdragen onontbeerlijk zijn. Komrij's boek is onverminderd actueel èn relevant vanwege de kritiek op "architecten en vormgevers." Hoewel Komrij zijn boek publiceerde ruim vóór de maatschappelijke verspreiding van digitale technologieën waarvoor het Internet exemplarisch is, houd ik zulke kritiek alweer geruime tijd helaas dus óók resp. zelfs nog sterker van toepassing op menigeen die zich informatiearchitect oid noemt. Komrij heeft het over

zwendelaars [die] hun geweten verkocht [hebben] aan de handelaren. En de handelaren, op hun beurt, kunnen rekenen op de steun van [ambtenaren]. Zakenlieden en ambtenaren, zij zijn de machthebbers [...], zij hebben de touwtjes van het decor waarin we leven in handen, en aan die touwtjes zijn, als marionetten, de architecten en ontwerpers gaan hangen.[p. 8] **Elk individu**, dat voor niets anders meer deugt, [kan] wel architect heten[. p. 20] 'Eigentijds' is hun leus[. p. 22] **Wat we nodig hebben zijn andere architecten. Wat we nodig hebben is een andere architectuur.**[p. 96]

Uitzonderingen daargelaten, die diagnose geldt onverkort of zelfs nog sterker voor het ontwerploos ontwikkelen van wat samenhangende voorzieningen, infrastructuur dus, voor informatieverkeer behoren te zijn.

Een kritisch-opbouwende blik is noodzakelijk. Daarvoor benut Komrij

de speciaal voor dit doel door mij ontworpen wetenschap van het neo-ocularisme, het Nieuwe Kijken [...] met als belangrijkste instrument [...] het Assertieve Oog.[p. 8]

Ik heb zijn boek gelezen om te onderzoeken of daarin nadere lessen staan die – ook – kunnen helpen ter verbetering van – resultaten volgens – informatiekundig ontwerp. Terecht maakt Komrij bezwaar tegen

bastaarden van het huwelijk tussen volgzaamheid en geestloze zelfoverschatting in het brein van een middelmatig architect[. p. 10] Architectuur is geen proeftuin voor gefrustreerde kunstenaars.[p. 19]

Hoe een architect zo'n uitkomst toelicht, te weten met "artistieke prietpraat,"[p. 10] helpt niet, integendeel,

[w]at architecten **bouwen** is al erg, maar als ze hun mond open doen wordt het nog erger.[p. 60]

Ik voel me overigens niet aangesproken. Ontwerpen is moeilijk vanwege de opgave om

[d]e spanning tussen afstandelijkheid en gretigheid [...] er in te houden, dat is dansen op een hoog koord.[p. 12]

Komrij hekelt de ontwerper die

zich in het circuit van ambtenaren en [...] commissies zo'n deftige, fluwelen positie [heeft] verworven [...] dat hij elke kritiek kan afdoen[. p. 14]

Vaak is

[d]e enige architectuur aan [allerlei] gebouwen [...] de volstrekte afwezigheid van architectuur.[p. 14] Ze scherpen onze zintuigen door ons te tonen wat we **niet** zijn.[p. 17]

Nee,

het product van een architect [is niet] gerechtvaardigd of verdedigd, zodra er maar een bijsluiters met architectonische dieventaal aan is toegevoegd.[p. 18]

Nota bene,

'[p]uur architectonische maatstaven' bestaan niet. De architectuur is een dienende kunst die óók met politieke en sociale, met geografische en historische maatstaven moet worden gemeten. Architecten hebben rekening te houden met de psychische en fysieke reacties van **mensen**.[p. 18]

Zo mogelijk geldt dit allemaal èxtra voor bijdragen met informatiekundig ontwerp(en). Maar

[d]e architecten van nu zijn zakenmensen. Ze zijn niet alleen de allergehoorzaamste slippedragers van de ondernemers (óók al vermaard om hun diepere inzicht in het eigentijdse), maar bovendien zélf ondernemers. Hun voornaamste besogne is de nota.[p. 22] Waar schijndurf en geld tezamen vloeien, daar rijst de architect van ver.[p. 146]

Dus,

[w]antrouw de architecten. [...] De moderne architecten zijn de grote bedervers[. p. 22] Als hij al niet [...] de aanval van buitenaf inzet, dan vreet hij zich wel van binnenuit een weg.[p. 23] Overal dringen de architecten binnen[. p. 117] Wat er ook gebeurt, [de architect] blijft kleven [...], een schoolvoorbeeld van inschikkelijkheid, plooibaarheid, [...] het prototype van de [...] lakei.[p. 38] De hedendaagse architectuur [vergt f]lexibel meedenken.[... Maar w]at is 'flexibiliteit' anders dan onderdanigheid en kruiperij? De windbuilen zijn architecten geworden en de architecten reetlikkers.[p. 69] Ze] bestaa[n] voor het grootste deel uit beunhazen, uit angstige likkers van opdrachtgevers en mogelijke opdrachtgevers.[p. 118]

Indien Komrij dat meent, en daarvan heeft het in **Het boze oog** alles weg, is zijn bewering ijdel dat

we [...] alleen nog [kunnen] hopen op de architecten. [...] Verschuil u eens niet, ga er [...] niet van uit dat 'er honderden anderen klaar staan' wanneer u **nee** zegt![p. 191]

Ook voor evenwichtige verhoudingen hebben 'we' toch ècht adequate infrastructuur voor informatieverkeer nodig. Terwijl de kritiek op wie zich daarvoor als architect profileert nog vrijwel altijd terecht is, blijven opbouwende veranderingen daardoor echter achterwege. (Want) de vergelijking die Komrij maakt van "architecten en vormgevers" met "marionetten" acht ik toepasselijk. Maar dan moeten 'we' het dus vooral zoeken bij wie aan "de touwtjes" trekken. Voor infrastructuur moeten opdrachtgevers van het idee af, dat zij het gebruik ervan bepalen. Daarentegen moeten gebruikers dat vergaand zelf kunnen bepalen. De opdrachtgever faciliteert slechts de veranderingen om ze aan die per saldo grotere, vooruit, vrijheid te helpen. En zo moet de ontwerper voor wat z/hij ontwerpt de feitelijke opdrachtgever kunnen beschouwen als 'slechts' één belanghebbende bij het resultaat ervan; belangen van anderen moeten netzogoed tellen, en evenwichtig afgewogen zijn in het ontwerp en zo door tot en met de daadwerkelijke voorzieningen:

De architectuur zou een kunst moeten zijn die de waarde van **alle** mensen weerspiegelt.[p. 192]

Komrij ziet echter scherp dat onder heersende (wan)verhoudingen

[i]nspraak begint als een nieuwigheid, wordt daarna snel een hinderpaal en eindigt als een nachtmerrie.[p. 72]

Let wel, Komrij volgt terecht het perspectief van wie inspraak zgn gegund krijgt. Maar een ontwerper die zich erbij neerlegt zelf feitelijk géén inspraak te hebben, stelt zich al helemáál niet op als vertegenwoordiger van alle overige belanghebbenden. Zonder die ontwerpruimte kan een ontwerper echter onmogelijk ... ontwerpen; zie o.a. mijn opstel [In de hoop op informatiekundig beroepsperspectief: ontwerpers van infrastructuur voor informatieverkeer zoeken democratische opdrachtgevers](#). Ook volgens Komrij zijn opdrachtgevers echter moeilijk voor andere verhoudingen te porren. Met gehoorzame architecten

is het resultaat [...] de exacte weergave van de hersens van de ambtenaren die het bepalen: vol gaten [...] en stilstand. Geen planning op de lange termijn? Ach kom. Hun planning bestaat niet alleen uit hun onwrikbare voornemen om de burgers te treiteren en te jennen, maar ook om dit tot hun laatste snik vol te houden. Hun planning is gericht op de **langst mogelijke** termijn.[p. 35] Het is] decivilisatie van bovenaf[. p. 50]

Op mijn beurt ga ik niet zo ver om opdrachtgevende ambtenaren van kwade trouw te beschuldigen. Er heerst m.i. vooral ònvermogen mbt infrastructuur voor informatieverkeer. Maar dat is wellicht nòg moeilijker te doorbreken, want er

is juist een **stevig** beleid [p. 35 voor]het samengaan van bestuurlijk onbenul en talentloos architectendom.[p. 38]

Kom daar maar eens tussen! Hoe onwrikbaar ònevenwichtige verhoudingen zijn, blijkt wel uit onmiddellijke herkenbaarheid van Komrij's kritiek van ook alweer decennia geleden:

Er bestaat geen walgelijker schouwspel dan regenten die regenten prijzen[. ... Het is een ranzig wereldje van mensen die iets middelmatig tot iets groots verklaren om er ook zelf een beetje groter door te lijken. Argwaan is hier geboden.[p. 56]

Zo bijtend als Komrij kan ik mijn kritiek niet uitdrukken. Ik herken echter de machteloosheid van zulke spot. Er volgt domweg geen reactie. Wat Komrij destijds schreef, is daardoor zelfs extra treffend. Daarom citeer ik hem graag (met hetzelfde tragikomische vooruitzicht op veronachtzaming).

En het ontgaat Komrij evenmin

[w]at [...] architecten [bekronen] als ze onder elkaar zijn[.] iets echt architecturaals natuurlijk. iets wat alleen een architect kan waarderen. Een architectuur voor architecten. [p. 58] Wat zou een architect zich bekommeren om het publiek?[p. 59] Ze letten niet op de behoeften van het publiek, ze vinden hun persoonlijke behoeften [...] oneindig veel belangrijker.[p. 87] Eigendunk als argument.[p. 189] Wat een deprimerend genootschap van wederzijdse bewondering.[p. 192]

Voor de gebouwde omgeving merkt Komrij op, dat per saldo

[d]e mensen die er geen verstand van hebben [...] het hoogste woord [voeren] en de mensen die er wel verstand van hebben wringen zich in de nederigste bochten.[p. 69]

Het verschil met digitale infrastructuur voor informatieverkeer is dat vooralsnog bijna niemand er überhaupt "verstand" van heeft voor het noodzakelijk maatschappelijk annex stelselmatig bereik. Daarom moeten 'we' investeren in opleiding van informatieverkeerskundige ontwerpers, maar er is pas opbouwend empooi voor ze met voldoende maatschappelijk-gerichte opdrachtgevers. De naïeve oproep van Komrij luidt:

Iedereen zijn eigen architect![p. 74]

Dat klinkt weliswaar emancipatoir, maar voor infrastructuur wèrkt dat niet tegen "de huidige architectendictatuur." De ontwerpgave voor gemeenschapsvoorzieningen is nu eenmaal nogal wat moeilijker, en daarvoor zijn èchte ontwerpers onmisbaar. Hun verschillende (overheids)opdrachtgevers moeten beseffen dat zij juist nooit voor "eigen architect" mogen spelen, maar zelfs principieel zgn algemeen belang bevorderen. Zo'n abstract uitgangspunt valt pas met infrastructuur, materieel èn immaterieel, te concretiseren. En ànders niet, punt. Zo gauw ziet Komrij de opdrachtgevers echter niet van instelling veranderen:

Macht, rijkdom en domheid, dat is voor de mens het begerenswaardigste trio. [...] Maar ook met één van deze doelen 'waar de mens naar streeft', of met een combinatie van twee ervan, kan men al een behoorlijke staat van gelukzaligheid bereiken [en] het mooist van alles is de lege kop.[p. 76]

En

architecten [...] draven [er] gehoorzaam achter [...] aan[. p. 76 Z]e gebruiken hun hoofd om ermee te doen alsof ze denken.[p. 116 V]an hun verstand is nog net genoeg over om er elke aanvechting van gewetenswroeging die zich ooit mocht voordoen meteen de kop mee in te drukken.[p. 122]

Volgens Komrij zijn het de architecten

die als de vazallen, de dienaren en de uitvoerders [...] voor de grootste terreur zorgen.[p. 76]

Volgens mij begint het echter geheel verkeerd te gaan doordat opdrachtgevers vaak zo'n beperkte opvatting van hun eigen belang hebben, laat staan beseffen dat in een samenleving de fictie van – bevordering van – algemeen belang de noodzakelijke voorwaarde is voor ontplooiing van daadwerkelijk eigen belang (waardoor dat eigen belang inderdaad de noodzakelijke gemeenschappelijkheidsfactor verkrijgt, enzovoort). Komrij heeft ook scherp door, dat zgn aannemers die maatschappelijk averechtse oriëntatie van opdrachtgevers versterken. Gevangen in

[h]et dubbelspan van politicus en aannemer [...] duizelt het de architect voor ogen. Hij is zijn stuur volkomen kwijtgeraakt. In het beste geval houdt hij de schijn op[. p. 77 D]e architecten van nu [zijn] de ontzielde lijfeigenen van bureaucraten [en] projectontwikkelaars[. p. 102]

Zo wemelt het tegenwoordig juist in en rond zgn digitaliseringsprojecten van mensen die zichzelf als zus-of-zo architect betitelen, maar in dienst van de ingeschakelde aannemer slechts de indruk bij de zo mogelijk nòg onbenulliger opdrachtgever moeten wekken dat het – vele – geld niet weggegooid is:

De architect is [...] hoerig geworden in 'het vertalen' van zijn ideeën (die hij niet heeft) 'naar de ambtenaren toe'[. p. 102]

Zodoende wordt nog veel méér geld verspild zònder resultaten voor àlle belanghebbenden die de opdrachtgever volgens nota bene zijn formele (overheids)taak behoort te vertegenwoordigen.

In het midden van de negentiger jaren van de vorige eeuw heeft Jaap van Rees onder de noemer van informatiearchitect een poging ondernomen om de dynamiek een opbouwende wending te geven (en als coauteur van enkele publicaties was ik daarbij betrokken). Dat is helaas mislukt. Onder de noemer van informatiekundig ontwerper resp. informatieverkeerskundig ontwerper blijf ik dat volhouden. Aan Komrij's steekhoudende kritiek ontleen ik dan enerzijds de geruststelling dat het pleidooi voor gewijzigde verhoudingen klopt. Anderzijds ..., nou ja, ik wist natuurlijk allang hoe moeilijk dàt valt te veranderen. In wat Komrij nota bene eerder schreef dan dat ik op dergelijke ideeën kwam, herken ik graag bevestiging ervan (nu ik onlangs volgens het paradoxale kringlooptoeval **Het boze oog** op de kop tikte):

Wie prijs stelt op enige democratie en op de kwaliteit van zijn bestaan, [...] zal er zorg voor moeten dragen dat de architectuur daarvan de visualisering vormt.[p. 77]

Uiteraard gaat het om meer dan "visualisering." Nogmaals, mijn idee is: infrastructuur. En voor adequate infrastructuur komen we niet om ontwerp met democratische "kwaliteit" heen. Optimale infrastructuur bevordert – dynamiek van – samenhangende verscheidenheid. Als eenheid is infrastructuur aldus paradoxaal. Dat verklaart waarom mensen, die orde associëren met eenheid ipv

samenhangende verscheidenheid, helemaal niets van opbouwende infrastructuur begrijpen. Juist die mensen bereiken posities van opdrachtgeverschap. Kortom,

[h]et geestelijk fundament dat voor een [paradoxe] eenheid zorgt ontbreekt. [...] Er wordt dus zonder samenhang afgebroken en ingevuld.[p. 78] Er is in de geschiedenis nog nooit een periode van welvaart geweest waarin men zó weinig overhad voor de allure van zijn omgeving[. p. 87]

Terwijl Komrij beweert, met nadruk zelfs, dat

[w]e worden omringd door wat **architecten** maken[. p. 111]

blijf ik erop hameren dat de verantwoordelijkheid principiëler bij opdrachtgevers ligt. Dus,

wat zij [laten] maken, kan ons [...] aantasten.[p. 111]

Een verantwoord ontwerper weigert eraan mee te werken, dat wèl! Sterker nog,

[d]at is iets waar iedereen zich mee mag, ja **moet** bemoeien[. p. 111] Kom tevoorschijn [...]![p. 118]

Ik sluit me daarvoor vergaand aan bij Komrij's kritiek. Schrijnend illustratief voor het domheidsideaal is dan weer de kritiek die Komrij blijkbaar van verenigde architecten kreeg. Komrij had uitgelegd een onafhankelijke positie te willen blijven innemen. Dat kan ik me prima voorstellen. Zo had Van Rees in stichtingsvorm zoiets als een vereniging van informatiearchitecten voor ogen, maar ik vond – en vind – dergelijk lidmaatschap strijdig met consistente ontwerpethiek. Een ontwerper moet vooral haar/zijn zoveel mogelijk onafhankelijke positie handhaven voor het vertrouwen van alle belanghebbenden. Vergelijkbaar ging Komrij niet in op uitnodigingen om zich onder architecten te mengen. Zijn opstelling leverde hem naar verluidt het verwijt op niet in discussie te durven gaan. Maar wie onttrekt zich er wèrkelijk van? Op Komrij's kritische bijdragen kwam aldus, zeg maar, inhoudelijk géén reactie. Bekende truc van verdedigers. Wat de betrokken architecten destijds stellig niet eens dóór hadden, en tegenwoordig is dat niet anders, was – en is – dat zij hun opdrachtgevers uit de tegenwind houden (en Komrij begreep m.i. evenmin voldoende duidelijk hoe gehoorzame opdrachtnemers wederzijds comfortabele beschutting bieden voor opdrachtnemers). Hoe

kunnen [we] de architecten [...] tot hun ware formaat terugbrengen[? p. 120]

Daarvoor zijn dus allereerst opdrachtgevers van "formaat" nodig. Ik ben het wat infrastructuur betreft niet eens met Komrij dat

van architectuur [...] iedereen verstand [heeft,]

wèl dat

[i]edereen [...] het recht [heeft] over architectuur mee te praten.[p. 120]

Want iedereen leeft met de resultaten. In tegenstelling tot Komrij vind ik ontwerpen wèl een vak, maar volgens de traditionele opvatting erover is het dus een paradoxaal vak (zoals psychotherapie dat is). Intussen stelt Komrij nadrukkelijk:

We hebben dus dringend een nieuwe generatie 'vormgevers van de omgeving' nodig.[pp. 124-125]

Daarmee ben ik het grondig eens, en op zijn vraag

Hoe zullen we ze noemen?[p. 125]

luidt mijn antwoord ook alweer decennia: informatiekundig ontwerper. Maar wat nu?

64.11

De titel **Meesters der metamorfose** (Balans, 1989) van zijn boek(je) met “overwegingen van een rechter” heeft B.J. Asscher naar zijn zeggen ontleent aan Elias Canetti. Daarmee duidt Canetti één van “twee oervormen van het koningschap” aan. Zo herkent Asscher voor de moderne rechter vooral een

macht [die] berust op de ontelbare gedaanten die hij kan aannemen.[p. 93] Het fundamentele middel [van de rechter] is altijd weer de metamorfose.[p. 94] Men ziet hem pas, als hij geroepen wordt. Zijn hoogste ambitie is zich weer terug te trekken, alsof hij er nooit was geweest.[p. 95]

De laatste zinnen in dit citaat betreffen m.i. veeleer camouflage. Treffend acht ik wèl het beroep op het vermogen zich te verdiepen in wat steeds een uniek geschil is, of wat in èlk geval minstens één van de strijdende partijen zo ervaart. Met zulke reële verschillen geldt variëteit. Daarvoor past nu eenmaal géén uniforme aanpak.

64.12

Ik ben weleens (?) hardnekkig in ònbegrip. Zo weiger ik te begrijpen waaròm verschil bestaat tussen strafrecht en burgerlijk recht (en bestuursrecht). Inderdaad, dergelijk verschil is ook maar weer gemáákt. Maar waaròm?

Ik stel me een willekeurig individu voor. Zij (lees overal ook: hij) leidt haar leven volgens verwachtingen. Haar verwachtingen vindt zij deels bevorderd door formele regels voor maatschappelijk verkeer. Indien zij ervaart dat haar leven tegen zulke verwachtingen in een nadelig verloop krijgt, kan zij zich beroepen op herstelregels. Wat voor haar telt, is spoedigste hervatting van levensloop na voor zover mogelijk herstel van eerder opgelopen schade (lees ook: herstelde voorwaarden voor verwachtingen).

Om de kans te verkleinen dat óók het leven van een vòlgend individu verstoord raakt door òngevraagde bemoeienis onder veronachtzaming van regels, helpt het wanneer àlle deelnemers aan maatschappelijk verkeer beseffen dat veroorzakers van verstoring op hùn beurt voor bijdragen aan herstel verstoring van levensloop volgens hun verwachtingen kunnen ... verwachten. Mensen houden zich alweer beter aan regels omdat ze verstorend effect van overtreding op hun eigen leven willen vermijden.

Zowel vanuit het perspectief van een verkeersdeelnemer die liefst ‘gewoon’ dóór wil met haar leven als gelet op preventieve werking, ontgaat mij het nut van onderscheid naar soorten van recht resp. rechtspraak. Dat lijkt mij eerder averechts.

In **Meesters der metamorfose** (Balans, 1989) wijdt B.J. Asscher een hoofdstuk aan “de kruising van strafrecht en civiel recht.” Nota bene, zo stelt hij,

[w]at wij in werkelijkheid zien is een troosteloos tekortschietend systeem. Een systeem dat de complexiteit van de samenleving de gevolgen van [...] toename [...] in [...] variëteit [...] onvoldoende heeft kunnen bijhouden.[pp. 79-80]

Over metamorfose gesproken, aan verkenning van radicale verandering waagt Asscher zich niet. Maar zijn suggestie vind ik beslist wijzen op de noodzaak ervan. Omdat

[e]en strafzaak [...] zich wel enkele jaren [...] voort[...]sleept, want zo gaat het nu eenmaal vaak met strafzaken[, p. 81]

oppert Asscher de mogelijkheid van

een kort geding[, p. 81 want b]ijna elk misdrijf is tenslotte niet alleen een strafwaardig evenement, maar tevens een onrechtmatige gedraging tegenover het slachtoffer. En dus ligt de weg via het civiele recht naar de kort-gedingrechter wijd open.[p. 85]

Nogmaals, Asscher komt met zijn suggestie nog niet l0s van traditionele categorieën. Evenmin lijkt het me toevallig dat hij voor de volgorde van vermelding “strafwaardig evenement” zwaarder lijkt te wegen dan “onrechtmatige gedraging.” Maar hoe dan ook erkent hij dat zowel het daadwerkelijke slachtoffer als wie anders allemaal eventueel verder met verstoring van levensloop bedreigd zouden zijn, gebaat zijn bij spoedigst herstel van geregelde maatschappelijk-verkeersverhoudingen met verwachtingen voor verder levens- annex verkeersverloop van dien:

Het is duidelijk dat de kort-gedingweg het in snelheid wint van het strafproces.[p. 85] De kort-gedingrechter verbiedt uitsluitend onrechtmatig handelen of nalaten in de toekomst.[p. 86]

Zulk herstel van verhoudingen is ook precies wat de meeste mensen met voorrang verlangen als oplossing van de meeste geschillen waarin ze verzeild geraakt zijn! Van belang is voorts dat Asscher meent dat

speciale preventie, [dwz] de hoop dat de dader het niet nog eens zal doen[, ...] het kort geding, met de dreigende tenuitvoerlegging van de dwangsom, veel effectiever is dan het strafvonnis[, ... terwijl] een kort-gedingvonnis geen betere, maar ook geen zwakkere generaal-preventieve effecten heeft dan een strafvonnis.[p. 87]

De nadelen van het kort geding die Asscher noemt, betreffen de zwakke positie van het individu dat zich benadeelt acht. Zij kan

het financiële risico van een proces veelal niet dragen. [...] En v]eel slachtoffers van delicten en de groeperingen die zich hun belangen aantrekken, zijn zeer uitdrukkelijk niet bereid om in kort geding met de dader in het krijt te treden. [...] Zij zijn van oordeel dat het de taak en de functie van de overheid is om dat te doen. [...] en ziet: we zijn weer terug bij af, bij het strafrecht[. p. 88]

Ipv

in deze cirkelredenering [te] berusten

stelt Asscher voor om

het openbaar ministerie [...] de wettelijke mogelijkheid [te] geven een civiel proces en dus ook een kort geding aan te spannen als alternatief voor een strafproces.[pp. 88-89]

Dat lijkt mij nog nodeloos procesrechtelijk gedacht, dus volgens heersende categorieën (waaraan bestuursrecht zelfs èxtra mank gaat).

Materieel geldt meestal de vraag naar bevestiging, eventueel verduidelijking, van verhoudingen tussen bepaalde deelnemers aan maatschappelijk verkeer. Daarover kan de rechter vaak prompt uitsluitsel geven, zoals Asscher m.i. overtuigend toelicht. Maar noem dat dus geen kort geding, want dat zegt slechts iets over de procesgang. Maak duidelijk waar0m het ermee gaat. Dàt zijn situationele verhoudingen tussen resp. onderlinge hoedanigheden van maatschappelijk-verkeersdeelnemers. Voor verschillende s0órten situaties zijn stellig dienovereenkomstig gespecialiseerde

rechter gevraagd (zoals ze feitelijk sinds jaar en dag werken). Nogmaals, als situaties zijn de traditionele rechtsgebieden ongeschikte noemers. Op een verhoudingengeding – ik verzin er maar een naam voor; wie een geschiktere aanduiding weet, moet het zeggen – kan eventueel een zgn bodemprocedure volgen. Wat verhoudingen betreft, helaas nogal terloops vermeldt Asscher waarop hij als rechter mikt:

Ik zet de door het conflict verstoorde relatie zo mogelijk weer op het goede spoor, zodat partijen hun zaak kunnen afdoen, alsof er geen conflict en geen rechter was geweest.[p. 42]

Wat mij betreft wijst hij onder de noemer van herstel van relaties (lees ook: verhoudingen, onderlinge hoedanigheden) precies (!) de materiële hoofdcategorie van recht(spraak) aan. En dat is voor (in)direct belanghebbenden dus pas begrijpelijker, enzovoort. In dit verband vind ik ook relevant dat Asscher

grofweg drie soorten conflicten [onderscheidt]: de opgeloste, de oplosbare en de onoplosbare.[p. 31]

Hoewel hij onvermeld laat voor welke problemen dat geldt, valt uit zijn voorbeelden m.i. onmiskenbaar af te leiden dat hij steeds relaties bedoelt. In dat opzicht bestaat er slechts één categorie van geschillen. Zie ook [Verkeerssysteem is anders, ontwerpen dus! rechtspraak als geval](#), en verder [Reële variëteit van deelnemers volgens hoedanigheden in informatieverkeer](#).

64.13

De voorgestelde oplossing voor – het probleem van – “identiteitenbeheer” is onstelselmatig. (Want) wat daarvoor als “basisregistratie” wordt ingericht, beperkt zich tot personen die werkzaamheden namens de Rechtspraak verrichten. Nog afgezien van de noodzakelijke verbijzondering tot relevante hoedanigheden vormt die personenverzameling slechts gedeeltelijk

de kern van een goed [...] toegangsbeheer.[**Plan van Aanpak: Vooronderzoek Functionele requirements Identiteitenregistratie en -beheer Rechtspraak**, p. 5]

Voor zgn rechtzoekenden en dan meestal vooral hun vertegenwoordigers moet eveneens toegang resp. ontoegankelijkheid geregeld zijn, nota bene óók differentieel veranderlijk volgens hoedanigheden. Zulk volledig bereik voor geïdentificeerde hoedanigheden van alle – potentiële – deelnemers aan rechtspraktijk informatieverkeer verdient pas stelselmatig te heten.

Voorts kan met zo'n beperkte basisregistratie slechts gedeeltelijk worden voldaan

aan de eisen die de privacy-wetgeving stelt[. p. 4]

Ook wanneer als gebruikers slechts personen tellen die namens de Rechtspraak werken, bevatten allerlei registers in beheer van – onderdelen van – de Rechtspraak tevens informatie over andere personen. Volgens de AVG moet de Rechtspraak ook bijhouden welke gebruikers informatie over welke personen hebben geraadpleegd enz. en die andere personen verslag kunnen doen over dat gebruik. Voor een model van hoedanigheden op stelselschaal, zie [Informatieverkeer op stelselschaal](#) met een korte toelichting in [Reële variëteit van deelnemers volgens hoedanigheden in informatieverkeer](#).

Op reële stelselschaal komt er met de voorgestelde registratie een zoveelste register bij. Voor stelselmatige duiding van identiteitenbeheer zie o.a. mijn opstel [Semiotics of identity management](#) (in: **PrimaVera**, working paper 2006-02, Universiteit van

Amsterdam, 2006). Aan problematisering van zgn basisregistraties wijdde ik o.a. de opstellen [Basispuzzel met stelselmatige registerstukjes](#) (in: **PrimaVera**, working paper 2009-03, Universiteit van Amsterdam, 2009) en [Willen de èchte basisregistraties...?](#) (2009).

Aan het programma Kwaliteit & Innovatie (KEI) was ons meteen al opgevallen dat niemand zich om stelselmatige voorzieningen voor autorisatie leek te bekommeren. Zo beschouwd is het een verbetering dat thans alsnog wordt erkend, dat

een goed identiteitenbeheer randvoorwaardelijk [is] voor een goed ingericht toegangsbeheer.[p. 5]

Maar, nogmaals, de populatiedekking voor identiteiten is principieel ontoereikend met louter (mede)werkers namens (!) de Rechtspraak. Dat volgt meteen al uit het motto Digitale Toegankelijkheid voor de zgn herstart van KEI. Voor wie moet de Rechtspraak langs digitale weg toegankelijk zijn? Daarmee zijn niet zozeer de (mede)werkers namens de Rechtspraak bedoeld, maar juist rechtzoekenden met hun vertegenwoordigers.

Averechts vind ik de oproep tot

uniformiteit in de werkprocessen rond identiteitenbeheer[. p. 6]

Dat is immers strijdig met stelselmatig bereik. Allereerst ook onder (mede)werkers namens de Rechtspraak is variëteit van hoedanigheden aan de orde, met eventueel dienovereenkomstige – noodzaak van – verschillen tussen registratie(processen). En vervolgens voor andere deelnemers aan rechtsprakelijk informatieverkeer is natuurlijk zelfs evident dat de Rechtspraak daarvan géén basisregistratie voert; wèl kan de Rechtspraak bevoegd zijn – inderdaad, ook weer in een relevante hoedanigheid, enzovoort – tot bepaling van een eventuele nadere hoedanigheid. Indien de Rechtspraak desondanks een ‘eigen’ basisregister voor (mede)werkers namens de Rechtspraak wil gaan voeren, is het inderdaad raadzaam om te onderzoeken of reeds bestaande programmatuur voldoet. De relevante personenpopulatie is daarvoor echter dus – veel – te beperkt opgevat. Dat pakket valt stellig prompt af, zodra beoordeling rekent met de populatie die reëel telt voor Digitale Toegankelijkheid.

Stel dat de Rechtspraak desondanks dat, vooruit, basisregister voor (mede)werkers namens de Rechtspraak gaat voeren. Zeker voorlopig blijft het zo, dat

persoonsgegevens opgenomen [zijn] in andere applicaties en bestanden[. p. 4] “

Daarom geldt als een doel, dat dergelijke

systemen worden gekoppeld.[p. 5]

Aan hoe dat eventueel moet, is slechts een algemene aanwijzing gewijd:

Als deze identiteitenregistratie beschikbaar komt voor de rechtspraak kunnen alle systemen die gebruikt worden binnen de rechtspraak waarin medewerkers worden geregistreerd aansluiten op deze basisregistratie.[p. 7]

Een zgn informatieronde is nu precies het middel, voor de Rechtspraak allang bewezen, om beoogde aansluitingen te faciliteren.

De overeenkomst met de opgave waarvoor de informatieronde eerder ingezet is, is evident. Toen elk gerecht een eigen financiële administratie voerde, was o.a. debiteurenbeheer dienovereenkomstig gedecentraliseerd. De centralisatie van debiteurenbeheer was overigens niet alleen gemotiveerd door de overgang naar een

landelijke financiële administratie. Dat was ook nodig vanwege de instelling van rekening-courant griffierechten met landelijk bereik. Hoe dan ook was de opgave om de identiteiten volgens welke een bepaalde debiteur in verschillende financiële administraties en pps-en geregistreerd kon staan, onderling te laten stroken. Daarvoor zijn al die registers (lees ook: bestanden) voor relevante informatie aangesloten op de informatierotonde. Dankzij aldus verkregen overzicht zijn onterechte verschillen opgespoord en verbeterd, met stroomlijning als resultaat. Daarvan profiteert niet alleen de rechtspraak, maar doen in dit geval ook de rekening-couranthouders dat (wat vervolgens ook weer gunstig voor de rechtspraak uitpakt).

Of er al dan niet een extra 'basisregistratie' komt en, zo ja, waarop daarvoor dan de keuze valt, maakt voor aansluitingen via de informatierotonde zowel principieel als praktisch niets uit. En het voorbeeld van debiteurenbeheer maakt duidelijk, dat de informatierotonde juist onontbeerlijk is voor consistente vulling van het register dat – vervolgens pas – als bron kan dienen. Daarvoor is de informatierotonde, met andere woorden, "randvoorwaardelijk."

Het is juist verstandig resp. noodzakelijk om met voorrang die "andere applicaties en bestanden" via de informatierotonde van samenhang te voorzien. Nogmaals, aanvankelijk helpt dat om de 'basisregistratie' adequaat gevuld te krijgen. Nadat die registratie gelukt is, kan de 'basisregistratie' in omgekeerde richting pas helpen om registraties elders onderling afgestemd te houden.

Met het oog op – facilitering van – Digitale Toegankelijkheid is van – veel groter – belang dat de informatierotonde netzogoed klaar staat voor aansluiting van middel(en) voor identiteitenbeheer met het nodige stelselmatig bereik (en dus reeds uitgewerkt met [Informatieverkeer op stelselschaal](#)).

Kortom, de informatierotonde zit die basisregistratie voor identiteitenbeheer niet in de weg, integendeel. Voor a. aanvankelijke vulling en b. afgestemd houden van verschillende registers (waaronder nota bene die extra basisregistratie, voor wie kortzichtig eraan vasthoudt) is de informatierotonde zelfs onmisbaar. Wat zeuren ze dan? Dat is al helemaal onbegrijpelijk, nietwaar, wanneer iemand anders er geld in steekt. :-)

64.14

Als ik me ook eens van de samenstellende aanduiding 'basis' mag bedienen, dat voorstel telt zoal dus twee basisfouten. De ene betreft het veronderstelde bereik van dekking; door die beperking daagt geen besef van reële betekenisvariëteit inclusief samenhang. Mis! De tweede basisfout is eveneens klassiek en navenant moeilijk uit te roeien, te weten het idee dat het vullen van een nieuw register probleemloos is. Nogmaals mis! Inderdaad bestaat verband tussen beide basisfouten. Vanwege reële verschillen, vanwege werkverdeling volgens functiescheiding nota bene ook al op de schaal van de 'eigen' organisatie, vergt vulling kritieke aandacht (en daarom moet ook en vooral daarmee vanaf ontwerp gerekend zijn).

64.15

Daarom is een Active Directory-identiteit een verbindende sleutel voor slechts een beperkt stelsel en moet er voorzien zijn in – zo naadloos mogelijke groei naar – identiteitenbeheer volgens het zgn hoedanighedenplatform. Sterker nog, op z'n stelselmatigst, wat Martijn Houtman als noodzakelijk "voor algemeen bereik"

aanwijst, zie ik als mogelijkheid het om meteen maar met dat platform te beginnen en de verbindingen parametrisch te vestigen, dwz met – groei van – passende verbijzonderingen via waarden voor rol en/of functie, met zulke verbijzonderingen zonodig herhaald. Overigens weten we nog niet of het voorgestelde systeem voor identiteitenbeheer inderdaad, zoals Martijn het uitdrukt, “het platslaan van de identiteit tot die van een persoonsidentiteit” inhoudt. Dat is echter waarschijnlijk, “wat te beperkt is voor algemeen bereik,” punt.

64.16

In zijn bundel **Problems in Materialism and Culture** (Verso, 1980) heeft Raymond Williams het opstel **Means of Communication as Means of Production** (pp. 50-63) opgenomen. Na eerste lezing meende ik te begrijpen dat Williams wijst op wisselwerking, zeg ook maar dialectiek. Zo ja, prima, dat kan niet missen. Ook schoot telkens door mijn hoofd wat Williams (1921-1988) vooral van het tegenwoordig vrijwel alom gebruik van zgn smartphones ‘gemaakt’ zou hebben. Verder dacht ik dat mij vooral was ontgaan wat Williams beweert. Vooruit, nòg maar eens lezen.

Ik neem aan dat Williams een socialistisch referentiekader benut. Dan bedoelt hij met productiemiddel dus zoiets als

niet-menselijke fysieke objecten die gebruikt worden in het productieproces.
[Wikipedia, geraadpleegd op 12 juni 2018]

De openingszin van genoemd opstel van Williams luidt, dat

it is useful to recognize that means of communication are themselves means of production.[**Means of Communication as Means of Production**, p. 50]

Blijkbaar ziet hij een communicatiemiddelen eveneens als zulke objecten. Maar wat telt voor hem eigenlijk als productie? Wellicht wordt mij dat in de loop van – herlezing van – het opstel wat duidelijker. Hoe dan ook, terwijl

means of communication [...] are themselves always socially and materially produced, and of course reproduced[, ...] they are not only forms but [also] means of production, since communication and its material means are intrinsic to all distinctively human forms of labour and social organization[. p. 50]

Algemeen is er m.i. ‘sprake’ van afstemming van gedragingen (zowel intra- als intersubjectief). Op hun beurt kunnen daaruit gewijzigde communicatiemiddelen resulteren. Dus,

the means of communication, both as produced and as means of production, are directly subject to historical development.[p. 50]

Indien zgn historisch materialisme daarop neerkomt mis ik toch de ontwikkeling van motieven van betrokken producenten. Vergelijkbaar, maar omgekeerd, schiet natuurlijk de aanduiding – heb ik ter plekke bedacht – historisch intentionalisme oid tekort. Verder vind ik de nadruk op de associatie van middel met fysieke verschijning minder ... productief. Ik geef er voorkeur aan om te denken aan gedragingenafstemming middels gedragingen. Dan mikt middelgedrag op doelgedrag. En middelgedragingen betreffen communicatie. Williams vervolgt door er op te wijzen dat zijn

theoretical view of the means of communication, within a perspective of historical materialism, is, in our own time, overlaid or blocked by three characteristic ideological positions.[pp. 50-51]

Gelden zulke belemmeringen pakweg veertig jaren nadat hij ze opmerkte nog steeds? Zo vindt Williams het ten eerste een

deeply bourgeois [...] ideological position [...] to reduce [...] the means of communication [...] from their status as means of social production[, i.e., to be] seen only as 'media': devices for the passing of 'information' and 'messages' between persons [...] abstracted from the communication process as unproblematic 'senders' or 'receivers'. [p. 51]

Wanneer Williams met bourgeoisie de “bezittende klasse” (Van Dale, 14e editie, 2005) en bijgevolg heersende klasse bedoelt, en waar heersers de neiging hebben om hun eigen motieven voor norm(aal) te houden, krijgt iedereen die normen opgelegd. Daarvoor moeten communicatiemiddelen juist niet herkenbaar zijn als dwangmiddelen.

Mijn radicale taal- annex tekenopvatting luidt, dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is (Engels: every sign is a request for compliance). Wat mij betreft staat de onderlinge variëteit – van gedragingen door – zowel zenders en ontvangers dus juist voorop. De zender kiest voor een teken het communicatiemiddel annex middelgedrag waarmee z/hij de grootste kans verwacht om het beoogde situationele doelgedrag door de ontvanger te bereiken. Het verhullen van eigen motief wijst op onzekere machtspositie (want ècht de baas is een lid van de bourgeoisie ook weer niet).

Volgens Williams is een tweede obstakel voor deugdelijk begrip

the now commonplace distinction between 'natural' and 'technological' means of communication[, ...] the latter grouped around developed mechanical and electronic communication devices[. p. 51]

Dan gaat de aandacht verder vrijwel exclusief uit naar technologie. Zgn natuurlijke communicatiemiddelen blijven onder de noemer van

'ordinary, everyday language' [...] in 'face-to-face' situations [...] usually neglected[. p. 51]

Op die manier blijft communicatie als tekenverkeer inderdaad ònbegrijpelijk. Overigens zie ik tussen de tot dusver genoemde bezwaren van Williams geen kwalitatief verschil; met zijn tweede bezwaar licht hij het eerste nader toe. Zo'n veertig jaren nadat Williams zijn opstel schreef, is wèl opvallend dat hij kritiek heeft op de beperkende associatie van mechanische resp. elektronische technologie met massacommunicatie. Feitelijk, merkt hij ook weer terecht reeds op,

in their differences, these [means of communication] necessarily carry both variable relations to 'ordinary, everyday language' in 'face-to-face situations [...] and the variable relations between the specific communicative relationships and other forms of social relationship[. p. 52]

Wat daarentegen telt, is

the whole complex of social productive forces and relationships within which [means of communication] are developed and used.[p. 52]

Ik herleid sociale gedragingen tot wisselwerking van subjecten met hun respectievelijke situationele gedragingen: subjectief situationisme. Zulke nadere grondslagen kan ik in Williams' veronderstellingen niet herkennen, althans niet uitgesproken (maar zijn kritiek op oriëntatie volgens massacommunicatie kan uiteraard zo worden uitgelegd).

Het derde dwaalspoor dat leidt tot vals begrip van communicatie(middelen) ziet Williams beginnen bij een strikt marktgerichte opvatting van productie. Bijgevolg blijft

the inherent role of means of communication in every form of production, including the production of objects, [...] ignored, and communication becomes a second-order or second-stage process, entered only after the decisive productive and social-material relationships have been established.[p. 53]

Voor zover ik begrijp wat Williams stelt, tja, dat is zowat de omgekeerde wereld. Voor zover mogelijk nòg actueler dan toen Williams het schreef, is zijn commentaar dat

the means of communication as means of social production, and in relation to this the production of the means of communication themselves, have taken on a quite new significance, within the generally extended communicative character of modern societies and between modern societies.[p. 53]

Mijn kanttekening is, dat het belang van zich ontwikkelende communicatiemiddelen principieel helemaal niet nieuw is, maar het aandeel in wisselwerking acht ik wèl sterk toegenomen. En dat lijkt vooralsnog dóór te groeien. Williams stelt destijds, dat

this outstanding development is still at a relatively early stage, and in electronics especially is certain to go very much further.[p. 53]

Hij laat er een waarschuwing op volgen:

Failure [...] to recognize this [...] change [...] prevents or displaces analysis of the significant relations of communicational means and processes to the crises and problems of advanced [...] societies.[p. 53]

En lopen – de leden van – die samenlevingen dàn nog voorop? Welke opzicht(en) bedoelt Williams eigenlijk? In elk geval wil hij alert maken op wat zoal in de weg zit van

the history of the development of general productive forces and social orders and relationships[, i.e.,] develop[ing] the always significant and sometimes decisive relations between [...] modes of consumption, which are commonly also forms of more general social organization, and the specific modes of production, which are at once technological and social.[p. 54]

Ook hierover merk ik op, dat Williams zèlf nog obstakels kent die hem beletten een expliciet subjectief-situationeel verklaringskader te overwegen, enzovoort. Des te steekhoudender vind ik zijn kritiek op

[t]he popularity of shallowly-rooted [...] analytic methods and terms[. p. 54]

Het toepassingsgebied van ... toepasselijke theorie is

immense in scope and variety[. p. 54]

Volgens de semiotische enneade als axiomatisch schema bevestig ik dat. Williams vervolgt in zijn opstel als

theoretical intervention, [...] an indication of some of its possible lines [when] considering means of communication as means of production[. p. 54]

Daardoor komt hij op de suggestie van

basic differences in modes of communication itself.[p. 54]

De toevoeging "itself" acht ik tegenstrijdig. Williams gaat immers van wisselwerking met bijbehorende interdependentie uit. Ofwel, op zichzelf bestaat niets ... Met de

enneade veronderstel ik één manier waarop tekenverkeer verloopt. Daarentegen veronderstelt Williams dus “modes of communication” in meervoud en daarmee

[i]t should also then be possible to indicate the main questions about the relations of these modes to more general productive modes, to different kinds of social order, and [...] to the basic questions of skills [...] and controls.[p. 54]

Als verband tussen algemenere begrippen omvat de enneade waarop Williams doelt. Zo geldt een bepaalde “social order” als een situatie. Een enneadische verklaring vind ik dus algeme(e)n(er) geldig en die kan eventueel nader worden geconcretiseerd voor de – deelverzameling(en) van – gevallen die Williams oppert. Als hoofdindeling stelt Williams voor

to distinguish between modes of communication which depend on immediate human physical resources and those other modes which depend on the transformation by labour, of non-human material.[pp. 54-55]

Allereerst valt mij door deze tekstpassage pas op, dat Williams “modes” ipv “means” schrijft. Ik houd het er – vooralsnog? – op, dat “mode” een verzamelbegrip is voor een aantal “means.” Verder lijkt mij dat onderscheid onmogelijk scherp te trekken. Ook met “immediate human physical resources” is pas van communicatie ... sprake door

physical communicative acts[. p. 55]

Is dat dan géén “labour”? Enfin, wat “transformation” betreft onderscheidt Williams nader

three main types [...]: (i) **amplificatory**; (ii) **durative** (storing); (iii) **alternative**.[p. 55]

Mijn indruk is meteen dat deze indeling wellicht voor aspecten opgaat, maar ondeugdelijk is voor classificatie. Volgens mij valt elk teken(gebruik) te duiden als samengesteld uit o.a. zulke “types.” Door technologische ontwikkeling kan elk van die aspecten in hun samenhang gevarieerder ‘opgeroepen’ worden. Ik volg Williams daarom niet in zijn bewering dat

[t]his typology, while still abstract, bears centrally on questions of social relationships and social order within the communicative process.[p. 55]

Wat volgens hem verschil tussen de “types” uitmaakt, zijn

the skills involved[,] and thus the general potential for social access[. p. 55]

Ik besef uiteraard dat vereiste kennis en vaardigheden een drempel opwerpen voor deelname. Maar strikt lineair met bijbehorend méér “skills” verloopt dat m.i. – inmiddels? – niet van (i) naar (iii). Wie een alternatief communicatiemiddel benut, kan zich daarmee juist ook onverststaanbaar maken. Williams is zich overigens zèlf bewust van

many historical contradictions[, p. 56]

maar handhaaft desondanks zijn indeling. Inderdaad,

social order cannot be left as [a matter] of simple class differentiation.[p. 56]

Nog sterker dan veertig jaar geleden geldt, dat – de mogelijkheid van –

very directness of access, at each end of the process, allows substantial flexibility.[p. 56]

Williams bedoelt aan de kant van zowel de zender als de ontvanger. Zgn smartphones zijn tegenwoordig exemplarisch voor wat hij ziet opkomen, te weten

machines involving only primary communicative skills [offering] facilities also for alternative speaking, listening and recording, and for [...] direct autonomous production.[p. 56]

Hij voegt eraan toe, dat

[t]his is still only a marginal area, [...] yet though marginal it is not insignificant, in contemporary political life.[p. 56]

Williams associeert er – de belofte van – “social liberation” mee. Dat blijkt nogal tegen te vallen. Hoewel individuen over eenvoudig bedienbare zend-en-ontvangapparatuur beschikken, zitten ze ermee ‘vast’ aan ‘dienstverleners’ die thans ook vooral zakelijk zich mengen in communicatie (om eraan te verdienen). Zo blijft het – wederom? – gauw bij de schijn

that we can reasonably and practically achieve Marx’s sense of communism as ‘the production of the very form of communication’, in which, with the ending of the division of labour within the mode of production of communication itself, individuals would speak ‘as individuals’, as integral human beings.[p. 57]

Want wanneer is een individu integraal menselijk? Komt het communistisch ideaal neer op individuele zelfbeschikking? Hoe dan ook vind ik dat gedragingen van een individu (lees ook: subject) mikken op aanpassing aan en/of van situaties. Ofwel, het is samenloop van subject en situatie die het ‘m steeds ‘doet.’ Voilà, subjectief situationisme. Die heilsverwachting zit er dus niet in. Wat historisch verschilt, zijn de situaties waarom het niet lukt. Zeg ook maar historisch situationisme. Zo dragen zgn sociale media allesbehalve bij aan

abolition of the division of labour within this vital area of communication[, p. 57]

maar zijn de verhoudingen gewijzigd. Ik ben het daarom oneens met wat Williams noemt als

[t]he most remarkable fact of electronic communications technology[.]

te weten dat

there are in fact fewer obstacles, within this general mode, to abolition of the technical division of labour.[p. 57]

Zo eenvoudig is het niet. En op weg naar opheffing van verschil(len) zijn we m.i. al helemaal niet. Om – steeds – te beginnen kunnen ‘we’ het niet eens zijn over wat evenwichtiger verhoudingen zijn, laat staan over onderhoud van hun veranderlijk evenwicht. Volgens de illusie van integrale gelijkheid wordt dat onderhoudsprobleem gemakshalve veronachtzaamd. Inderdaad,

[e]ven where these forms have become democratic,

en tegenwoordig lijken we zelfs – opnieuw: wederom? – gevangen in een nogal tegenovergestelde richting,

there is still a range of questions about the real costs of universal-access communication[. p. 59]

Tja,

[m]uch of the advanced technology [...] is being developed within firmly capitalist social relations[. p. 59]

Wat ècht telt, is hoe technologie wordt geëxploiteerd ... Williams beseft de macht van

a mode in which the primary physical resources have been – usually in what are by definition hidden ways; the edited-out words cannot be heard – transformed by further intermediate labour, in which the primary communicative means have become material with which and on which another communicator works. [...] What is 'being seen' in what appears to be a natural form is, [p. 60] evidently, then in part or large part what is 'being made to be seen'. [...] The appearance of direct communication has in effect been produced, by specific processes of technical labour. [p. 61] The modes of 'naturalization' of these means of communicative production need to be repeatedly analyzed and emphasized, for they are indeed so powerful, and new generations are becoming so habituated to them that [...] in the modern socio-economic process, the real activities and relations of men are hidden behind a reified form, a reified mode, a 'modern medium'. [p. 62]

Wie tegenwoordig 'gratis' zoiets als een sociale-mediaplatform benut, en Williams heeft natuurlijk nog geen idee van dergelijke 'ontwikkelingen,' levert daarmee (persoons)informatie in voor advertentiedoeleinden (en voor wie weet wat nog meer). Sociaal? Williams is nog hoopvol. En eerlijk gezegd komt mijn opvatting neer op het treffen van dezelfde maatregelen die hij voorstelt. Ik beschouw wat thans geldt als sociale media eveneens als verkeersvoorziening. Dat verdient erkenning van status als infrastructuur en als zodanig

general appropriation of [such] means of communicative production [p. 61] transform[ing] them from their [...] contemporary functions as commodities or as elements of a power structure. [p. 62]

Nou ja, wat 'we' willen bereiken is controleerba(a)r(der)e macht(sverhoudingen). Indien 'we' uit zgn algemene middelen de aanleg en het onderhoud van fietspaden enz. bekostigen, waarom doen 'we' dat dan niet óók voor informatieverkeerspaden

[to] take us beyond 'representative' and selective transmission into direct person-to-person and persons-to-persons communication[? p. 61]

Onder de noemer van – de fictie van – het algemeen belang resp. – feitelijke – infrastructuur komen 'we' volgens mij pràktisch nog het dichtste bij

br[inging] the means and systems of the most direct communication under our own direct and general control[, i.e.,] recover[ing] these central elements of our social production from the many kinds of expropriator. [p. 62]

Maar blijven oppassen, dus, dat we de plaats van de ene overheersende resp. eenzijdig profiterende partij niet domweg door de zoveelste andere laten innemen. Terecht benadrukt Williams – de noodzaak van – emancipatie van deelnemers aan informatieverkeer door

regular practice, as part of normal education, in this transforming labour process itself: practice in the production of alternative 'images' of the 'same event'; practice in the process of basic editing and the making of sequences; practice, following this, in direct autonomous composition. [p. 62]

Daar voeg ik dan aan toe, dat absolute autonomie voor een subject niet bestaat. Ik acht het optimaal wanneer een subject de principiële samenloopigheid van 'zijn' gedragingen met situaties – enigszins – beseft. En

[i]n the case of communications, especially, [...] it will have to include the transforming elements of access and extension over an unprecedentedly wide social and inter-cultural range. [p. 62]

Zo besluit Williams zijn opstel met aanwijzing van

socialism [as] the necessary institution of new and very complex communicative capacities and relationships. In this it is above all a production of new means (new forces and new relations) of production[. pp. 62-63]

De semiotische enneade, ter verduidelijking in een dia-enneadische opstelling geschetst, biedt m.i. een algeme(e)n(er) verklaringskader voor zulke dynamiek.

64.17

Zie onderstaand voor afschrift van het eerdere emailbericht waarin ik je een vraag stelde. Blijkbaar vind jij 'm helaas moeilijk te beantwoorden. Ik heb althans nog steeds geen antwoord gekregen.

Volgens mij luidt het antwoord overigens 'ja.' Ik kan me echter vergissen. Want wie weet heeft Forum Standaardisatie nadien inhoudelijk een ànder standpunt mbt semantiek op stelselschaal gekozen. Tja, dan is het antwoord 'nee,' maar tot dusver heb ik dus geen documentatie over zo'n eventuele beleidswijziging kunnen ontdekken. Mocht die wel degelijk bestaan, dan zie ik je afschrift ervan resp. verwijzing ernaar tegemoet (en voorts geen reden waarom je dàt niet per omgaande kan lukken).

Zonder zulke documentatie blijf ik zowel derden als Forum Standaardisatie zèlf voor beleid èn methode voor zgn semantische interoperabiliteit uiteraard graag wijzen, ere wie ere toekomt, op het FS-rapport [Semantiek op stelselschaal](#) uit juni 2009.

[Emailbericht dd. 18 juni 2018 aan hoofd BFS; zie aantekening 64.6 voor afschrift van mijn bedoelde eerdere emailbericht.]

64.18

Ondanks overvloedige potloodstrepen kocht ik antiquarisch tòch het desbetreffende exemplaar van **Omstreden besluiten** (SUN, 2002). Daarin behandelt Marin Terpstra volgens zijn ondertitel "filosofische aspecten van het besturen." In evenzovele delen van elk drie hoofdstukken

behandel[t Terpstra] vanuit een filosofisch gezichtspunt vier aspecten die aan het bestuurlijk handelen kunnen worden onderscheiden: het argumentatieve, het normatieve, het interpretatieve en het politieke aspect.[p. 14]

Doorbladerend, voorafgaand aan mijn aanschafbesluit, achtte ik juist het onderscheid relevant dat Terpstra voor het interpretatieve aspect voorstelt, te weten tussen "maken en verkeren." Toen ik later aan dàt deel wilde beginnen, viel mij – pas – op dat in 'mijn' exemplaar markeringen daar bij wijze van uitzondering helemaal ... ontbreken. De vorige lezer vond dat gedeelte kennelijk ònbelangrijk, of begreep er wellicht zelfs niets van. Zo ja, dan lijkt mij dat tekenend (!) voor (over)heersend communicatief annex semiotisch onbenul. Voor zover ik kan nagaan, ontgaat overigens ook aan Terpstra nog synthese volgens subjectief situationisme. Hij beseft wel, dat

[d]e ruimte van het menselijk verkeer [...] niet vanuit één punt [is] te sturen, te beheersen of te maken. Deze ruimte wordt bepaald door een polylogica[. p. 276]

Aan overwegingen over o.a. infrastructuur komt Terpstra echter niet toe.

64.19

Ja, de Panspraak op 27 juni a.s. staat allang duidelijk in mijn agenda; ik kijk ernaar uit.

Alweer sinds jaren doe ik proefondervindelijk onderzoek naar openbaar bestuur. Voor de schadelijke verschijnselen in kwestie zag ik onlangs H. Tjeenk Willink, in zijn

opiniebijdrage **Rechtspraak heeft sturing op inhoud nodig** (in: **NRC Handelsblad**, 24 april 2018, pp. 18-19), overigens een treffende aanduiding gebruiken: verbestuurlijking. De opzet van mijn onderzoek is als volgt. Ik stel als willekeurig burger een bestuurder of beleidsambtenaar schriftelijk een vraag, waarop gelet op haar/zijn formele functie het inhoudelijke antwoord m.i. – zeer – eenvoudig is. Dàt antwoord krijg ik echter vrijwel nooit. Sterker nog, er komt meestal überhaupt géén reactie. Blijkbaar is iets anders er zelfs onoverkomelijk moeilijk aan. Dat moet dan iets bestuurlijks zijn.

Mijn veronderstelling luidt, dat jij op de tweede vraag onmogelijk met ‘ja’ òf ‘nee’ kunt antwoorden, laat staan prompt. Jij hebt je er tòch aan gewaagd. Dank je wel! Ook het voorbehoud dat je desondanks maakt, is relevant voor het onderzoek.

Ik heb het je natuurlijk ook niet tè moeilijk gemaakt. Jouw antwoord vergt immers nog steeds géén inhoudelijke kennis. Strikt procedureel kan je nagaan dat door Forum Standaardisatie mbt semantiek ooit bepaalde conclusies en aanbevelingen vastgesteld zijn. Dus zijn ze van kracht, zolang ze netzo procedureel niet ingetrokken zijn. De inhoud doet er voor ‘ja’ als verbestuurlijkt antwoord niet toe. Weet jij veel wat met de term ‘semantiek’ zoal wordt bedoeld? Je beseft al helemaal niet, zo neem ik verder aan, dat natuurlijk ook ‘semantiek’ kwalitatief (!) verschillende betekenissen met o.a. bijbehorend andere modelleermethoden kan hebben.

Voor wie ergens – en het maakt niet uit wat dat (niet) is – géén verstand van heeft, is (n)iets onvermijdelijk moeilijk. Indien het inderdaad zo is, dat leden/medewerkers van (Bureau) Forum Standaardisatie nog altijd weinig tot geen verstand van zgn semantiek hebben, laat staan op/voor stelselschaal, spreekt het zowat vanzelf dat, zoals jij in je emailbericht dd. 16 mei jl. stelt, “het lastig blijkt vanuit het Forum serieuze vervolgstappen aan de gang te krijgen.” Aan jouw mededeling vind ik karakteristiek voor verbestuurlijking echter de valse voorstelling resp. òmkering van oorzaak en gevolg. De moeilijkheidsgraad van verandering wordt ten onrechte geopperd als reden waaròm er niet aan semantiek gewerkt wordt. Zo blijft de wèrkelijke reden verhuld. Dat is uiteraard het inhoudelijk onbenul.

(Want) voor wie ergens wèl verstand van heeft, is het eenvoudig genoeg. Dat begint met aanhoudende nieuwsgierigheid. Ofwel, erken eventueel kennisgebrek, en blijf leren!

Daarentegen loopt verbestuurlijking domweg uit op verlamming, verspilling, enzovoort. Wie een positie bekleedt om noodzakelijke veranderingen te bevorderen, heeft doorgaans geen idee, herstel, een sterk vertekend idee van wat er kan resp. moet veranderen, en hoe dat beheersbaar lukt. En zonder enige inhoudelijke kennis kunnen ze deskundigen niet van beunhazen onderscheiden, schakelen ze vanwege hun vlotte verkoopverhaal (lees ook: bevestiging van bestuurlijke illusie, dwz gevlei) steevast beunhazen in en daardoor houden mislukkingen aan. Met dat, zachtjes uitgedrukt, ondoordachte consortium waartoe FS zich liet verleiden, kwam er nota bene nogeens fors bedrog door de beunhaas bij. En later kreeg diezelfde beunhaas van FS opdracht voor het samenstellen van **Landkaart Semantische**

Interoperabiliteit, dus nòg zo’n voorspelbaar fiasco (en voortgezette oplichterij).

Als averechtse reflex weigeren bestuurders/beleidsambtenaren alsmaar hardnekkiger voldoende inhoudelijke kennis voor coördinatie te verwerven, met alweer het zoveelste neerwaartse rondje langs de verbestuurlijkingsspiraal tot gevolg. Alsmaar dieper in de put houden ze zich steeds dover voor opbouwende suggesties (die ze ten onrechte louter als kritiek duiden). Deskundig veranderadvies

enz. komt inderdaad vaak van ‘buiten,’ te weten van daarvoor noodzakelijkerwijs onafhankelijker denkende mensen, en juist hen vinden bestuurders c.s. daarom kennelijk niet te vertrouwen. Ach, wat en/of wie verbestuurlijking dreigt te doorbreken, is maar “lastig,” nietwaar?

Tja, over contextuele verbijzondering gesproken, semantiek betekent per geïsoleerde toepassing, zeg dus ook maar sektarisch, iets anders dan integraal op zgn stelselschaal voor informatieverkeer in publiek domein. Passende voorzieningen (lees ook: infrastructuur) voor zulk informatieverkeer krijgen ‘we’ nooit op orde, zolang ‘we’ daarvoor de achterhaalde, strikt sektarische opvatting over semantiek volgen.

Ik heb verder geen onderzoeksvragen over verbestuurlijking. Ik weet genoeg. Waarover gaan we het volgende week hebben? :-)

[Emailbericht dd. 19 juni 2018 aan hoofd BFS; zie ook aantekening 64.17.]

64.20

Karl Löwith (1897-1973) heeft met **Permanence and Change** (HAUM, 1968) een drietal voordrachten uit 1963 gepubliceerd over geschiedenisfilosofie. Ik citeer er graag enkele passages uit, waarmee ik – mijn later verkregen en geformuleerde idee van – subjectief situationisme opvallend vind stroken:

The ideas men have about themselves and their world [...] are in no way original or independent, so that one might start from them; they are rather the ideological reflection of the actual activity in the real conditions of human life. History [therefore] begins in reality with the production of the most primitive necessities to satisfy the most elementary requirements. This factual history is differentiated and broadened out with the increase and multiplication of our requirements.[pp. 51-52]

En op hun beurt veranderen daardoor zulke “requirements.” Op z’n enneadisch noem ik ze motieven, enzovoort. Dus, over subject gesproken,

man is a kind of human animal coming to its particular being through development like all other living things.[p. 59]

Karakteristiek voor een subject acht ik cognitief vermogen. Evolutionair is een subject daarmee toegerust voor aanpassing van zichzelf aan situatie(s) en/of situatie(s) aan zichzelf. Aldus veranderlijk geldt voor een subject, dat

[it is] both **set free** and **enchained** by [its] own faculties.[p. 79 It] does not show any natural perfection. [...] The whole of this imperfectible human history is based on the fact that that man does not leave nature as it is[. p. 59 However, e]very artificial elaboration is [...] natural to man[. ...] For he is not able to live as a human being without cultivating his environment and in doing so cultivating himself. The difference between the most elementary manipulation of nature with primitive tools and the most modern technical production of an apparatus may be ever so great, it is no principal difference; for **the transgression of nature is a process which belongs to the nature of man from its very beginning**.[p. 60]

Wat mij betreft geldt dat ruimer dan mens(heid). Vandaar subject. Hoe dan ook vind ik het criterium toepasselijk dat Löwith oppert :

Man is imperfect just because he is able to achieve so many things by art, artificially, and imperfect are all his productions [in the sense that what is] skilfully made by man may [still] be improved ever more and perfected progressively[. ... A]s it is made out of human will and skill it could be different, [which is] an essential phenomenon of human history. But [it] do[es] not indicate that history as such and on the whole is a continuous succession in the sense of a purposive progress.[p. 61]

Het is dus evenmin zo,

that the world of nature is there for the purpose of man[. p. 80]

64.21

Tja, als je er stelselmatig naar gaat kijken ... :-) Er 'ligt' een historisch wisselend mozaïek van informatiesystemen met daartussen dus netzo veranderlijke ad hoc voorzieningen voor afstemming. Om te begrijpen hoe dat thans zit en – niet – werkt, vergt enig gepuzzel.

64.22

Ik besef dat de schets nog onverantwoord ruw is. In dit stadium is de bedoeling ermee dan ook om duidelijk te tonen hoe weinig ik van 'het' probleem begrijp. Daarom heb ik vragen opgenomen, en wie weet zijn dat zelfs verkeerde vragen. Overigens zijn we op deze manier al intensief en serieus met ontwerpen bezig. Dat lijken inkopers echter niet te beseffen, nee, ze doen in hùn voordeel helaas niet eens alsof, en daarom doen we dat maar gratis ...

64.23

Door jouw telefonische reacties heb ik de schets bijna helemaal gewijzigd. Zo zie je maar dat de moeite van het schrijven vooral loont om zsm te leren hoe het dan wèl zit. Met deze versie zitten we er – dus – hopelijk alweer veel minder naast. Ik heb nieuwe vragen opgenomen.

Ik denk (ook) alvast na, wat op basis hiervan redelijkerwijs aan offerte valt op te stellen.

64.24

Tja, ik hèb helemaal geen telefoon waarmee ik, zoals je zus vroeg, een filmpje kan opnemen. Dat blijf ik stug volhouden. :-)

64.25

Zo kocht ik enkele weken gelden op de Haagse boekenmarkt een exemplaar van de bundel **Mythos und Moderne** (samensteller K. Bohrer, Suhrkamp, 1983). De reden voor mijn aanschaf, en voor de prijs van één euro kan er nooit veel mis gaan, was de bijdrage door Manfred Frank: **Auf der Suche nach einem Grund. Über den Umschlag von Erkenntniskritik in Mythologie bei Musil** (pp. 318-362). Toen ik je afgelopen donderdag ontmoette, op de fiets wederom onderweg naar die boekenmarkt, was ik in genoemd opstel pakweg halverwege gevorderd, en inmiddels heb ik het uit.

Voltreffer! Aan de roman **Der Mann ohne Eigenschaften** van Robert Musil (1880-1942) spreekt mij vooral aan dat hij daarmee óók – en wat mij betreft zelfs vooral – een zijnsleer biedt. De strekking daarvan raakt onmiddellijk duidelijk door te beseffen wat Musil onder eigenschap verstaat. Hij huldigt de destijds gangbare opvatting, te weten

das, was dem Dinge als (relativ) dauernder, konstanter, in dessen "Wesen" begründeter Zustand zuerkannt wird.[lemma **Eigenschaft**, in: **Wörterbuch der philosophischen Begriffe**, samensteller R. Eisler, 4e editie, 1927]

Tegenwoordig is de associatie van eigenschap met wezen (lees ook: essentie, dwz iets onveranderlijk werkzaam) alweer veel minder sterk. Zeg maar dat thans onderscheid gangbaar is tussen wezenlijke en accidentele/contingente eigenschappen. Volgens huidig spraakgebruik beweert Musil dus, dat de

hoofdpersoon van zijn roman een man is zònder wezenlijke, volkomen ònafhankelijke eigenschappen. Ofwel mèt louter contingente eigenschappen. Dat hem een zgn wezen ontbeert. Kan je dan trouwens van een (hoofd)persoon spreken? Een naam heeft Musil hem wel gegeven: Ulrich. De naam die hij eerder overwoog, vind ik eigenlijk (?) resp. overigens passender: Anders.

Onder de noemer van subjectief situationisme heb ik later min of meer hetzelfde bedacht. Een ob- annex subject gedraagt zich principieel naar de situatie die het ervaart. Het kent dus géén absoluut gedrag. Met eigenschappen aan de ene kant vormt gedrag de àndere kant van de spreekwoordelijke medaille. Dan komt 'de man zonder [wezenlijke] eigenschappen' dus op hetzelfde neer als 'het subject zonder [wezenlijke] gedragingen.' Ipv negatief valt dat ook positief uit te drukken als de man met wisselende eigenschappen c.q. het subject met wisselende gedragingen. Maar wanneer er geen wezenlijke eigenschappen zijn, wat maakt dan het onloochenbare verband tussen de wisselingen uit? Daarvoor ontging Musil een formele hypothese. En daarom probeerde hij er literair een uitdrukkingsvorm voor te vinden. Met de ondertitel van zijn opstel wijst Frank dat als omslag aan. Ik vermoed dat Frank een omslag resulterend in mythologie ipv literatuur oppert om herkenbaar aan te sluiten op het thema van de bundel waarvoor hij zijn opstel schreef.

Met Metapatroon ben ik in zo'n formalisering geslaagd (en zou ik er dan weer geen roman aan kunnen wijden). Over oriëntatie volgens – veranderende – situaties gesproken, mij kon dat lukken, let wel, die formalisering, omdat axioma's intussen alweer pragmatischer worden opgevat, nou ja, door sommige mensen. Verder meende ik een groeiende verzameling problemen te herkennen, die allemaal om een omvattender oplossing schreeuwden. (Voorlopig ben ik de enige die roept, in een woestijn.) Hoe dan ook, juist veronderstellingen zijn irrationeel, vooruit, noem ze maar mythisch. Exemplarisch is – de aanname van – nul. Dat is 'natuurlijk' helemaal geen getal, maar door te doen alsòf komen we pas tot een bruikbaar getallensysteem. Enigszins vergelijkbaar verklaar ik het tegenstrijdige idee van nulgedrag – en zo door naar nulidentiteit van een ob-/subject – tot basisbegrip voor – samenhang tussen – situationele subjectgedragingen. Voor wie van situatie tot situatie nooit over de overdrachtelijke rand van de situatie in kwestie speculeert, is nulgedrag inderdaad onzin. Maar dànkzij die aanname kunnen reële betekenisverschillen pas stelselmatig samenhangend worden geordend. Anders blijven 'we' alsmaar averechtser doorprutsen aan wat toch infrastructuur voor informatieverkeer op maatschappelijke schaal moet zijn, met facilitering van reële gedragingsvariëteit van dien.

Voor een 'omslag' moeten 'we' het zoeken in de òmgekeerde richting die Frank aangeeft. Hoewel o.a. Musil reeds het kritieke belang beseft van ontkenning van zgn essentie, weet ook hij zich voor een formalisme nog geen raad. Daarom schrijft hij 'maar' een roman. Thans biedt Metapatroon zelfs een praktische methode voor informatiemodellering van/voor variëteit. Waaròm is het toch zo moeilijk om dat als vernieuwing aanvaard en benut te krijgen? Wie een alternatief kent, mag het zeggen.

Het antwoord ken ik wel zo'n beetje. De innovatieretoriek is niet van de lucht, maar wat als nieuw voorgesteld wordt moet wèl prompt begrijpelijk zijn. Dus vertrouwd, veilig ... Tja, als dat lukt, is het domweg niet ... nieuw.

Voor één euro bezorgt Frank mij nog maar eens bevestiging van Musils, ja, hij wèl,

principiële erkenning van variëteit. Daarmee moet ik het dan maar weer doen. Enkele citaten uit Franks opstel:

Man wird diesem Sachverhalt am ehesten gerecht, wenn man die Ausnahme nicht negativ – als Verfehlung der Norm –, sondern positiv: als Vermögen einer unabsehbaren (unkontrollierbaren) Variation, beschreibt.[p. 323] Für die Elemente innerhalb der Umgrenzung des Leibes (innerhalb **U**) gilt ebenso wie für die Elemente außerhalb **U**, daß sie einem funktionalen Zusammenhang eingeschrieben sind, dessen Elementardaten allseitig ausufern und eine definitive Feststellung (Fixierung) von Ich-Konstanz und Ich-Identität verhindern.[p. 325D] Dieses Ich ist weder als Urheber noch als Eigentümer seiner Empfindungen zu denken, sondern bildet sich als Reflex der Struktur, in welcher diese zu einander in Beziehung treten. Anders gesagt: die Charaktere des Psychischen oder Bewußten sind keine positiven Eigenschaften eines Ich unabhängig vom Spiel der Elemente in einem Funktionsgesamt. Man kann also durchaus von diesem [...] differentiellen »Ich« sagen, daß es keine Eigenschaften hat[. p. 326]

Ter formalisering is de conclusie echter verkeerd dat, zoals Frank nog stelt,

[e]inen Ich-Kern oder –Mittelpunkt gibt es mithin nicht.[p. 327]

Dat 'bestaat' nadrukkelijk wèl, althans, dat laat zich veronderstellen, maar 'is' dan leeg. Wat Frank aan Musil toeschrijft, is

[d]ie These von der Nichtigkeit des reinen Zustands[, d.h.] daß dieses Sein gegenüber dem, **was** es sein läßt, zurücktritt[. p. 332] Was sich da – ledig und frei von allen Eigenschaften – behauptet, kann und muß freilich keine Substanz oder Einheit sein.[p. 333]

Kortom,

[s]o ist [...] Identität von beiden Seiten her bedroht: von innen (es gibt keine angeborene Ichsubstanz) und von außen (auch der Widerschein der Erlebnisfunktionen erlaubt keine definitive Selbsterkenntnis, weil die Erlebnisse weiterfließen und ihre Konstellation sich verschiebt).[p. 327] Dasjenige, kraft dessen die Welt (unter Einschluß des eigenen Körpers) Eigenschaft erwirbt [...] is selbst eigenschaftslos und ungegenständlich: unmittelbar durchsichtig für sich und nichtig in Bezug auf die Eigenschaften, die sich in ihrer Positivität vor seiner Leere profilieren und mit derselben nie zusammenfallen können.[pp. 331-332]

Om Johan Cruiff te parafaseren, dat klinkt slechts ingewikkeld voor wie het nog niet begrijpt. Maar bijvoorbeeld voor optellen, aftrekken enzovoort is – bijna – niemand zich zelfs maar ooit bewust van het onvermijdelijk ònbegrijpelijke nulpunt, dwz de veronderstelling die zo'n getallenstelsel fundeert en waaròm het juist prima werkt. Nogmaals, voor een betekenissenstelsel is – daarom – juist een betekenisloos basisbegrip onmisbaar praktisch.

De noodzakelijke irrationaliteit van veronderstelling(en) beseft Musil overigens terdege. Volgens Frank

protestiert er gegen die Vorstellung, die ganz auf eigene Füße gestellte Rationalität könne ihre eigene Rechtfertigung vollbringen.[p. 348]

Kan Musil met zijn roman helpen om nut en noodzaak van vernieuwing volgens Metapatroon te laten doordringen? Hij drijft nogal de spot met politici en bestuurders. Wanneer zij überhaupt zijn boek kennen, slaan ze daarop geheid aan en missen dus volledig het ... punt. Maar academici, dan? Die zijn er toch om vernieuwing te herkennen, enzovoort! Daar merk ik evenmin iets van.

64.26

Interessant, die tekst van/voor wat **Wet digitale overheid** moet worden. Uit de term 'overheid' in de aanduiding blijkt meteen al aanhoudend ònbegrip van wat – pas – telt als infrastructuur. Vergaand impliciet bepaalt de aparte overheidsinstelling helaas nog steeds het perspectief. Indien je zo'n instelling vergelijkt met een enkel gebouw, laat zich volgens die insteek echter géén deugdelijke stad met publieke verkeersvoorzieningen van dien ontwerpen enzovoort. Wat ik in onderhavig wetsvoorstel wèl herken, is beginnend besef dat infrastructuur overheidsmaatregelen vergt, hoera. Er is inderdaad veel voor te zeggen om zulke maatregelen eveneens onder de noemer van standaardisatie te beschouwen, maar vanwege infrastructuur gaat het nota bene om een kwalitatief àndere categorie. Afgezien van voorgeschiedenis worden infrastructurale maatregelen annex standaarden immers opgelegd, bestaat toezicht op resp. handhaving van – verplicht – gebruik ervan, enzovoort. Dat is principieel ànders dan de overlegaanpak enz. tot dusver via Forum Standaardisatie. Maar dat is natuurlijk óók de reden om uiterst spaarzaam met wèrkelijk infrastructurale maatregelen te zijn. Ga maar na waaraan iemand zich als deelnemer aan verkeer op het wegensstelsel moet houden. Rechts houden, verkeer komend van rechts voorrang geven en de gekleurde aanwijzingen van stoplichten volgen, dat is het wel zo'n beetje. Ooit schreef ik over de omslag van gemeengoed-volgens-marktwerking naar infrastructuur-volgens-overheidsvoorschrift [Strategische verschuiving door moment\(um\) van infrastructuur: de beurt aan informatietechnologie](#) (in: **PrimaVera**, working paper 2006-01, Universiteit van Amsterdam, 2006). Bestudeer dat opstel ajb zéér zorgvuldig! Laten we er spoedig een gesprek aan wijden! Als je begrijpt wat dáár staat, kan je zowel de fundamentele vooruitgang met als tekortkomingen van ook weer het huidige voorstel voor **Wet digitale overheid** prompt aanwijzen. Voor heuse infrastructuur staat er zowel te veel als te weinig vermeld. De tekst is enerzijds – veel – te beperkt, nogmaals, vanwege de volgehouden oriëntatie op overheidsdienstverlening (waarbij tevens de nadruk op diensten een valse voorstelling wekt; meestal krijgt een burger of bedrijf door een overheidsinstelling iets òpedragen). Anderzijds bevat het wetsvoorstel bepalingen voor aparte overheidsinstellingen. Uiteraard, daarvoor kunnen c.a. moeten richtlijnen opgesteld worden, dat is ook helemaal niets nieuws, maar het is verwarrend om ze te vermengen met infrastructurale maatregelen. Zeker, er is verband. Maar inmiddels moet ook voor digitaal informatieverkeer infrastructuur allang leidend zijn. Dan volgen eventuele aanwijzingen voor daarop afgestemde digitale voorzieningen naar hun aard àfgeleid van infrastructuur; zie ook o.a. [Bipolaire informatiearchitectuur rondom de burger](#) (2005).

Heb ik je trouwens goed begrepen dat het BZK-wetsvoorstel is bedoeld als onderdeel resp. in het kader van **Nederlandse DigitaliseringsStrategie** van EZ? Maar ook EZ houdt er dus nog een véél te beperkte opvatting over infrastructuur op na, te weten overheersend marktgericht (en waarom dát evenmin tot infrastructuur leidt, vind je grondig toegelicht in het opstel **Strategische verschuiving door moment(um) van infrastructuur**).

64.27

Toeval? Ik heb nog gauw het tekstje opgezocht dat ik vorig jaar schreef nav een boek van Cornelia J. de Vogel over Plato, overigens een ànder Plato-boek van haar dan jij nu leest. Ik verwijs je hierbij graag naar die [aantekening 59.50](#), óók al omdat je daarin m.i. de grondslag uitgedrukt ziet van de methodische relativering van

exemplaar en type (lees volgens Plato dus: object en idee). Nee, Plato was zeker niet gek. Nota bene, hij veranderde dus zelfs principieel van opvatting: ànder paradigma. En met hoe volgens De Vogel zijn latere opvatting luidt, strookt m.i. het voorstel van Martijn Houtman voor facilitering van dynamiek van (meta)data. Mocht je de smaak van platoonse oriëntatie met/voor Metapatroon enz. te pakken krijgen, zie o.a. mijn opstel [Daar heeft Plato natuurlijk een wezenlijk punt voor de informatiemaatschappij](#) (in: PrimaVera, working paper 2010-07, Universiteit van Amsterdam, 2010).

64.28

Voor het proefschrift van Robert Musil (1880-1932) hoefde ik niet meer op zoek. Een exemplaar van **Beitrag zur Beurteilung der Lehren Machs** (Rowohlt, 1980, oorspronkelijk 1908) staat al enkele jaren in mijn bibliotheek. Omdat Manfred Frank er zo nadrukkelijk naar verwijst, heb ik het nu ook gelezen. Meteen intrigerend aan het voorwoord door Adolf Frisé in de heruitgave vind ik de mededeling, dat Musils promotor een eerdere versie àfwees. Dat roept de vraag op naar wat Carl Strumpf (1848-1936) er niet aan beviel. Het lijkt er op, dat Strumpf nadrukkelijk(er) kritiek op de wetenschaps- annex kennisleer van de natuurkundige Ernst Mach (1838-1916) wilde zien. Zijn finale beoordeling luidt immers, dat

[d]ie Arbeit des Hrn. Musil [...] jetzt als Ganzes den Anforderungen einer historisch-kritischen Untersuchung [entspricht]. [**Gutachten von Professor Carl Strumpf**, in: **Beitrag zur Beurteilung der Lehren Machs**, heruitgave, p. 136]

Musil zèlf besluit de aldus goedgekeurde versie van zijn proefschrift – desalniettemin? – met de opmerking, dat

die Schriften Machs, wie ja allgemein anerkannt ist, voll der glänzendsten Ausführungen und fruchtbarsten Anregungen [sind]. [p. 134, paginanummer volgens heruitgave]

Dat neemt niet weg dat Musil – dus – wijst op zowel beperkte geldigheid als tegenstrijdigheden. Volgens Musil, althans, zo begrijp ik hem, ontkent Mach ten onrechte de – noodzakelijkheid van – metafysische betrekkingen. De invloed van Mach op Musil is echter stellig sterker dan hij in zijn proefschrift mag (?) laten uitkomen. Intussen, ook en vooral relevant voor ideeëngeschiedenis, vind ik daarin beschouwingen volgens relativiteit en complementariteit, later door Musil literair opgenomen en verwerkt, reeds duidelijk herkenbaar. Tegenwoordig associëren ‘we’ relativiteit nogal klakkeloos met Albert Einstein (1879-1955), die in 1905 over zgn speciale relativiteitstheorie publiceerde, maar nota bene over onderlinge betrekkelijkheid van ruimte en tijd sprak Mach zich reeds uit. En het complementariteitsbeginsel menen ‘we’ te kennen van Niels Bohr (1885-1960) die er in 1927 mee kwam. Zo geeft Musil een prachtige inleiding – denken èn schrijven kon hij wel – tot erkenning van reële variëteit (die de meeste mensen nog altijd ontkennen).

Zelf waardeert Musil zijn promotieonderzoek in eerste aanleg als inventarisatie, want

Machs erkenntnistheoretische und selbst die eigentlichen metaphysischen Ausführungen sind in seinen Schriften nicht in strengem methodischen Gefüge gegeben, sondern tragen einen aphoristischen Charakter und sind mitunter [...] auch bloß gelegentlich eingestreut. [p. 21]

Dankzij ordening van Machs verspreid gepubliceerde beweringen bevordert Musil

möglichst genauen Einsicht in die innere Festigkeit der Machschen Darlegungen[. p. 22]

Verder gaat Musil daar niet, althans, in de goedgekeurde proefschriftversie niet langer, dan het voorbereiden van de conclusie,

daß in den Darlegungen Machs, trotz ihrer zahlreichen Vorzüge, doch [...] viele Widersprüche oder wenigstens Unklarheiten enthalten sind[. p. 22]

Tja, over contextuele verbijzondering gesproken,

[d]er aphoristische Charakter von Machs Schriften bringt mit sich, daß manche seiner Aussprüche, je nach dem Zusammenhang, in den man sie stellt, verschieden zu beurteilen sind, so daß manchmal dieselben Aeußerungen unter verschiedenen Gesichtspunkten analysiert werden müssen.[p. 22]

Dat probleem lost als het ware òp door context principieel als onlosmakelijk ònderdeel van een teken (lees hier: bewering) op te vatten. Dat is dan – pas – mijn theorie. Voor het schema waarin verband tussen semiotiek, kennisleer en ontologie/metafysica tot uitdrukking komt, zie de semiotische enneade. Van het één komt het ànder. Ik ga ook maar wat van Mach lezen ...

64.29

Tja, zo geef je mijn stokpaard de sporen. :-) Even gauw uit mijn hoofd, indien je meetkunde als voorbeeldig c.q. structureel bepalend veronderstelt, kan je proberen ook overige verschijnselen resp. àlles volgens dezelfde opzet – nou ja, zoals je die dus opvat – te ordenen en duiden: de more geometrico. Zo'n poging is o.a. van Spinoza bekend met zijn **Ethica** (waar ik weinig tot niets van begrijp). Zoals Sjef van Oekel zei, vooruit, zoals Wim T. Schippers die figuur liet zeggen, "ik ben ook maar een boerenlul," ik meen dat beginselen niet langer meetkundig genomen – behoeven te – worden. Van alles en nog wat kan als axioma gelden. Dat is dus ruimer. Tegelijk beperkter strekt echter geldigheid ervan. Maar hoe laat zich dan samenhang tussèn zulke verklaringsgebieden met bijbehorende verschillen begrijpen? Meta-axioma's, dus. Klopt, daar heb je alweer – een geval van – dynamiek van verhouding tussen exemplaren en typen ... Ik beschouw subjectief situationisme als bruikbaar meta-axiomatisch schema. Het teken- annex informatie-aspect zie ik geordend volgens – recursieve – contextuele verbijzondering. En dáárvoor dient Metapatroon als modelleermethode, waarmee dus – variëteit van – willekeurige verschijnselen e.d. in één model samenhangend kunnen worden beschreven. En, heel praktisch, ter facilitering van zulke reële betekenissenvariëteit ontwerpt/ontwikkelt Information Dynamics computerprogrammatuur.

Voor Plato heeft over zulke variëteit volgens mij dus allang belangrijk gedacht en ook geschreven. Hij worstelde ermee. Slaagde er nog niet in om er een formeel systeem of, wat mij betreft beter gezegd, stelsel voor te ontwerpen. Over gesprek inclusief verwarring met "pre-socratische denkers" gesproken, zie daarvoor vooral Plato's – opzettelijk onbegrijpelijke? – dialoog **Parmenides**. Zo'n stelsellogica omvat Metapatroon wèl, dankzij de kunstgreep van nul-identiteit van ob-/subject, en daarom valt er ook consistent werkende programmatuur voor te ontwikkelen. Maar laat je niet afleiden ...

64.30

In het nummer 27, juli 2018, van het tijdschrift **iBestuur** staat een vraaggesprek met staatssecretaris R.W. Knops gepubliceerd (pp. 6-10). Naar verluidt beseft de huidige

staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met zoveel woorden dat kwalitatief àndere aanpak dringend nodig is om overheidsbemoeyenis met digitalisering te laten slagen. Daarom uit hij zich nadrukkelijk als voorstander van experimenten. Zijn opstelling juich ik toe en voor proefondervindelijk werk breng ik hem hierbij graag stelselmatige informatiemodellering onder de aandacht voor het vestigen van samenhang, facilitering van geleidelijke digitalisering e.d. De passende modelleermethode is Metapatroon (Engels: Metapattern); een andere formele methode voor zgn contextuele verbijzondering is mij onbekend. Nota bene, Forum Standaardisatie heeft mbt Metapatroon en daardoor geïnspireerd voor stelselmatig bereik van informatieverkeer in het publiek domein duidelijke conclusies en aanbevelingen opgesteld, zie het rapport [Semantiek op stelselschaal: issues en oplossingsrichtingen](#) (juni 2009).

Ik verzoek de staatssecretaris alsnog serieus met Metapatroon aan de slag te laten gaan. Eigenlijk komt vooralsnog èlk digitaliseringsproject daarvoor in aanmerking. Na een korte vakantie ben ik tot nadere uitleg uiteraard zeer graag bereid.

dr ir Pieter E. Wisse, Voorburg

[Op 30 juni 2018 via elektronisch contactformulier verstuurd aan BZK, met 'op' de browser als eerste reactie de mededeling: "U krijgt binnen twee werkdagen een reactie op uw bericht." Kort erna volgde een eerste emailbericht, met alweer enig voorbehoud: "Afhankelijk van de aard en inhoud van uw bericht kunt u binnen twee werkdagen een reactie tegemoet zien. Uw kenmerk is E3478301"]

64.31

Ach, waarom niet?

64.32

Oh ja, kon het – wederom – niet laten ...

64.33

Tja, maar zeg dus niet dat ik het niet blijf proberen ...

64.34

Wat dat verzoek aan staatssecretaris Knops betreft, tja, voor contact blijkt ook dat zgn contactformulier ongeschikt. Nee, geen verrassing. Weliswaar kreeg ik meteen op maandag 2 juli een reactie op mijn verzoek dat ik de zaterdag ervoor had verstuurd, maar dat antwoord is opgesteld door een "publieksvoorlichter informatie rijksoverheid." Opgesteld? Het lijkt het mij een standaardtekstje.

Het ministerie koopt, ter ondersteuning van haar primaire processen, een breed assortiment aan werken, goederen en diensten in. Mogelijk dat er voor u mogelijkheden liggen om zaken te doen met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Wanneer u zaken doet met BZK moet u weten hoe dit departement te werk gaat bij het aanbesteden van haar opdrachten. U kunt hiervoor contact opnemen met de Haagse Inkoop Samenwerking (HIS).

Zo'n medewerker heeft inderdaad geen benul, en dat was dan alweer het contact. Oh ja, zij "hoor[t] graag of [ik] tevreden ben [...] over [haar] reactie." Ik kan daartoe "deelnemen aan het tevredenheidsonderzoek." Laat maar zitten, poging langs die weg is dus mislukt.

[Zie aantekening 64.30 voor afschrift van mijn verzoek.]

64.35

Toen jij je emailbericht aan mij stuurde was ik met vakantie en dan ontgaat correspondentie mij. Minstens in dat opzicht gedraag ik me kennelijk ouderwets. Zojuist (28.7) ben ik teruggekeerd en heb je bericht dus 'pas' gelezen, excuus. Wellicht en hopelijk voor een vervolg geef ik je graag mijn telefoonnummer op. Wat ik als kritieke stap voor geslaagde digitalisering beschouw, suggereerde ik je al. Samengevat, medewerkers van de Rechtspraak zelf moeten de opzet bepalen. Maar dat vergt, uiteraard, dat ze 'er' voldoende verstand van hebben en/of een ontwerp-op-hoofdpijn voldoende verstandig annex kritisch kunnen beoordelen. Allemaal praktisch georiënteerd op facilitering van – informatieverkeer voor – rechtspraak, met zgn reële variëteit van dien. Anders blijft er te veel misgaan, punt. Daarvoor geschikte 'eigen' medewerkers zijn inderdaad schaars. In dit verband noemde ik je reeds Michiel Schransmans. Indien een rechtbankpresident, of welke rechtspraakbestuurder dan ook daarvoor opbouwend te porren is, allereerst eens informeel met hem zou willen overleggen, kan dat vlot leiden tot alsnog geslaagde digitalisering. Over hoofdpijn gesproken, het is immers helemaal niet zo ingewikkeld om rechters in hun werk 'informatief' alweer wat beter te ondersteunen. Het blijkt echter moeilijk om zulk realisme op te brengen. Ik heb ervaren dat Michiel Schransmans dat als Rechtspraak-medewerker inmiddels met meerdere digitaliseringsprojecten heeft 'bewezen:' oplossing van concrete problemen, steeds op tijd klaar en voor weinig geld. Het gaat daarentegen elders nog telkens zelfs kostbaar fout door verder dan zulke door-en-door praktische ondersteuning te proberen te gaan.

64.36

Ik heb enkele van Plato's dialogen wat nader bestudeerd. Daardoor probeer ik die teksten niet langer louter letterlijk te nemen, zeg maar zin voor zin. Volgens mij zet Plato allerlei middelen in. Zo is hij m.i. zeker géén klakkeloos navolger van Socrates, maar nogal kritisch. Mijn ... idee is dat Plato weliswaar graag toegeeft dat er altijd wel weer een bezwaar valt te opperen tegen een bepaalde opvatting. Maar hoe zit het dan wèl? Hij laat lezers tureluurs worden van wat hij Socrates laat beweren, vervolgens zelf weer laat tegenspreken, enzovoort. Dus, wanneer jij dat "vermoeiend" vindt, lijkt mij dat precies Plato's bedoeling. :-)

Zodra je het eenmaal zo bekijkt en waardeert, doen die eindeloos slingerende tekstpassages er niet meer zoveel toe. Je hoeft in elk geval niet tot in detail te – willen – begrijpen 'wat er staat.' Dat lukt immers niet redelijk. Wat Plato aldus wil aantonen, nou ja, dat is dus mijn interpretatie, is juist de onmogelijkheid om langs die weg tot een eenduidig omvattend begrip te komen. Alle telkens weer steekhoudende kritiek door Socrates ten spijt, je komt er opbouwend annex integraal, zoals Plato volgens mij met zoveel woorden zegt, nog steeds nergens mee.

Die opbouwende richting verkent Plato veelal met beschouwingen over verhouding tussen éénheid en veelheid. Dat gebeurt in zijn latere dialogen zoals **Philebus** en **Parmenides**. Zoals ik zulke pogingen herken/duid, slaagt hij er echter niet in om die verhouding te verduidelijken. Om nog maar wat verder te speculeren, Plato zoekt het nog in onmiddellijk verband. Dat lukt 'natuurlijk' nooit, omdat volgens zo'n opzet de eenheid tevens reeds op veelheid afgestemd moet zijn ... en dan feitelijk géén eenheid meer 'is;' omgekeerd zou veelheid op voorhand aan eenheid mank moeten gaan, wat zijn veelheid ondermijnt. Daarin heeft Socrates weer gelijk ...

Is er een oplossing? Er moet iets extra's tussen, zeg maar een schakelaar. Op die kunstgreep is Metapatroon gebaseerd, en valt er pas grenzeloos praktisch bruikbare computerprogrammatuur voor facilitering van samenhangende betekenisverschillen te ontwikkelen. Overigens houdt dat een gewijzigd eenheidsbegrip in. In eenheid lost veelheid niet op, maar bereikt samenhang. En dat werkt dus ook.

64.37

Gelukkig blijf ook jij aantekeningen publiceren. Waar ik wederom in [je onlangs verschenen aflevering](#) steeds maar weer beredeneerde pogingen herken om derden te interesseren voor modellering volgens contextuele verbijzondering, Metapatroon dus, breekt ook jouw correspondentie blijkbaar prompt af. Wat is dat toch voor hardnekkige ontkenning? Iedereen vindt zichzelf anders, maar facilitering van informatieverkeer baseren op reële betekenisverschillen, maar tegelijk nota bene samenhangend, ho maar! Tja, wie zijn kop in het zand houdt, kan zich zaagsel sparen; andersom trouwens ook.

64.38

Terecht stel je nogmaals de noodlottige begripsverschuiving van constructie (ontwikkeling) naar architectuur (ontwerp) aan de kaak. Bijgevolg ontbreekt daadwerkelijk ontwerp.

64.39

Ik kom nog even terug op mijn mislukte poging om een ingevuld contactformulier te benutten voor een verzoek aan de staatssecretaris BZK. Zodra een voorlichtingsmedewerker belast is met beantwoording, zoals blijkbaar het geval is, is het voor een burger zelfs volledig onmogelijk gemaakt om aandacht voor een beleidssuggestie te krijgen. Want naar haar aard veronderstelt de voorlichter dat de burger die contact opneemt iets niet weet. De voorlichter probeert in de tekst te ontdekken waaruit dat gemis bestaat voor de burger in kwestie met zijn vraag in kwestie. En daarover licht de voorlichtingsmedewerker die burger prompt ... voor, klaar, volgende contactformulier, enzovoort.

Aldus komt het bij de voorlichtingsmedewerker niet eens op, dat een burger contact opneemt omdat hij juist méér weet, véél meer dan de beleidsambtenaren enzovoort van het ministerie waartoe hij zich richt. En dat die burger graag zijn deskundigheid voor z.i. opbouwende wijziging van beleid beschikbaar stelt. En dat de voorlichtingsmedewerker de desbetreffende vraag als nota bene serieus aanbod daarom prompt moet dórsturen aan de beleidsambtenaar terzake. Zij moet vooral zèlf géén antwoord bedenken.

Maar, nee, dat gebeurt dus niet. Een burger die met een suggestie komt, raakt daarentegen door de voorlichtingsmedewerker bestempeld tot commerciële partij. Tja, wie iets aan de (rijks)overheid wil verkopen moet zich wel aan de regels houden, nietwaar? Feitelijk kreeg ik het verwijt, dat ik dat nog niet wist. Maar, vooruit, zo vriendelijk zijn ze ook wel weer. De voorlichtingsmedewerker laat mij weten waar ik me kan laten ... voorlichten over de regels, indien ik zonodig iets aan de (rijks)overheid wil verkopen. Zo blijft de beleidsambtenaar afgeschermd. Er verandert niets, althans niet door burgers met hun suggesties serieus te nemen. Wat er in dat ambtelijk isolement eventueel wèl verandert, gebeurt vergaand onwetend en mislukt voorspelbaar.

64.40

Ik ben nog maar weer eens een illusie armer ... Altijd heb ik gedacht dat Avenue Concordia verwijst naar eendracht, zeg ook maar het loffelijk streven naar vrede (hoe onbereikbaar die helaas ook blijkt, hoewel wij hier in deze Europese hoek alweer geruime tijd uiteraard niet te klagen hebben). Ergens zag ik een boek liggen met verklaringen van Rotterdamse straatnamen. 'De' Avenue is in 1883 aangelegd door bouwmaatschappij Concordia. Dus. Nou ja, zo dacht ik ooit dat Ausfahrt stellig de hoofdstad van Duitsland is. Want vanaf de autoweg leidt elke afslag ernaartoe, nietwaar?

64.41

Als je uitgaat van enerzijds eenheid, anderzijds veelheid moet je m.i. dus uitkomen op – de veronderstelling van – zo'n schakelaar. Dat blijft zoiets als een objectieve insteek (en daaraan kon zelfs Plato 'in zijn tijd' niet ontkomen). Maar het kan ook subjectief (wat tegenwoordig dankzij zgn evolutionaire psychologie aannemelijk is). Dan ga je uit van gedrag met daarvoor kenmerkende selectiviteit. Selectief gedrag vergt een veranderlijk subject annex schakelaar die eenheid verbreekt tot veelheid, van 'zijn' ene doelgericht veronderstelde verschil tot het volgende, enzovoort: subjectief situationisme. Voor een subject geldt dan niet à la Descartes "cogito ergo sum," maar veeleer: sum ergo cogito.

Omdat ik vermoedde dat deze omgekeerde formulering resp. gedachte niet oorspronkelijk is, zocht ik ermee/-naar op het ww web en kwam uit bij Nietzsche. Zowel object- als subjectieverend luidt de praktische opgave op – wat ik noem – stelselschaal gelijk, dwz om verschillen-in-samenhang te ordenen. Daarvoor biedt Metapatroon een modelleermethode/-taal en kunnen met digitale techniek – eindeloos? :-) – hulpmiddelen voor gemaakt en van afgeleid worden.

64.42

Tijdens ons Amsterdamse terrasgesprek eerder dit jaar, en verbeter me ajb indien je meent dat mijn herinnering noodlottig faalt, opperde jij zgn nepnieuws als aanleiding voor principiële(re) overwegingen. Wat zijn dan zoal wèl feiten?

Sindsdien zin ik op een schriftelijk nadere bijdrage aan dat nepthema. :-) Onlangs leek het erop dat ik me daarvoor kon beperken tot een literatuurverwijzing. Dat zowel eerbiedige als gemakzuchtige idee kwam op tijdens het lezen van **The Road to Unfreedom** (The Bodley Head, herdruk 2018, oorspronkelijk 2018). Mocht je het niet kennen, beveel ik je dat boek sterk aan! Als je wilt, leen ik het je graag uit.

De Amerikaanse geschiedenishoogleraar Timothy Snyder onderscheidt ruwweg twee voorbestemmingsoriëntaties. Volgens de ene is er weliswaar een doel, bekend of niet, maar is dat doel nog niet bereikt; ontwikkeling verloopt echter onvermijdelijk in die doelrichting. Daarom spreekt Snyder daarvoor van "politics of inevitability."

Volgens de andere soort van voorbestemming die Snyder aangeeft, is het doel allang bereikt, maar wordt door buitenstaanders voortdurend aangevallen en moet daarom netzo duurzaam worden verdedigd; dat noemt Snyder "politics of eternity." Je kunt je inderdaad afvragen, onder meer, hoe oorspronkelijk resp. steekhoudend die indeling is. Vooruit, herstel, exemplarisch voor stagnatie is dat, aldus Snyder,

[t]h collapse of the politics of inevitability ushers in another experience of time: **the politics of eternity**. Whereas inevitability promises a better future for everyone, eternity places one nation at the center of a cyclical story of victimhood. [...] Progress gives way to doom.[p. 8]

Het verband met nepnieuws laat zich dan als volgt duiden:

In power, eternity politicians manufacture crisis and manipulate the resultant emotion. To distract from their inability or unwillingness to reform, eternity politicians instruct their citizens to experience elation and outrage at short intervals, drowning the future in the present.[p. 8]

Let wel, ook onder de noemer van – naar zijn aard dus onvoltooide – vooruitgang is wat ik hier dan maar even als fabulerende selectiviteit beschouw aan de orde:

[Both] inevitability and eternity translate facts into narratives.[p. 8]

Dat roept prompt de vraag op naar wat – oorspronkelijke? – feit(elijkheid) is ... Daar gaat Snyder echter niet op in. Hij veronderstelt, dus vergaand impliciet, de mogelijkheid van objectivering, zeg ook maar absolute waarheid(sduiding). In kennelijke afwijking daarvan is het dan zo, dat

[i]nevitability and eternity [each] have specific propaganda styles.[p. 9]

Tja, wie ooit vertrouwd – gemaakt – is met het geloof in de ene soort van voorbestemming, herkent het bijbehorende nepnieuws enzovoort domweg niet. Wat Snyder als tegenmiddel suggereert, nogmaals, zònder ergens criteria voor feitelijkheid te bieden, mikt er op

to win back the present for historical time, and thus to win back historical time for politics.[p. 9]

Vraag me niet om te verklaren wat dat inhoudt. Maar als je een zowel overtuigend als verontrustend verhaal over actualiteit van nepnieuws wilt lezen, met wereldpolitieke voorbeelden, kan je m.i. dus prima bij Snyders **The Road to Unfreedom** terecht. Hij illustreert dat

[c]oncepts and practices moved from east to west. An example is the word "fake," as in "fake news." This sounds like an American invention, and Donald Trump claimed it as his own; but the term was used in Russia and Ukraine long before it began its career in the United States. [...] Eternity politicians first spread fake news themselves, then claim that all news is fake, and finally that only their spectacles are real. [...] The techniques [a]re everywhere the same, although they gr[o]w more sophisticated over time [in order] to demolish factuality [and] to preserve inequality[. p. 11]

Helaas geloof (!) ik niet dat Snyders analyse feitelijk (?) helpt, althans waar het wèrkelijk telt,

to define the political problems of the present, and to dispel some of the myths that enshroud them.[p. 12]

Daarvoor gaat Snyder m.i. niet ver genoeg 'terùg' tot grondslagen. Voor wie wèl zover gaat, luidt echter het dilemma dat verder vrijwel niemand – nog? – tijd volgens welk historisch perspectief dan ook wil besteden aan wat zowel voorafgaat als volgt op wat op een paradigmawissel neerkomt

[for] helping us to see the moment when we might make a difference.[p. 13]

In elk geval is mijn persoonlijke ervaring in dat opzicht ongunstig. Alweer enkele tientallen jaren probeer ik een opbouwende bijdrage te leveren aan nota bene stelselmatige voorzieningen voor informatieverkeer, maar zoals jij weet ben ik daarmee ... feitelijk nog helemaal niets opgeschoten. Ja, die benadering is anders. Nee, dat is dus niet hetzelfde. Méér van hetzelfde helpt niet. Het moet daarom ooit ànders.

Zo beschouwd lijkt Snyder redelijk praktisch te mikken, want met een verhaal dat voor alweer veel méér mensen vlot begrijpelijk is. Of daardoor iets verandert, zeg maar ... feitelijk, betwijfel ik nog sterker. Zonder een theorie met passende variëteit kunnen 'we' immers met rep. voor reële variëteit geen verschil maken, laat staan wat algemener als opbouwend kan worden erkend. Ook uit het nawoord van Snyder blijkt, dat hij nog ver verwijderd is van operationalisering. Zijn oproep blijft op z'n gunstigst vaag:

Without novelty, virtues die.[p. 278]

Oh, ja? Hij voegt eraan toe, dat

[a]ll of the virtues depend on truth, and truth depends on them all.[p. 278]

Zegt hij aldus, dat waarheid en deugd volgens dialectische betrekking veranderen? Maar verklaart hij ook zichzelf niet tot onvermijdelijkheid met propaganda van dien door te beweren, dat

[f]inal truth in this world is unattainable, but its pursuit leads the individual away from unfreedom[? p. 278]

En wat volgt er voor deugdelijk gedrag, telkens weer, daarom altijd ... feitelijk, uit de stelling dat

[t]o seek the truth means finding a way between conformity and complacency, towards individuality[? p. 278]

Wat Snyder onder – zulke – waarheid verstaat, zijn volgens mij vooral zijn – impliciet gehouden – veronderstellingen over democratische burgerzin. Of iets dergelijks ... Terecht stelt hij nepnieuws als fascistische uitdrukkingsvorm aan de kaak. Maar wàt zijn dan die feiten, indien

freedom is association[, while c]ommunication among citizens depends upon equality [and] equality cannot be achieved without facts.[? p. 279]

Snyder herhaalt dat we daarvoor

[should] see history as it is [in order to] see our places in it, what we might change, and how we might do better [thereby] becom[ing] the makers of a renewal that no one can foresee.[p. 279]

Een mens blijkt echter gevoelig voor nepgeschiedenis. Nog recenter las ik een boek waarin de auteur geschiedenis bedrijft annex -schrijft volgens die insteek, te weten **Die Deutschen und ihre Mythen** (Rowohlt, herdruk 2009, oorspronkelijk 2008) door Herfried Münkler, een duitse hoogleraar politicologie. Dat vind ik verhelderend en leerzaam werken. Theoretisch stelt Münkler zich grondiger op dan Snyder. Zo verklaart Münkler expliciet – hoe is het met jouw Duits? – zijn perspectief:

In politischen Mythen wird das Selbstbewusstsein eines politischen Verbandes zum Ausdruck gebracht, beziehungsweise dieses Selbstbewusstsein speist sich aus ihnen. Sie sind die narrative Grundlage der symbolischen Ordnung eines Gemeinwesens, die insbesondere dann in Anspruch genommen werden muss, wenn sich Symboliken nicht mehr von selbst erschließen oder wenn es gilt, sie zu verändern. In einer solchen Situation sind politische Mythen und Symbole Angriffen von innen wie von außen ausgesetzt, und dabei stellen mythische Narrationen die wichtigste Verteidigungslinie der symbolischen Ordnung dar. Selbstverständlich sind politische Mythen aber auch offensiv einsetzbar, indem mit ihnen die Ansprüche eines politischen Gegners im Zweifel gezogen oder bestritten werden können.[pp. 15-16]

Aan oriënterende interpretatie valt volgens Münkler niet te ontsnappen. Want wie verandering nastreeft,

muss begründende Erzählungen dafür anbieten, warum das Abräumen früherer Symbolsysteme kein Verlust, sondern eine Befreiung ist.[p. 16]

Maar is 'nep' dan een zinvolle aanduiding? Nogmaals, voor de betekenis van nep geldt kennelijk als veronderstelling dat zoiets als feiten-naar-waarheid bestaan, kortweg objectiviteit. En voor zowel intra- als intermenselijk verkeer volgen 'wij' dan als (verkeers)regel die feiten. Wanneer iemand die regel overtreedt, dwz bij wijze van uitzondering een onfeitelijkheid 'begaat,' is dat ... nep.

Maar als dat nu eens geen uitzonderingen zijn? De boeken van Snyder en Münkler laten zich beide lezen als toegepaste semiotiek, maar dan wèl semiotiek in de zin van wat ik subjectief situationisme noem. Volgens die semiotiek is èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid (engels: every sign is a request for compliance; zie **Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism**, 2002). Over àndere benadering gesproken, aldus 'dient' taal primair intra- en intersubjectieve gedragsbepaling en -afstemming. Zeker in eerste aanleg is taal géén middel voor objectieve beschrijvingen van werkelijkheid. Daartegen heeft subject A op enig moment t een motief. Om de dienovereenkomstige situatie te bereiken vergt gedrag. Voor het 'veroorzaken' van dat gedrag brengt het subject in kwestie een teken voort, in de veronderstelling dat het subject tot wie hij het richt – en dat is hij overigens zelfs meestal zèlf, maar voor wat populair als communicatie telt is dat B als ànder subject – via interpretatie inclusief diens motief komt tot beoogd gedrag. Aan dat gedrag c.q. het erdoor voortgebracht veronderstelde resultaat valt het succes van/met zijn oorspronkelijke teken af te meten. En hij kàn dat inder'daad' slechts àfmeten door op zijn beurt vervòlgens dat (weder)gedrag als teken te beschouwen, enzovoort.

De kans dat een subject voldoet aan een teken-als-verzoek is groter naarmate hij er op zijn beurt volgens een eigen motief op kan aansluiten. Dat is echter wederom subjectief. Hoe ervaart hij situaties? Voor gedragsafstemming is het géén voorwaarde dat verschillende subjecten dezèlfde motieven ontwikkelen c.q. hebben (terwijl de aanname van objectiviteit zulke verschillen ontkent). Wederzijds voordeel bij verkeer is veeleer gebaat bij complementariteit. Ofwel, de veronderstelling van de ene, absoluut geldige waarheid zit optimale afstemming eerder in de weg. Wat wederzijds helpt, zijn juist verschillen. Herstel, wat kàn helpen. Want verschillen kunnen ook benut worden om eenzijdig voordeel te behalen, met bijgevolg nadeel voor de wederpartij volgens (verkeers)verhoudingen. En zo zijn we tòch weer op de noodzaak van een verhaal gekomen. In Snyders mythische voorkeur kan ik me redelijk (?) vinden. En Münkler lijkt dichtbij mijn radicale semiotiek uit te komen, uitgedrukt met de slogan dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, met zijn analyse dat

auch in der politischen Mythik ein **iconic turn** stattgefunden [hat], in dessen Folge die narrative Variation [...] gegenüber dem Plakativen, der direkt stimulierten Imagination, an Bedeutung verloren hat.[pp. 21-22]

Wat hij nog mist, is – de betekenis van – context. Een teken lijkt tot een ikoon beperkt, maar omvat in ... feite altijd context. Dat blijft o.a. een mythe bieden. Münkler heeft stellig gelijk dat mythen tegenwoordig sneller kunnen veranderen.

Ergens gaat hij overigens aan Snyder vooraf met een zowat gelijklopende indeling. Er zijn

Mythen, die auf Veränderung drängen und die von ihnen Angesprochenen geradezu zum Handeln zwingen, und Mythen, die von der Unveränderlichkeit der Geschichte erzählen und die Unterwerfung unter ein unwandelbares Schicksal nahelegen.[p. 25]

Wat de onderdrukkingsvariant betreft, blijkt een bepaalde deelverzameling van mensen die juist te vestigen om zich daar dankzij die mythe aan te onttrekken. Als waarschuwing lijkt Müncklers waarneming – feit? – bedoeld, dat

diese Aufgabe [...] d[er] Arbeit an gründungs- und orientierungsmythischen Erzählungen [heute] den Journalisten der Boulevardpresse und den Kreativitätsspezialisten der Public-Relations-Agenturen zu[fällt]. [p. 484 D]ie funktionale Zielgerichtheit dominiert, eindeutige Zwecke [stehen] von vornherein fest [...] und alles Spielerische verschwindet. [...] Solche Kampagnen sind von ihrer Anlage her sehr viel elitärer als politische Mythen: In ihnen hat eine kleine Gruppe von Kreativspezialisten die Dinge in der Hand; alle anderen bleiben in der Position der passiver Zuschauer.[p. 490]

Zo gebeurt dat dus met zgn burgers:

Sie sollen zwar [...] den Anstoß erhalten, selbst aktiv zu werden – zugleich jedoch werden sie auf die Rolle des passiven Zuschauers und Konsumenten festgelegt.[p. 490]

Als betekenis van 'nep' past daar bevordering van ongepaste maatschappelijke verhoudingen bij. En dat veronderstelt dus een verhaal annex mythe over zulke verhoudingen. Om o.a. wat Münckler zo'n "performative Selbstwiderspruch" [p. 490] noemt te kunnen doorprikken enz. vergt kritisch vermogen. Wat ontwikkeling van resp. opleiding tot nodig kritisch vermogen betreft, is een rijker semiotisch kader onmisbaar. Dat valt gelukkig ook vroeg genoeg te leren, en anders is het alweer te laat. Zie voor mijn desbetreffende verzoeken tot inschikkelijkheid o.a. [Gevorderde tekenleer voor beginners](#) en [Analytic philosophy for synthesis from early education on](#). Wellicht ook een idee voor de curricula van de Universiteit van Amsterdam? Je hebt gelijk, de insteek volgens nepnieuws is intrigerend.

64.43

Hmm, heb ik dat gezegd? :-). Ik meen o.a. dat Plato gaandeweg afstand nam van de Socratische "methode," omdat hij op die manier geen kans zag tot "inhoud" te komen (als oplossing voor het algemene zijnsprobleem dat hij veronderstelde, maar er intussen niet in slaagde daarvoor een andere, succesvollere methode te bedenken). Ik zou overigens niet de eerste zijn die zich schromelijk vergist, klopt, op basis van vertalingen, in Plato's motief. En ik geloof niet dat wij hem kunnen nadoen, te weten door ruim tweeduizend jaren later nog onderwerp van discussie te bieden.

64.44

Dank je wel voor afschrift en verwijzingen! Op een opbouwende manier interessant resp. ontwerpmatig – zelfs zéér – relevant vind ik slechts het commentaar Martin Vaessen, rechter. Zoals KEI in de Nieuwsuur-uitzending van 17 juli jl. de revue passeert, schiet inhoudelijk ernstig tekort. Door flauwekul te beweren, ook nog eens terwijl hij de stellige indruk wekt geen idee te hebben van wat er aan de hand is, wakkert de Rechtspraak-bestuurder achterdocht juist 'sterk' aan. Ik waardeer zijn moed om zo ondeskundig en slecht voorbereid in de openbaarheid te treden, maar dat had inderdaad verstandiger gekund en gemoeten. En die toenemende argwaan,

kritiek enzovoort zijn dan helaas terecht. Tegelijk hebben de onderzoekende/vragenstellende journalisten ook geen benul, wat evenmin helpt. Tja, aan de zgn doelarchitectuur volgens “de hernieuwde IT ambitie van de Rechtspraak,” toe maar, blijkt ook verder ijverig strikt middelgericht te worden gewerkt. Daar zijn wederom de “lagen” – waarvan eigenlijk? – met verschillende “architecten.” Is het zo ingewikkeld om te beseffen dat er op hoofdlijn van samenhang maar één kan zijn?

64.45

Dat is dan zo'n naam die ik af en toe lees: Simone Weil. Dankzij een inleidend boek(je) met die titel, geschreven door Angelica Krogmann weet ik alweer iets minder weinig van haar levenswerk (**Simone Weil**, Lemniscaat, 1970, oorspronkelijk duitstalig 1970). Ik heb de indruk van iemand in grote haast. Drammerig? Het lijkt alsof zij zichzelf voorbijloopt, nou ja, probeert. Dat lukt natuurlijk niet. En dan biedt zgn geloof ook geen uitweg. Geboren in 1909 overlijdt zij in 1943, op de leeftijd van 34 jaren. De strekking van haar activisme meen ik te begrijpen, maar juist haar politieke inzet belemmert m.i. – verdere – filosofische ontwikkeling. Waar zij arbeid tematiseert, geef ik de voorkeur aan veralgemenisering onder de noemer van gedrag. Voorzover ik kan beoordelen, versterkt een ruimer kader juist haar m.i. terechte en helaas onverminderd actuele oproep (hoewel onmiddellijke herkenbaarheid er inderdaad onder lijdt; dergelijke communicatiedilemma's blijven onvermijdelijk).

64.46

Naar de strekking van Robert Musils – nota bene, karakteristiek onvoltooide – roman **Der Mann ohne Eigenschaften** typeer ik [Metapatroon](#) (engels: Metapattern) ook wel als (modelleer)taal annex -methode zonder eigenschappen. Onlangs bevestigde lezing van een opstel door Manfred Frank dat die associatie toepasselijk is. Ik leerde daaruit voorts dat Musil het idee van principiële eigenschapsloosheid, althans wat afwijzing van absolute èn – dus ook – permanente eigenschappen betreft, ontleent aan het werk van Ernst Mach; zie aantekening 64.25. Vervolgens las ik het proefschrift dat Musil wijdt aan Machs filosofie; zie aantekening 64.28. En zo kwam ik ertoe om van Ernst Mach (oostenrijks natuurkundige, 1838-1916) zèlf allereerst **Die Analyse der Empfindungen** (Gustav Fischer, 1919, achtste editie, oorspronkelijk 1886) te bestuderen.

Vrijwel meteen herken ik daarin wat Musil later tematiseert. Mach stelt:

Allerdings ist auch das Ich nur von **relativer** Beständigkeit. [...] Das Ich ist so wenig absolut beständig als die Körper.[p. 3]

En daar komt subjectief situationisme – dus – ook op neer; gedrag van/door een subject verschilt van situatie tot situatie. Met zoveel woorden verkondigt Mach allang die opvatting:

Die scheinbare Beständigkeit des Ich besteht vorzüglich nur in der Kontinuität, in der langsamen Aenderung.[p. 3]

Tja,

[m]an kennt sich persönlich sehr schlecht.[p. 3] Meine **eigene** Variation wird mir aber zudem **gewiß**, durch jeden Gedanken, jede Erinnerung, jede Erfahrung, welche ja mein [...] Verhalten ändern.[p. 65]

Als formele beschrijving van subjectief situationisme beschouw ik – het metamodel van – de semiotische enneade. Daarmee komt m.i. alweer duidelijker tot uitdrukking, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#) voor een afbeelding van de enneade, wat Mach oppert

als **Prinzip des vollständigen Parallelismus des Psychischen und Physischen**[. p. 50 Die Psyche], soll sie der Mannigfaltigkeit der Tatsachen gerecht werden, [muß] dem Prinzip der **zureichenden Differenzierung** entsprechen.[p. 260]

Dat vind ik gelukt, ik bedoel hier die verdere verduidelijking van Machs grondslagen, door toevoeging van teken als een derde dimensie die als het ware bemiddelt tussen de dimensies van feit (Mach, nogal circulair opgevat: natuurkundige verschijnselen) resp. interpretatie (Mach: psyche); dat bemiddelingsidee voor teken heb ik ontleend aan Charles Peirce. Zijn triade-plus-grond breidde ik uit tot een enneade met motief als één van de extra meta-elementen, en dat vooral ontleend aan het wilsbegrip van Arthur Schopenhauer; voor – ontwikkeling van – mijn ontwerp, zie [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#). Mach:

Das Veränderliche an den Körpern und am Ich ist es eben, was den Willen bewegt. Erst jetzt treten die Bestandteile des Komplexes als Eigenschaften desselben hervor.[p. 4] Teleologische Betrachtungen haben wir als Hilfsmittel der Forschung keineswegs zu scheuen.[p. 66]

Volgens de enneade dienen gemotiveerde concepten vanaf duiding (lees ook: beoordeling) tot en met bepaling van situationeel gedrag. En dat gedrag komt overeen met eigenschappen:

So erscheinen nach und nach verschiedene Komplexe aus [...] Bestandteilen zusammengesetzt. [...] Die Komplexe zerfallen in Elemente, d.h. in letzte Bestandteile, die wir bisher nicht weiter zerlegen konnten.[p. 4]

Andere dan situationele eigenschappen bestaan er volgens subjectief situationisme niet (en volgens objectief situationisme overigens evenmin), punt. Voor de continuïteit van een ob- dan wel subject, dwz samenhang in ruimte en tijd tussen situationele (deel)identiteiten, 'staat' zijn zgn nul-identiteit gedacht. Die is asituationeel verondersteld en kan daarom als het ware wel dóórlpend 'functioneren.' Met de nul-identiteit van een ob- of subject gaat aldus juist géén gedrag, ofwel gaan helemaal géén eigenschappen gepaard. Slechts volledige gedragsloosheid is immers consequent mogelijk als

[d]as bedingungslos Beständige[. p. 268] Eine wirkliche **bedingungslose Beständigkeit gibt es** [aber] **nicht**[. p. 270]

Met ob- en subjectief situationisme als grondslag dient Metapatroon als modelleertaal/-methode voor betekenisvariëteit. Ontkenning van reële variëteit leidt onherroepelijk tot mislukking. Met zoveel woorden verklaart Mach nota bene reeds waarom thans helaas nog gangbare modelleertalen/-methoden vanwege hun absolute ipv relatieve oriëntatie voorspelbaar tekort schieten:

Die zweckmäßige Gewohnheit, das [scheinbar] Beständige mit einem Namen zu bezeichnen und ohne jedesmalige Analyse der Bestandteile in **einen** Gedanken zusammenzufassen, kann mit dem Bestreben, die Bestandteile zu sondern, in einen eigentümlichen Widerstreit geraten.[p. 5]

Volgens enkelvoud valt meervoud nu eenmaal onmogelijk te dekken. Terecht wijst Mach er op

daß übersichtliches Zusammenfassen und sorgfältiges Trennen, obwohl beide temporär berechtigt und zu verschiedenen Zwecken ersprießlich, nicht auf einmal geübt werden können.[p. 5 D]ie Körper und das Ich [lassen] sich nicht in bestimmter, für alle Fälle zureichender Weise abgrenzen[. p. 18]

Subjectief situationisme laat doel c.q. motief met (gedrags)situatie corresponderen (en langs de enneadische tekendimensie met context). Daardoor kan elke situatie de nodige en voldoende selectiviteit van eigenschapsbepaling verkrijgen (en zijn reële verschillen volgens contextuele verbijzondering eenduidig èn samenhangend te beschrijven: model met passende variëteit). De reële menselijke gedragsvariëteit is verklaarbaar, aldus Mach en

den Anregungen der Darwinschen Theorie folgend, [somit] das ganze psychische Leben – die Wissenschaft eingeschlossen – als biologische Erscheinung auffaß[end],[p. 41]

doordat

der Mensch [...] vorzugweise die Fähigkeit [hat], sich seinen Standpunkt willkürlich und bewußt zu bestimmen.[p. 5]

Inmiddels weten we dat elk mens daarvoor vooral moet – blijven – leren:

Fast jede neue Tatsache bringt eine Fortsetzung der Anpassung mit sich[. p. 258]

Daarbij valt de mate van bewustzijn trouwens nogal tegen. Zo suggereert de verhouding tussen de enneadische meta-elementen voor interpretatie dat motief als zodanig principieel ‘achter’ focus verborgen blijft voor conceptualisering (lees ook: bewustwording).

Elk gedrag ontstaat door c.q. bestaat uit samenloop van – enerzijds verondersteld – subject (of object) en – anderzijds veronderstelde – situatie. Vanwege overwegend passieve ontmoeting met tot en met overwegend actieve vorming van situaties heeft Mach volkomen gelijk:

Das Ich ist keine unveränderliche, bestimmte, scharf begrenzte Einheit. Nicht auf die **Unveränderlichkeit**, nicht auf die bestimmte **Unterscheidbarkeit** von andern und nicht auf die scharfe **Begrenzung** kommt es an, denn all diese Momente variieren schon im individuellen Leben von selbst, und deren Veränderung wird vom Individuum sogar **angestrebt**. Wichtig ist nur die **Kontinuität**.[p. 19]

Dit geldt overigens niet uitsluitend voor subjecten, maar ook voor objecten. Consequent duidt Mach situationisme aan, want

[m]an könnte ebensogut sagen, daß ein [...] Vorgang, der nicht in irgend einer Umgebung, eigentlich immer in der Welt, stattfindet, nicht denkbar sei.[p. 21]

Volgens situationeel onderscheid laat zich stelselmatig vermijden, dat

unnötige Verwirrung durch die unvorsichtige Übertragung der in **einem** Gebiet gültigen Ansicht oder Denkweise auf ein ganz **anderes** entstehen kann.[p. 32]

Dankzij – modellering met – Metapatroon

[ergibt] sich [...] eine präzisere Bestimmung der Begriffe, eine genauere Abgrenzung ihres Anwendungsbereiches, eine klarere Vorstellung von der Verschiedenheit und Verwandtschaft der [...] Gebiete[. p. 70]

Wat ik samenloop noem, met gedrag als resultante, strookt volgens mij met Machs opzet

den **Ursachenbegriff** durch den [...] **Funktionsbegriff** zu ersetzen: **Abhängigkeit der Erscheinungen von einander**, genauer: **Abhängigkeit der Merkmale der Erscheinungen von einander**. [p. 74 A] Alles [kommt] auf **gegenseitige Abhängigkeit** hinaus, über deren Form selbstverständlich von vornherein gar nichts ausgesagt werden kann, da hierüber nur die Spezialforschung zu entscheiden hat. [p. 75]

Metapatroon omvat recursiviteit van dat samenloopbeginsel. Hoewel Mach recursieve relaties niet noemt, beseft hij terdege

[d]aß der [...] Forscher nicht die direkten Beziehungen d[e]r Elemente, sondern Relationen von Relationen derselben [...] verfolgt[. p. 4]

Nog informeel merkt Mach reeds op, dat

[d]ieser [Funktionsb]egriff [...] einer beliebigen Erweiterung und Einschränkung fähig [ist], je nach der Forderung der untersuchten Tatsachen. [p. 74]

In een model à la Metapatroon is steeds een methodische (boven)grens aangegeven voor het ruimste betekenisbereik: horizon. Een zgn goedverbijzonderd model, zie o.a. [Metapatroon als logica van goedverbijzonderde informatiemodellen](#), strookt dan met wat Mach vindt leiden,

unter möglichster Einhaltung des Prinzips der Kontinuität und der zureichenden Differenzierung[,] zu einem ökonomisch geordneten System von Begriffsreaktionen [...], welche wenigstens auf den kürzesten Wegen zur Anschaulichkeit führen. [pp. 267-268]

Nogmaals, het is daarvoor de crux om ob- en subjecten meervoudig relatief te beschouwen. Klopt, ook van resp. met Metapatroon – en eerder voor Musil in **Der Mann ohne Eigenschaften** – is het basisidee om

an die Stelle der nicht beständigen Körper das beständige **Gesetz** treten zu lassen, welches den Wechsel der Eigenschaften und ihrer Verknüpfungen überdauert. [p. 294]

Dat betreft een heuse paradigmawissel. Daarom vind ik het ook onzin, dat Mach herhaaldelijk benadrukt géén filosoof te zijn, dat zijn ideeën lòs staan van filosofie. Ik begrijp dat het hem vooral gaat om, zeg maar, betere natuurkunde. Dus om dáárvor passender grondslagen voor te stellen en zich in te spannen om collega's ervan te overtuigen. Zo gaat het mij om m.i. noodzakelijke vernieuwing van informatiekunde; die moet hoognodig worden opgevat als discipline van/voor verkeersvoorzieningen. Maar zodra ik daarvoor aan grondslagen raak, ben ik in filosofie verwickeld. Waar Mach stellig geen zin in heeft, is om met zgn vakfilosofen strijd te moeten gaan leveren. Ik vermoed dat hij daarom maar doet alsof zij niets van hem te vrezen hebben; hijzèlf weet zeker beter. Zo ja, dan voorziet hij terecht obstakels zodra een andere beroepsgroep zich voelt aangesproken. Mach erkent:

[M]ich selbst hat es seiner Zeit eine große Überwindung gekostet, zu dieser unvermeidlichen Einsicht zu gelangen. [p. 271]

Het blijkt echter nòg meer moeite te kosten om vervolgens ook andere mensen ervan te overtuigen. Ja,

[a]uch jüngerer Leuten wird dies Mühe machen[. p. 271]

Aanvankelijk toont Mach zich overigens vol vertrouwen:

Doch wird man sich zu einer so radikalen Änderung der Denkweise entschließen müssen, wenn man aufhören will, denselben Fragen immer wieder in gleicher Ratlosigkeit gegenüber zu stehen. [p. 271]

Na herhaalde – en steeds kostbaarder – mislukkingen met zgn ict-projecten lijkt het toch redelijk om het eens op een principiële andere manier te proberen, nietwaar? Waarom lukt het maar niet om besluitvormers zover te krijgen? Zij zitten kennelijk gevangen in een achterhaalde, want nog onstelselmatige opvatting over informatie(verkeer). Zoals Johan Cruijff aangaf:

Je gaat het pas zien als je het door hebt.

Dus, zolang iemand het niet door heeft ... In latere edities van **Die Analyse der Empfindungen** geeft Mach blijk van inmiddels sterk getemperd optimisme. Weerstand?

Es ist dies kein Wunder. Denn der Plastizität meines Lesers werden sehr starke Zumutungen gemacht.[p. 290]

En pogingen om wat nieuw is met oude logica c.q. volgens achterhaald paradigma te begrijpen, moeten wel falen:

Es handelt sich vielmehr um einen psychologischen Umbildungsprozeß[. ...] Hier gleich auf Zustimmung zu rechnen, wäre daher unbescheiden. Ich bin [...] zufrieden, wenn man mich überhaupt nur zu Worte kommen läßt, und mich ohne Voreingenommenheit anhört.[p. 290]

Ook dat is eigenlijk al te veel gevraagd, zie Cruijff. Wat “Grundgedanken” [p. 289] beweer ik toch nauwelijks iets anders dan wat Mach reeds in 1886 (!) publiceert. Vooruit, ik ‘doe’ er zelfs een praktische modelleermethode ‘bij,’ Metapatroon. En als voorbeeld tevens concrete modellen voor integrale facilitering van informatieverkeer. Maar hoewel klachten over fragmentatie van informatievoorziening, als er al iets werkt, niet van de lucht zijn, komt het desondanks bij vrijwel niemand op om eens serieus naar een nota bene uitgewerkt enz. alternatief te kijken. Tja, voor wie ervan overtuigd is dat succes volledig eigen verdienste is, en vooral mensen met die houding bereiken doorgaans invloedrijke posities, is Mach basisidee zelfs nogal confronterend, dwz om

sein Ich für nichts zu achten, dasselbe in eine vorübergehende Verbindung von wechselnden Elementen aufzulösen.[pp. 290-291]

Indien ze wellicht bang zijn dat het leidt tot

Chaos, ein unentwirrbares Gewebe von Elementen[,] vermissen [sie] die leitenden einheitlichen Gesichtspunkte.[p. 297]

Ik ben daarom geneigd om continuïteit te benadrukken, het vermogen tot steeds relevante aanpassing aan en/of vorming van omstandigheden. Dat maakt iemand immers tot een ... leider. Als ik dat zo breng, geloven ‘ze’ mij evenmin. Is het compromis wellicht, dat

[p]raktisch können wir nun handelnd die Ichvorstellung [nicht] entbehren, [...]
[t]heoretisch muß aber diese Auffassung nicht festgehalten werden.[p. 291]

Maar dat vergt dan weer waardering van zulk onderscheid. Daarin blinken mensen die juist prat gaan op hun praktijkvermogens, wat dat ook zijn, niet bepaald uit. Is het domweg zo, dat erkenning van verschillen bedreigend is voor mensen die abusievelijk menen dat orde – en hun macht – dat niet verdraagt? Nogmaals,

[d]ie Zumutung, diese neue Denkgewohnheit anzunehmen, ist wieder keine geringe.[p. 294]

Inmiddels is dat idee allang niet nieuw meer, helaas. Zó moeilijk is het dus om er aandacht voor, laat staan als door-en-door praktische leidraad enz. voor opbouwende samenleving ook aanvaard te krijgen.

64.47

Haha, ja, als je er op gaat letten roepen nogal wat namen allereerst maar eens vragen op. Transportonderneming Discordia? Het zou één van de afgesplitste delen van een oorspronkelijk familiebedrijf kunnen zijn. Of de vervoerder van oorlogstuig. Of ...

64.48

Wanneer ik **Erkenntnis und Irrtum, Skizzen zur Psychologie der Forschung** (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, herdruk 1968, oorspronkelijk 1906) van Ernst Mach beoordeel vanuit het perspectief van subjectief situationisme resp. Metapatroon en dan ook nog eens vergelijk met diens nog eerder verschenen **Die Analyse der Empfindungen und das Verhältnis des Physischen zum Psychischen** (oorspronkelijk 1886; zie aantekening 64.46 voor enig commentaar op dat werk), vind ik dat hij veel duidelijkheid over gewijzigde grondslagen helaas verloren heeft laten gaan. De radicale aanzet die ik in **Die Analyse der Empfindungen** herken, houdt Mach in **Erkenntnis und Irrtum** m.i. vergaand verhold. In een latere editie van **Erkenntnis und Irrtum** voegt Mach nota bene een voetnoot toe. Hij is er blijkbaar op aangesproken:

Die Ausführungen in [§§] 5-8 [des 1. Kapitels] schienen vereinzelt Lesern von den in "Analyse der Empfindungen" gegebenen abzuweichen. Das ist jedoch nicht der Fall. Ich habe, ohne an dem Wesen der Sache etwas zu ändern, mit **dieser Form** nur der Scheu der Naturforscher vor allem, was an Psychomonismus zu streifen scheint, Rechnung tragen wollen.[p. 11]

Mijn indruk is dat **Erkenntnis und Irrtum** weliswaar nergens tegenspraak vertoont met **Die Analyse der Empfindungen**. Maar voor wie **Die Analyse der Empfindungen** niet kent, lijkt het mij onmogelijk om de inhoud van **Erkenntnis und Irrtum** te beschouwen als aanzet tot een paradigmawissel, hoe leerzaam dat boek in allerlei – thans? – vertrouwdere opzichten ook is. Sterker nog, het lijkt dat Mach in/met zijn latere boek opzettelijk probeert te vermijden om wetenschappelijk aanstoot te geven. Dus vooral tussen de spreekwoordelijke regels door is hij consequent gebleven. Dat helpt echter niet, integendeel. Een nieuw, rijker geschakeerd idee kan nu eenmaal niet worden verklaard volgens een beperkter oud idee. Overigens kan **Erkenntnis und Irrtum** destijds wel degelijk vernieuwend geweest zijn, maar dat is volgens mij dan te danken aan de verder uitgewerkte nadruk op – wat pas veel later is gaan heten – evolutionaire psychologie. In dat opzicht loopt Mach nog altijd vooruit. Tegelijk laat Mach, nogmaals, echter veel minder duidelijk uitkomen dat ob- en subjecten noodzakelijkerwijs betrekkelijk opgevat moeten zijn. Ja, het staat er wèl, maar de kracht ontbreekt waarmee Mach dat in **Die Analyse der Empfindungen** stelt. Wie dat andere paradigma nog niet huldigt, komt m.i. ook door **Erkenntnis und Irrtum** niet op dat idee. Dat is hoe dan ook veel gevraagd, want Mach laat in het midden wat de orde is volgens

mannigfaltige, allseitige Abhängigkeit der Elemente voneinander[**Erkenntnis und Irrtum**, p. 15]

Veel anders dan atomisme, maar dan alweer zowel gedetailleerder als met erkenning van de provisionele aard van wat als elementen aangenomen is, beweert Mach praktisch gezien nog steeds niet:

Gruppen solcher Elemente können immerhin als Dinge (als Körper) bezeichnet werden. Es ergibt sich aber, daß ein **isoliertes** Ding genau genommen nicht existiert. [...] Ein **isoliertes** Ich gibt es ebensowenig, als ein isoliertes Ding. **Ding** und **Ich** sind provisorische Fiktionen gleicher Art.[p. 15]

Uitgaande van Machs begrippen zie ik géén onderscheid tussen ding en element. Verderop blijkt dat Mach dat met zoveel woorden reeds stelt:

Die wiederholte, sorgfältigere Beobachtung lehrt, daß einzelne Elemente überhaupt nicht beständig sind. Wenn sie beständig zu sein scheinen, [...] liegt es nur an der **zufälligen** Konstanz anderer mit denselben verbundenen Elemente. [...] Es bleibt also nur die **allgemeine Beständigkeit der Verbindung** übrig[. pp. 275-276]

Het is allemaal betrekkelijk, en met recursiviteit te formaliseren. En zònder zoiets als ònbetrekkelijk begin (of einde), moeten we ook daarvoor maar wat voorlopigs e.d. aannemen: horizon. Voilà, Metapatroon als methode voor modellering van interdependentie. Dat vergt voorts de – aanvankelijk – nog eens èxtra contra-intuïtieve veronderstelling van nul-identiteit. Van die praktische maatregel(en) voor **samenhang** tussen verschillen lijkt zelfs Mach nog ver verwijderd. Althans, ik heb de indruk dat hij zich er vooral om bekommert dat verschillen erkenning verdienen, en wat er dan pèr verschil al dan niet telt. Wat mij betreft zijn antwoorden op vragen naar samenhang en verschil ònlosmakelijk met elkaar verbonden. Daarentegen lijkt Mach samenhang veeleer een filosofisch onderwerp te vinden:

Unsere Betrachtung bietet dem Philosophen sehr wenig oder nichts. [...] Sie führt nur zur Beseitigung falscher, den Naturforscher störender Probleme und überläßt der positive Forschung das Weitere. Wir bieten zunächst nur ein **negatives Regulativ** für die naturwissenschaftliche Forschung[. ...] Für den Naturforscher ist es [...] eine ganz sekundäre Angelegenheit, ob seine Vorstellungen in irgend ein philosophisches System passen oder nicht, wenn er sich derselben nur mit Vorteil als Ausgangspunkt der Forschung bedienen kann.[p. 15]

Gelet op andere stellingen van Mach waag ik te betwijfelen of hij dat meent. Filosofie, natuurkunde, of wat dan ook, dat gaat immers altijd om wederzijdse afhankelijkheid, nietwaar? Willekeurig welk onderzoek

strebt, um es kurz zu sagen, außer der **Permanenz** des Vorstellungslebens auch eine für die Mannigfaltigkeit der Erlebnisse zureichende **Differenzierung** an.[p. 112]

Mach zag echter nog geen manier om bijbehorende (!) samenhang ordelijk te duiden (wat o.a. een nodig en voldoende formele uitdrukkingwijze vergt). Ook in zijn geval is mede daaraan m.i. een simplistische taalopvatting debet:

In dem **Wort** besitzt [d]er [Mensch] eine sinnlich allgemein faßbare Etikette des Begriffes[. p. 128]

Een ènkel woord dient echter hoogstens als zgn signatuur. Voor een teken hoort er, zie de semiotische enneade, principieel context bij. Met veelheid aan contexten correspondeert enerzijds veelheid aan situaties, anderzijds veelheid aan motieven. Dat leidt o.a. evolutionair-psychologisch tot nog weer ‘natuurlijker’ verklaringen dan Mach biedt (hoe vooruitstrevend zijn feitelijk interdisciplinaire uitleg in ‘zijn’ tijd stellig reeds is). Een ruw, zelfs enigszins enneadisch, idee van situatie enz. als variëteitsfactor kent Mach overigens wel degelijk:

Dieselbe Tatsache [...] kann nach Umständen das Interesse und die Aufmerksamkeit auf verschiedene Reaktionen, auf verschiedene Begriffe leiten.[p. 130]

Volgens de enneade heet “Interesse” motief. Wat de enneade aangeeft, is dat een begrip (lees ook: concept) altijd gemotiveerd is. Daarmee komt dan situationeel gedrag overeen, of wel een feit is – eveneens – een configuratie (tevens strokend met een teken als configuratie van signatuur en context). Wat Mach hetzelfde feit noemt, is het als verschillend gedrag van situatie tot situatie dus juist niet. Klopt,

[w]ir beachten eben die Umstände, die für uns ein Interesse haben und diejenigen, von welchen [die Einzelheiten einer Erscheinung] abhängig zu sein scheinen.[p. 137]

Dat pakt voor hetzelfde subject op verschillende momenten anders uit. En ook voor verschillende subjecten op hetzelfde tijdstip. Als dat de zgn reële variëteit is, vergt facilitering van informatieverkeer tussen subjecten voorzieningen met passende variëteit. Machs ideeën blijken daarvoor toepasselijk door zijn principiële erkenning van verschillen. Voor interdependentie moeten er ideeën over/voor samenhang bij. Zover gaat Mach nog niet tot nauwelijks. Het kan ook moeilijk allemaal tegelijk.

64.49

Aan mijn aantekeningen laat zich mijn (wan)hoop afzien, dwz waarnaar ik uitgeweken ben voor “zinnige discussie.” Dat zijn geschriften. Vaak kom ik tot lezing van werk van auteurs die allang gestorven zijn. Tja, die zeggen niets terug. En wanneer ik altijd maar weer hoopvol een nog levende auteur benader, blijft reactie doorgaans uit, in elk geval inhoudelijk. Daar kan ik wellicht ook maar beter mee ophouden. (Want) ook op die manier is discussie dus een illusie (en zgn fopvattingen ken ik genoeg).

Ik probeer er, nogmaals, met aantekeningen eenzijdig opbouwend toch maar iets van te maken. In steeds meer geschriften herken ik, terugblikkend met subjectief situationisme resp. Metapatroon als referentiekader, theorieën die wijzen op vergelijkbaar probleembesef (maar – wat is discussie zonder kritiek? :-) – waarin m.i. nog e.e.a. ontbreekt voor consistente, praktische oplossing). Zo vind ik bepaalde ideeën van Ernst Mach zéér relevant. Onlangs las ik zijn boek **Die Analyse der Empfindungen** dat oorspronkelijk in 1886 (!) verscheen. Daarin stelt hij onmiskenbaar een relativistische kennisleer voor, en bestrijdt dus zgn essentialisme tot en met de variant van Immanuel Kant. Mach (1838-1916) is echter nog niet op het idee gekomen van samenhang tussen aldus opgevatte verschillen. En verder dan een simpele, overwegend impliciete, tekenleer gaat ook Mach nog niet. Dat neemt niet weg, dat hij óók van informatiekundige ontwerpleer op/voor stelselschaal als pionier mag gelden. Zijn besef van variëteit reikt immers reeds ver, is kwalitatief van àndere, ruimer bemeten orde dan wat de nog onverminderd heersende traditie van logisch atomisme averechts bepaalt.

Helaas heb ik nog nooit iemand getroffen, over gebrèk aan “zinnige discussie” enz. gesproken, die mij daarvoor op Machs werk wees. Of netzo concreet op geschriften van talloze andere auteurs. Ik moet – wil? – dat kennelijk zelf ontdekken, vervolgens ook nog eens zorgvuldig genoeg lezen en eventueel met aantekening(en) documenteren. Dat gaat dus langzaam. En wie weet hoeveel ‘oude’ literatuur nog steeds onopgemerkt is voor ‘nieuwe’ informatiekunde? Dat inventariserende werk krijg ik alléén uiteraard nooit af. Ik stel me tevreden met zo’n aanzet tot zinnige samenwerking. Overigens vrees ik dat – het nut van – samenwerking tegenwoordig

evenmin alom intensief wordt beleefd. Daarover beklag jij je met zoveel woorden al (als ik je emailbericht goed begrepen heb).

64.50

In de eerste helft van de vijftiger jaren van de vorige eeuw troffen enkele Amerikaanse wetenschappers elkaar enkele malen. Zoiets als een verslag van hun bijeenkomsten verscheen als **Toward a Unified Theory of Human Behavior** (samensteller Roy R. Grinker, tweede editie 1967, oorspronkelijk 1956).

Vanwege verschillen acht ik een metatheorie nog wel redelijk haalbaar. Dat beschouw ik door de bijdragen in genoemde bundel nog eens bevestigd. In **The Observer and the Observed: Human Communication Theory** (pp. 36-54) toont Jurgen Ruesch een model van het "two person communication system" waarmee mijn model van dia-enneadische dynamiek, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#), vergaand blijkt te stroken. Wat bij Ruesch echter nog ontbreekt, zijn de corresponderende, elk voorts recursief gedachte, geledingen van teken, interpretant en feit. Pas dankzij zulke configureerbaarheid is interdependente gedragsvariëteit alweer duidelijker aanwijsbaar resp. verklaarbaar, en dan natuurlijk niet alleen van mensen. Zie ook mijn opstel [Dia-enneadic framework for information concepts](#).

64.51

Het tekstbundeltje **Stad in conflict** (Platform GRAS, 2005) bevat het opstel **Afscheid van de consensuscultuur** (pp. 13-29). De schrijver van genoemd opstel is Arnold Reijndorp, een stedenbouwkundige. De crux van zijn verhaal luidt als volgt:

Streven naar eenheid blijkt de beste manier om ruzie te krijgen.[p. 21]

Op de noodzaak om reële verschillen te erkennen, ze zelfs te bevorderen indien ze – potentieel – opbouwend zijn, hamer ik alweer sinds jaren als het gaat om facilitering van informatieverkeer. Ik ben inderdaad informatiekundig ontwerper. O.a. van stedenbouw vind ik dat er voor informatiekunde nog veel valt te leren. Herstel, van sommige stedenbouwkundigen kan dat. Ditmaal dus van Reijndorp. Ik loop zijn korte opstel graag door voor nog meer treffende passages. Hij wijst op de traditie van

de systematische bestudering van de moderne stad als sociaal ruimtelijk verschijnsel [met] heterogeniteit [van dien. p. 14]

Zodra zgn digitalisering van informatievoorziening annex -verkeer aan de orde is, blijft principiële erkenning van heterogeniteit echter nog steeds uit. Variëteit van betekenissen geldt zelfs als een fout om te herstellen. Mis! Dat lukt natuurlijk niet. Inderdaad, om Reijndorp te parafraseren, blijkt het telkens de beste manier om digitalisering faliekant te laten mislukken om naar uniforme betekenis te streven. Waarom dat toch alsmaar gebeurt, geeft Reijndorp voor stedelijke ontwikkeling aan:

De [...] heterogeniteit [van d]e stad [in combinatie met een veelheid aan inwoners [...]] ba[art] zorgen. Dan vragen planologen en politici zich af of de alsmaar groeiende stad nog wel beheersbaar is en wordt er gezocht naar manieren om de stad te verdelen in kleinere eenheden of de groei van de stad te beperken door het scheppen van nieuwe stedelijke nederzettingen, op enige afstand van de stad.[p. 14 Kortom, d]e oplossing wordt tegenwoordig meestal niet gezocht in het hanteerbaar maken van de verschillen, maar in het wegpoetsen daarvan.[p. 22]

Als oplossingsrichting voor informatieverkeer werkt dat zo mogelijk nòg averechtser (tenzij het inderdaad de bedoeling is om aldus het bereik van verkeer sektarisch te

fragmenteren; dat gaat echter ten koste van dynamiek op ruimere, maatschappelijke schaal, en zo door tot en met internationale verhoudingen). Wat wèrkelijk verschilt, laat zich immers niet “wegpoetsen,” integendeel, nou ja, niet duurzaam. Reijndorp pleit daarom voor nadruk op

ruimtelijke en sociale voorwaarden die [de] heterogene, multiculturele stad wél [...] zou kunnen bieden[. p. 16]

Met digitalisering vervalt juist de ruimtelijke factor ... vergaand. In plaats daarvan treedt zgn semiotiek (lees ook: tekenleer) als kritieke factor. Omdat informatieverkeer (lees ook: communicatie) karakteristiek is voor sociaal verkeer, bestaat behoefte aan semiotiek met passende variëteit voor de reële sociale variëteit, inclusief voortgaande sociale ontwikkeling. Mijn voorstel voor zulke semiotiek: subjectief situationisme. De semiotische enneade is het formele metamodel ervan/-voor, met [Metapatroon](#) als methode/taal voor eenduidige modellering/ordening van verschillen-in-samenhang. Voor levensvatbare infrastructuur voor informatieverkeer geldt in beginsel hetzelfde als waartoe Reijndorp voor zijn onderwerp oproept, te weten

dat we de stad als [...] plaats van ‘heterogene individuen’ [...] in het centrum van het stedelijke beleid moeten plaatsen.[p. 17]

Tot dusver worden digitale informatiesystemen vrijwel altijd opgevat als verlengstuk van – de macht van – de opdrachtgever ipv als gereedschap van feitelijke gebruikers. Wellicht is de omslag alweer wat herkenbaarder door niet langer van gebruikers te spreken, maar van deelnemers aan informatieverkeer. En daarmee strookt positionering van (verkeers)voorzieningen als infrastructuur. Ook en vooral (!) het gebruik van infrastructuur, overeenkomstig wat Reijndorp over een buurt beweert,

[kan] in sociaal opzicht het beste [...] worden gedefinieerd als een ‘collectieve organisatie van individuele trajecten’.[p. 24]

Reijndorp over stadsontwikkeling:

De vraag moet dan ook niet zijn, hoe krijgen we [...] wijken homogener, maar hoe creëren we een vorm van heterogeniteit die verschillende groepen als aangenaam ervaren. In feite is dat een vraag naar stedenbouwkundig vakmanschap.[p. 18]

Een vergelijkbare vraag staat open naar informatiekundig vakmanschap. Daaraan doet vooralsnog afbreuk, aan zulk noodzakelijk vakmanschap, dat onveranderd de misvatting heerst dat productieve inzet van computers géén betekenisverschillen duldt. Die ernstige vergissing komt door digitale technologie strikt als verlengstuk van overgeleverde, eerste-orde formele logica te beschouwen. Onzin! Computers kunnen prima voor verwerking volgens àndere logica worden benut, in èlk geval voor de zgn stelsellogica volgens Metapatroon. Voor informatiekundigen die op verkeers-annex stelselschaal verantwoord ontwerpwerk kunnen afleveren, vergt dat opleiding volgens andere grondslagen. Zo’n paradigkawissel is echter moeilijk. Wat stedenbouw betreft, probeer ik hier Reijndorp tot voorbeeld te laten nemen. Maar de analogie is, vrees ik, niet besteed aan wie hardnekkig volhoudt dat digitalisering zich niet verdraagt met betekenisvariëteit. En evenmin aan wie meent dat maatschappelijke orde slechts op eenheid – van identiteit – kan zijn gebaseerd ipv op over en weer opbouwende verschillen met samenhang van dien. Nota bene, samenhang ... verschilt principieel van eenheid, is er vanwege erkenning van

verschillen zelfs zowat het tegenovergestelde van.
Omdat samenhang op haar beurt eveneens – een – verschil is, maar tegelijk ook weer niet, kent Metapatroon daarvoor een apart axiomatisch begrip: nul-identiteit. Via nul-identiteit zijn positieve verschillen verbonden. Hiermee is die zgn stelsellogica gevestigd, en dankzij resulterende eenduidigheid valt er dus met digitalisering prima mee te werken. Reijndorp slaat overigens informeel best een aardige slag naar dergelijk stelselmatig verband:

Misschien bestaat er dus een omgekeerd verband tussen het al dan niet erkennen van verschillen en het wel of niet bereiken van de gewenste samenhang.[p. 21]

De informatiekundige staat algemeen gesteld voor dezelfde opgave als die Reijndorp oppert voor

de stedenbouwkundige[. Z/hij zou] bij uitstek deskundig moeten zijn in het vormgeven van die per definitie heterogene omgeving.[p. 18] Analoog aan een opvatting van cultuur als de manier om met verschillen om te gaan, zouden we stedenbouwkunde kunnen zien als een discipline die zich toelegt op de organisatie van het verschil.[p. 22]

En wat is kenmerkend voor cultuur? Dat is informatieverkeer tussen de leden ervan, en zo is de cirkel rond. Waarom blijven mensen toch zo vierkant tegen erkenning van verschillen?

64.52

Nav dat opstel waaruit ik je vanochtend een zin citeerde, heb ik nog maar weer eens een aantekening geschreven.

64.53

Is het wel zo verstandig om je krantabonnement op te zeggen? Door je verontwaardiging over die redactionele commentaartekst zoek je prompt contact met je bovenburen. En van het één komt dan weleens het ander. Ik was er op bezoek; dat heeft weer tot dit emailbericht geleid. Zonder krant om je regelmatig over op te winden en, nota bene, waarvan je mag aannemen dat wie je aanspreekt eveneens erop geabonneerd is, ga je, herstel, gaan wij dat allemaal missen. (Wie vervolgens over kennelijk zelfgekozen eenzaamheid zeurt, kan stellig op minder geduld rekenen :-).

Het “commentaar” waarop je ons wees, vind ik vooral warrig. Zeg ook maar een mislukte column. Mee eens, dus, zo’n tekst is daar misplaatst. Op dezelfde pagina staan overigens enkele ingezonden brieven afgedrukt, waaronder één over hetzelfde onderwerp. Ik vermoed dat je met de inhoud van die brief overwegend wèl instemt. Wat ikzelf daarin overhaast acht, is slechts de term “slachtoffer” in de openingszin. Ik zou zeggen: gestrafte. Er is immers gestraft “[v]oordat er ook maar een enkel rechtmatig oordeel is gegeven.” Hmm, is dat niet karakteristiek voor opvoedingspraktijk? Enfin, indien dat oordeel tzt ‘schuldig’ luidt, is de straf weliswaar ontoelaatbaar voorbarig uitgedeeld, maar blijkt de man in kwestie juist géén “slachtoffer.” Integendeel, in dat geval verdienen juist zijn ... slachtoffers die aanduiding en is hij de zgn dader.

Graag wijs ik je kortweg nog op mijn opvatting over semiotiek (lees ook: tekenleer). Ik beschouw elk teken als verzoek tot inschikkelijkheid. In het Engels klinkt dat nog wat dwingender: every sign is a request for compliance. Kom er maar eens achter welk motief iemand heeft, nou ja, nóg moeilijker te ontdekken, had ... Wat jij me vertelde over je ervaring als kinderrechter, te weten dat nogal wat scheidende

ouders elkaar van de ernstigste zedenmisdrijven beschuldigen, bevestigt die taal-annex gedragstheorie. Nogmaals, wàt probeert iemand te bereiken? Klopt, zo moet je ook afvragen welk doel dat “commentaar” dient. Indien je het daarmee òneens bent, zou je je ditmaal m.i. zelfs mogen verheugen over het belabberd uitgevoerde middel. Je bezorgdheid lijkt mij pas serieus geboden zodra een verkeerde zaak op overtuigende manier wordt bepleit (en daarom had Plato natuurlijk zo’n hekel aan sofisten). Maar wanneer jij de krant niet zorgvuldig blijft lezen, wie let er dan nog wel voldoende op? Blijkens zijn ingezonden brief doet die meneer uit Maastricht dat nu gelukkig ook nog.

64.54

Zoals die titel luidt, te weten **Wie weinig weet heeft sterke mening** (in: **NRC Handelsblad**, 3 augustus, p. 14), ja, ook mij was dat allang opgevallen. Redacteur Ellen de Bruin geeft door, dat

het zogeheten Dunning-Kruger-effect [...] het verschijnsel [is] dat mensen die ergens het minst van weten, of iets slecht kunnen, de expertise missen om dat te beseffen (en om te beseffen dat anderen er wel goed in zijn).

Er bestaat echter waardering – of is het angst? – voor zulke “zelfoverschatters.” Hoe dan ook zijn zij op besluitvormende posities steeds sterker vertegenwoordigd. Dat verklaart o.a. waarom een goed voorstel thans vrijwel zeker – als – slecht beoordeeld wordt, als er überhaupt al naar gekeken is, en bijgevolg afgewezen. Als aanbeveling rapporteert de redacteur in kwestie voorts

dat beleidsmakers zelfoverschatting moeten bestrijden.

Mijn ervaring is echter, dat juist “beleidsmakers” vaak weinig tot niets meer weten, althans van het onderwerp waarvoor zij feitelijk – met excuus voor de vreselijke termen – beleids- resp. stelselverantwoordelijk zijn. Zij besturen immers. Wat dat inhoudt, of juist niet, weet ik dan weer niet (maar dàt is, omdat daarover op zichzelf natuurlijk ook bijna niets te weten valt).

64.55

Heb jij [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#) weleens bekeken? Wat vind je, om te beginnen, van de [inleiding](#)?

De verdere inhoud van het handboek telt (deel)rubrieken gevuld met tekstpassages uit mijn geschriften. Zo houd ik het ook bij; als ik wat geschreven heb, kijk ik of er wat voor bepaalde rubrieken van het handboek tussen staat. Voor wie het oorspronkelijke verband wil nagaan, is elk citaat voorzien van ‘actieve’ bronverwijzing (maar meestal is betekenis ervan in de context van de desbetreffende handboekrubriek meteen duidelijk genoeg).

Zoiets als de syntax van Metapatroon krijgt verhoudingsgewijs nauwelijks aandacht. Die syntax is immers ook opzettelijk minimaal. Maar wat kàn je er allemaal mee? En hoe lukt dat?

Zonder Metapatroon als gereedschap in enge zin blijft een stelselmatig informatiemodel onbereikbaar. Maar zoals elk gereedschap moet ook Metapatroon uiteraard deskundig, verantwoord e.d. worden gebruikt. Dat stelt – nogal andere – eisen aan de ontwerper. Daarom behandelt het handboek juist zéér uitvoerig waaròm stelselmatig modelleren nodig is resp. wat er zoal bij kan komen kijken. Een ontwerper moet wel de ruimte krijgen, en vervolgens de ontwikkelaars van stelselmatig bemeten voorzieningen voor informatieverkeer. Argumenten voor

potentiële opdrachtgevers, nota bene zowel overheid als bedrijfsleven, kan je ruwweg verdeeld denken – nee, precies klopt dat niet – naar politiek ([informatieverkeerskunde](#)) en bestuur ([aspecten van infrastructuur](#)). Indien je tijd hebt om wat door het handboek te ‘bladeren,’ ben ik benieuwd naar je indrukken.

64.56

Ik heb meteen een geval om te illustreren wat er met sociale contacten mis kan gaan, zodra mensen verschillende kranten lezen. Afgelopen week bracht jij ophef over vermeende wetenschappelijke tijdschriften ter sprake. Ik wist van niets; daarom zei ik er toen weinig op terug ... Dankzij haar column **De echte roof in de wetenschap** (in: **NRC Handelsblad**, katern **Opinie & Debat**, p. 2) ben ik door Rosanne Hertzberger inmiddels alweer wat beter ingelicht. Voorzover zij de strekking van de kennelijke **Volkskrant**-publicatie(s) redelijk schetst, ben ik het met haar kritiek daarop vergaand eens. Althans, er zijn inderdaad andere problemen die aandacht verdienen. Om de werkelijke problemen te duiden graaft ook zij met haar analyse m.i. echter nog lang niet principiële genoeg. Haar conclusie, te weten dat

uitgeverijen [...] weinig meer [doen] dan onze wetenschapsresultaten opstrijken, [ze] vervolgens door onszelf te laten beoordelen en [ze] daarna voor een belachelijk bedrag aan ons terug [...] verkopen,

ja, die heb ikzelf dus al veel eerder getrokken. Maar wat na die analyse nog helemaal ontbreekt in Hertzbergers verhaal is een opbouwend voorstel. Voor een oplossing zelfs geen aanzet, niets. Ik voegde destijds wèl een voorstel voor structuurwijziging toe, zie [Communicatievorm als wetenschapsnorm](#) (in: PrimaVera, working paper 2002-11, Universiteit van Amsterdam, 2002). Zoals je weet, wees ik de KNAW daar eerder dit jaar op, zie [aantekening 62.51](#) voor afschrift van mijn emailbericht. Nee, welke reactie dan ook kreeg ik wederom niet. Wat dat illustreert? Hertzberger meent dat het

ernstig [...] gesteld is met de kuddedriften in de wetenschap. Juist [op] de plek waar we origineel en innovatief moeten zijn, lijken we ons collectief te laten gijzelen door uitgeverijen.

Ik vind dat dus nog veel te kortzichtig. Want “wij” resp. “ons” zijn slechts haar medewetenschappers. Ik bedoel er juist iederéén mee, zeg maar burgers. En dan zijn het op hùn beurt de zgn wetenschappers die de burgers, òns dus, buiten sluiten, vernieuwing vaak frustreren. Over de zgn wetenschappelijke publicatiepraktijk beweert Hertzberger tot slot van haar column:

Dat is de echte roof in de wetenschap die op de voorpagina thuishoort.

De èchte? Voor burgers is het onderdeel resp. gevolg van “roof [**door**] de [academische] wetenschap[pers].” Dat is uiteraard nogal grof uitgedrukt. Wat dringend moet verbeteren, is communicatie. Daarover gaat mijn opstel uit 2002. Ik vermoed dat ook Hertzberger dat helaas nog steeds niet begrijpt. Het is al heel wat, vooruit, hoera dan maar, dat zij duidelijke kritiek heeft op allang contraproductieve aspect van financiering van wetenschappelijke publicaties.

64.57

Het grijze gebied tussen zenuwcel en bewustzijn (in: **NRC Handelsblad**, katern **Wetenschap**, 11 augustus 2018, pp. 10-11) is een verslag van een gesprek door redacteur Wim Köhler met neurowetenschapper Chris de Zeeuw. De aanleiding is

blijkbaar een a.s. publicatie over een experiment waaraan De Zeeuw meewerkte. Dat betreft volgens “reviewers en collega’s [...] een paradigmashift.” De Zeeuw smaalt trots:

Vroeger dacht men – eh, ja, dat denkt vrijwel iedereen nog, omdat onze publicatie nog niet uit is – dat de [...] reactie [...] alleen afhankelijk is van een microcircuit in de grote hersenen.

Dat weten we toch allang? De hersenactiviteit vóór gedrag is verspreid. Maar wát die verspreiding ‘betekent,’ is voor De Zeeuw kennelijk nog onverminderd de vraag. Wat ontbreekt, althans, in genoemd artikel is er geen sprake van, is een theorie over variëteit van gedrag. Over paradigmawissel gesproken, op hoofdlijn biedt de semiotische enneade zo’n (meta)model. Terwijl De Zeeuw zich afvraagt

waarom we niet aan drie dingen tegelijk kunnen denken,

veronderstel ik momentaan enkele focus juist. Dus, nota bene gegeven zulke focus, wat zit er dan aan vast? En hoe verloopt verandering van focus tot focus, enzovoort? Wat met de modelleermethode/-taal Metapatroon kan worden uitgewerkt, geeft zoal een indruk. Zie ook [Semiotic connectionism in artificial intelligence](#) (2007).

Oh ja, op z’n enneadisch is bewustzijn naar zijn aard conceptueel; motief blijft begripsmatig ‘daarentegen’ principieel uitgesloten (omdat, gescheiden door focus, een motief als het ware de achterkant van een begrip/concept is). Intussen gaat De Zeeuw c.s. stellig ijverig en gelauwerd dóór met het bedenken enz. van (proefdier)experimenten om stroompjes, spanninkjes, veldjes e.d. te meten. Nogmaals, zónder aansprekende gedragstheorie vind ik dat vooral nietszeggend, en behelst zeker géén paradigmawissel. De verspreiding van activiteit over hersenen had ik met de enneade eerder bedacht, en dat was destijds ongetwijfeld ook geen oorspronkelijke gedachte meer (hoewel de enneade als metamodel dat m.i. wèl is).

64.58

Michelle Baddeley schreef het boek **Copycats & Contrarians**. Redacteur Wouter van Noort wijdt er een artikel aan (in: **NRC Handelsblad**, katern **Economie**, 11 augustus 2018, p. 13). Volgens Baddeley, aangekondigd als hoogleraar gedragseconomie,

[zijn n]a-apers [...] veel te dominant [...] in belangrijke instituties.

Mee eens, maar daaruit volgt m.i. zeker niet klakkeloos dat

[we] moeten [...] zorgen dat rebellen meer ruimte krijgen en na-apers minder.

Het ene idee is immers het andere niet. Wat moet tellen, is de kwaliteit van veranderingsvoorstellen. Het praktisch kennelijk onvermijdelijke obstakel is – en blijft – dat voor beslissende beoordeling van voorstellen doorgaans “na-apers” opgesteld staan. En als in die kring al een “rebel” is doorgedrongen, dan is juist z/hij meestal niet gediend van wat kan afleiden van waarvoor z/hijzèlf nu net een beetje ruimte voor heeft verworven. “Samen voor ons eigen,” zoals Van Kooten en De Bie treffend analyseren.

Wat Baddeley beweert, klinkt als een oproep:

We hebben meer mensen nodig die zich niks aantrekken van wat anderen van ze vinden.

Dan heb ik allereerst toch wat vragen. Hoe oorspronkelijk zijn haar ideeën, en in hoeverre waren ze bevorderlijk, of juist niet, voor haar benoeming tot hoogleraar? En in hoeverre staat zij in die hoedanigheid zèlf open voor, ik citeer opnieuw,

nieuwe ideeën[, omdat] we juist nu wel wat nieuwe ideeën kunnen gebruiken[?]

Klopt, mijn nieuwe idee voor structurele openheid staat beschreven in [Communicatievorm als wetenschapsnorm](#). Heb ik de KNAW op gewezen ... Hmm, NA tussen de K en de W? Na-Apers, soms?

64.59

In de omgang met tegenspraak annex -stand herken ik een ontwikkeling. Ik laat vooralsnog in het midden of dat groeiende beschaving betreft.

Heersers beginnen er mee om al dan niet vermeende tegenstanders te – laten – vermoorden. In het volgende stadium nemen zij hun toevlucht tot verbanning van zgn dissidenten. Tenslotte raakt de praktijk gevestigd om domweg géén aandacht te schenken aan – mensen met – een afwijkende mening. Van àlle tijden is propaganda.

Zo beschouwd heb ik over mijn persoonlijk welzijn weinig te klagen. Weliswaar maak ik nog steeds geen vorderingen met mijn voorstel voor een ànder – onder meer – informatiekundig paradigma. Ik ben echter het land niet uitgezet, laat staan òmgebracht. Ik stuit slechts op een muur.

Aleksandr Zinovjev (1922-2006) werd alweer onvergelijkbaar harder getroffen. Hij werd in 1978 uit de Sovjet-Unie verbannen. Daarvoor gold als aanleiding naar verluidt uiteindelijk de publicatie van zijn roman **Gapende hoogten**, in 1976 in Zwitserland tegelijk in de Russische editie en een Franse vertaling.

Ik las enkele jaren geleden de Engelse editie, **The Yawning Heights**. Wat mij betreft is wat Zinovjev schrijft óók van toepassing op – de staat van – Nederland. Daarom gaf ik onlangs mijn exemplaar van de Nederlandse editie (Meulenhoff, 1981) te leen aan een buurman. Hij is ambtenaar. Nee, hij kwam er niet doorheen ... Ik heb het dus weer terug.

Wat Zinovjev probeert, is volgens mij het schetsen van tegenstrijdige gedragingen met onderdrukking van dien. Tja, het is nu eenmaal zo dat wat ònlogisch is, onmogelijk volgens diezèlfde logica ... logisch samenhangend valt uit te drukken. Juist Zinovjev, nota bene een internationaal bekend logicus, was zich daarvan bewust. Het minst ònlogisch is het dan om de tegenstrijdigheid tot uitdrukking te laten komen. Kortom, Zinovjev schetst absurditeit. Die kent in Nederland stellig – ook – andere gedaanten, maar bestáát m.i. onmiskenbaar.

Gapende hoogten ‘speelt’ in Ibansk. Meteen met die locatie (?) daagt Zinovjev de autoriteiten van de toenmalige Sovjet-Unie uit. Vindt u dat ik kritiek op u heb? Hoezo? Ziet u soms overeenkomsten? Welke zijn dat dan? In zoiets als een summier voorwoord op pagina 5 voert Zinovjev – het personage van – de Chef op met diens aankondiging van

de gapende hoogten van het socisme[.]

Zinovjev verklaart

socisme [als] een bedacht maatschappelijk stelsel dat verwezenlijkt zou worden als in de gemeenschap de individuen ten aanzien van elkaar uitsluitend overeenkomstig de maatschappelijke wetten zouden handelen[.]

Zo'n stelsel is echter

in werkelijkheid onbestaanbaar [...] op grond van de onjuistheid der onderstelde uitgangspunten.

Tegelijk valt er onmogelijk aan te ontsnappen, want

[z]oals iedere buitenhistorische ongerijmdheid heeft het socisme een eigen foutieve theorie en verkeerde praktijk [waardoor] wat daarin theorie, en wat praktijk is, [...] theoretisch noch praktisch [is] vast te stellen.

Klopt, wie dat strikt logisch onmogelijk kan volgen, nou ja, volgens de – vermeende – logica van het zgn socisme, begrijpt het pas. Maar wàt? Volgens mij besefte Zinovjev dat hij zich daarmee juist wèl aan zulke willekeur uitleverde. Zo beschouwd deed hij er beledigend zelfs opzettelijk een schep bovenop met zijn doorzichtige bezwering, dat

Ibansk [...] een door geen mens bevolkt bevolkingscentrum dat in werkelijkheid niet bestaat.

En nog eens extra uitdagend, want tegenstrijdig resp. absurd:

[A]ls [Ibansk] bij toeval toch zou bestaan, dan is het louter een verzinzel. In ieder geval, als het al ergens bestaanbaar is, dan toch zéker niet bij ons, in Ibansk.

Desalniettemin verdienen de “beschreven gebeurtenissen en ideeën” het om serieus te worden genomen, want

[h]oewel [ze], naar alles te oordelen, verzonnen zijn, zijn ze toch belangwekkend als getuigenis van de onjuiste voorstellingen van de verre voorvaders der Ibanezen omtrent de mens en de mensenmaatschappij.

Daarmee is Zinovjev zijn schitterende boek dus nog maar nauwelijks begonnen.

64.60

Dit is een vervolg op aantekening 64.59. In Ibansk, aldus Zinovjev in **Gapende hoogten**, heerst de ideologie dat

de inwoners [...] historische maatregelen [verwezenlijken]. Zij verwezenlijken die maatregelen zelfs wanneer zij er niets van weten en er geen deel aan hebben. En zelfs wanneer de maatregelen helemaal niet worden uitgevoerd.[p. 9]

Welnu, vervolgt Zinovjev,

[a]an de bestudering van één zo'n maatregel is [**Gapende hoogten** als] het onderhavige geschrift gewijd. [...] Het doel van de maatregel: het ontdekken van degenen die met de uitvoering ervan niet instemmen en het treffen van maatregelen.[p. 9]

Zeg nu zèlf? Komt dat ook voor o.a. Nederland niet bekend voor? Inclusief voorspelbare mislukkingen, want

[d]e maatregel is volslagen niet-zelfregulerend geworden en is, zoals iedere goed bedachte en consequent uitgevoerde maatregel, op niets uitgelopen [...] bijgestaan door de verworvenheden van wetenschap en techniek.[p. 10]

En hier gebeurt toch ook, dat mislukkingen worden verdoezeld. Bekend is de verantwoordelijke

die ervoor beloond is en aan wie daarna een beloning toegekend is voor het feit dat hij ervoor beloond was.[pp. 11-12]

Als

kenmerk van de vooruitgang [geldt dat alles] eender [is] van vorm, maar niet te onderscheiden qua inhoud[, want] verscheidenheid [brengt] logische ongelijkheid voort[. p. 12]

Wat helpt om dat als tragikomisch te herkennen, is begrip van subjectief situationisme met logica van interdependentie (lees ook: stelsellogica) van dien. Zie over Zinovjevs opvatting over logica vergeleken met die van mij verder o.a. [Leve méérspraak!](#) en [aantekening 57.12](#).

64.61

Laat hoe dan ook maar zitten, maar zeer bedankt voor je aanbod, want ik krijg via die verwijzing een – opzettelijk – warrig gestelde cookie-mededeling voordat ik verder kan; het lijkt alsof ik niets kan weigeren en daarvan ben ik niet gediend.

64.62

In het eerste boek – over – **Don Quichot** laat Cervantes zijn hoofdpersoon slechts zichzelf voor de gek houden. In het tweede, en tevens laatste, boek laat hij personages optreden die het eerste boek kennen – was zulke recursieve fictie eerder vertoond? – en er daarom genoeg in scheppen Don Quichot voor de gek te houden. Maar door het eerste boek te geloven, zijn zij aldus niet minstens net zo gek als Don Quichot is met zijn doorlopend geloof in zgn ridderromans? Waarom laat Cervantes tot slot Don Quichot overigens tot zinnen komen?

[Zie ook [aantekening 63.44](#).]

64.63

Als Aleksandr Zinovjev voor **Gapende hoogten** de ‘plaats’ van handeling Ibansk noemt ipv Sovjet-Unie, is hij dan hypocriet? Maakt het overigens nog verschil, zie ook aantekeningen 64.59 en 64.60, dat hypocrisie juist zijn thema is?

Ik kom op dergelijke associaties door het boek **The Organization of Hypocrisy** (Wiley, 1989) van Nils Brunsson. De Zweedse auteur bevestigt met zijn vooral bedrijfskundige analyse, die m.i. nota bene met een bestuurskundige draai pas zéér verhelderend werkt, mijn idee, dat **Gapende hoogten** ook resp. juist voor – landen als – Nederland geldt.

Ik begrijp alleen niet goed, waarom Brunsson kiest voor de aanduiding hypocrisie. In **Van Dale** (2005) vind ik er de verklaringen c.q. synoniemen “huichelarij” en “schijnheiligheid” voor. Dat veronderstelt vergaand opzet. Maar Brunsson wijst – wat hij kwalificeert als – hypocrisie aan als onvermijdelijk aspect van organisaties. De ondertitel van zijn boek luidt “Talk, decisions and actions in organizations.” Elke organisatie, aldus Brunsson, heeft de opgave om doelmatig producten en/of diensten te leveren onder omstandigheden van variëteit. De ene insteek betreft – zijn begrip van – actie, terwijl de andere geldt als politiek. Naarmate de politieke eisen gevarieerder zijn, is het volgens Brunsson moeilijker, zo niet onmogelijk, om actie deugdelijk voor elkaar te krijgen. Is dat wèrkelijk wat Brunsson beweert? Ik waag hier slechts een samenvatting. Voorzover ik zijn analyse meen te kunnen volgen, kan het alleen – met – een afgeschermd, kleinschalige organisatie lukken om haar politieke uitingen (Engels: talk) met feitelijk gedrag (Engels: action) te dekken, vice versa. In de praktijk, en al helemaal met overheidsinstellingen, is dat echter onhaalbaar. Bijgevolg zijn de ware verhoudingen zowat omgekeerd aan, over hypocrisie gesproken, wat doorgaans als (organisatie)theorie wordt geopperd. Volgens Brunsson is het vrijwel altijd een waanidee om te denken dat met gesprekken alternatieven uitputtend verkend zijn, met een beslissing (Engels: decision) als het

resultaat van strikt rationele afweging waarna dienovereenkomstig uitvoering gebeurt. In werkelijkheid bestaat het verband veeleer andersom. Dus, omwille van rationele doelmatigheid e.d. volgt uitvoering een bepaalde lijn waarvoor begrip gekweekt moet worden bij mensen/groepen in de 'omgeving' die met de desbetreffende uitvoering zeker niet allemaal hun belangen gediend zien. Dan kan het 'helpen' om die uitvoering anders voor te stellen, of zelfs compleet te verzwijgen door het gesprek naar andere onderwerpen te leiden. Een beslissing is onder zulke omstandigheden dus niet bedoeld ter sturing van (uitvoerings)activiteiten; die verlopen immers min of meer op eigen gezag. Daarentegen is er een ritueel – nota bene, die kwalificatie voeg ik hier toe – aan de orde. Opzettelijk vergaand l0s van uitvoering krijgt iemand verantwoordelijkheid toegewezen door een besluit. Voor wie met voortgaande uitvoering haar/zijn zin niet krijgt, of haar/zijn al dan niet vermeende belang zelfs gefrustreerd ziet, kan dat als offer opvatten. En wanneer de uitvoering tekortschiet resp. mislukt, behoeft slechts de verantwoordelijke functionaris – die er verder ook niets over weet – 0p te stappen en gaat de uitvoering 0nveranderd door. Dat komt inderdaad ook voor Nederlandse (overheids)instellingen en –projecten maar al te bekend voor.

Ik herhaal dat ik Brunssons analyse wellicht verkeerd opvat. Wat ik mis – maar ja, was dat alweer bijna dertig jaren geleden, want toen verscheen zijn boek, eigenlijk al een thema? – is, dat maatschappelijke pluriformiteit tot en met uitvoering gefaciliteerd moet zijn en blijven. Volgens Brunsson is dat voor een 0nkele organisatie gauw te veel gevraagd, maar alle politiek-bestuurlijke retoriek ten spijt houdt hij daarvoor volgens mij t0ch vast aan traditionele bedrijfsmatige annex – kundige uitgangspunten. Nogal klakkeloos ge0xtrapoleerd tot overheidsbemoeienis valt de ontkenning van re0le vari0teit met louter geleuter echter niet vol te houden om legitimiteit te vestigen, laat staan te bestendigen. Dat gaat dus mis, terwijl Brunsson daarvoor het politieke gesprek, en verder niets, nog positief waardeert. Of, nogmaals, vergis ik me in wat hij aanbeveelt? Hoe dan ook moeten 'we' met uitvoeringsactiviteiten voorzieningen met zgn passende vari0teit bieden. Zeg ook maar, ze moeten met voorrang doeltr0ffend zijn. En dat zijn ze dus 'pas,' indien ze wat er opbouwend is aan re0le vari0teit faciliteren en bevorderen, enzovoort. Voor een korte inleiding zie [Infrastructuurkunde](#). Ook Zinovjevs kritiek lees ik met zoveel woorden graag 0pbouwend als pleidooi d00rvoor.

Hoewel ik in Brunssons boek geen bijdragen herken voor de oplossing van het probleem, kortweg voor de opgave, van maatschappelijke voorzieningen, geeft hij, althans wanneer ik er dus een bestuurskundige draai aan geef, wel duidelijk aan waarom en hoe er telkens zoveel mis gaat, blijft gaan, enzovoort. Ik herhaal, daar zit vaak geen opzet achter. Dat maakt het overigens weliswaar n0g moeilijker om te veranderen dan tot dusver alom gedacht wordt, maar zeker niet onmogelijk. Dankzij het extra inzicht dat Brunsson helpt te verwerven, zeg maar als analytische tussenstap ter legitimering van veranderingen, zou herontwerp enzovoort zelfs alweer wat gemakkelijker moeten zijn.

64.64

Ik blijf het me afvragen, alweer tientallen jaren. In een televisieverslag zie ik een turn(st)er een zgn oefening op de mat doen. Over de diagonaal doet z/hij een reeks sprongen. Met sprong nummer zoveel, dus als het ware gelanceerd, komt z/hij n0g hoger dan deelnemers aan een atletiekwedstrijd hoogspringen? Of lijkt dat maar zo, bijvoorbeeld omdat turn(st)ers als regel zo klein zijn? Springen ze weliswaar

afgemeten naar hun eigen lichaamslengte hoog, dus betrekkelijk, maar stelt dat absoluut gezien minder voor, véél minder zelfs, dan wat een 'echte' hoogspring(st)er presteert? En dan is er de ondergrond. Een turnmat veert, dat helpt stellig. Daarmee vergeleken is het atletische aanloopoppervlak hard. Valt er dan met een eerdere sprong nog wel hoogte te winnen voor een volgende? Maar tijdens haar/zijn matoefening moet de turn(st)er ook weer 'netjes' neerkomen. Stel dat een turn(st)er zou meedoen aan het hoogspringen op z'n atletieks, dan maakt het niet uit hoe z/hij neerkomt en ligt er zelfs een comfortabel kussen klaar. Wie weet gaat het om een nieuwe revolutie in het hoogspringen. Zou toch kunnen ...

Waar moet ik zijn om zo'n proef te laten doen? Ik opper die mogelijkheid weleens tijdens een gesprek. Tot dusver weet helaas niemand raad, of toont zich zelfs maar geïnteresseerd.

Of heeft iemand dat allang geprobeerd, maar weet ik dat domweg niet?

64.65

Dit is een vervolg op aantekening 64.63. Voorzover ik kan nagaan oriënteert Nils Brunsson zich voor **The Organization of Hypocrisy: Talk, decisions and actions in organizations** (Wiley, 1989) volgens

industrial companies [which] could concentrate exclusively on manufacturing their products as efficiently as possible, and thus [...] survive and grow.[p. 1]

Dat 'werkt' voor organisaties echter niet langer, want

[m]odern societies are becoming increasingly differentiated. [...] Organizations are subject to a rising tide of frequently contradictory demands. [...] As a result of all these demands, the situation of organizations have been transformed.[p. 1]

Waardoor Brunsson zich m.i. vergist, is zijn veralgemenisering. Ja, voor wat hij opvoert als traditionele "industrial companies" is er nogal wat veranderd, in de zin dat

[t]hey too are now involved in the creation, clarification and the application of rules, norms and interests[. p. 1]

Dat Brunsson daarbij van zulke bedrijven uitgaat, blijkt uit zijn toevoeging dat die bemoeienis

can greatly impede the prospects of efficient production.[p. 1]

Mijn idee is, dat ook zgn zakelijke bedrijven altijd al bemoeienis met regels enz. hadden, maar dat zij dat vergaand volgens hun – opvatting over – eigen belang konden doen, en meestal ook deden. Dat kan echter nadelig uitpakken voor andere deelnemers aan maatschappelijk verkeer. Het lijkt mij daarom principiëler een kwestie van emancipatie – en dus hoogstens indirect van groeiende variëteit met dynamiek van dien – dat ook zakelijke bedrijven zich ruimer moeten oriënteren; meer mensen hebben alom meer rechten gekregen. Brunsson heeft het over

a dramatic effect on organizations.[p. 2]

Nogmaals, wat mij betreft hangt dat af van de soort van organisatie. Als het dus om zakelijke bedrijven gaat, ja,

[t]he developments also have important implications for organization theory.[p. 2]

Met nota bene overheidsorganisaties als voorbeeld doet Brunsson enkele suggesties voor organisatorische beginselen. Nee, ik geloof niet dat organisaties daar beter van worden, en al helemaal niet naar het oordeel van zgn overige

belanghebbenden. Intrigerend vind ik Brunssons boek daarentegen wel degelijk. Wat hij volgens mij onbedoeld schetst, is een referentiekader om gebrekkig functioneren van nota bene overheidsorganisaties te verklaren. Een aspect van het heersende neoliberalisme is immers dat ook de overheid moet voldoen aan zakelijke eisen. Dat is uiteraard meteen al onzin, maar dat vormt dus geen belemmering voor dergelijke maatregelen (inclusief de onmogelijkheid van evenwichtige resultaten). De suggesties die Brunsson doet, laten zich dan niet opbouwend lezen, want dat zijn ze m.i. ook helemaal niet, integendeel, maar wèl als verontrustende inventarisatie van reacties waardoor politici en bestuurders die tegenstrijdigheid voortzetten en zelfs versterken. Onder andere, aldus Brunsson,

I would like to recommend distance. The distance between management and actors (and action) reduces the risk of management being controlled by the actors, and makes it easier for them to maintain inconsistency between talk, decisions and action.[p. 220]

Maar hoe zit het dan met de nu eenmaal gevarieerde behoeften van deelnemers aan maatschappelijk verkeer? Wat draagt “action” bij aan vervulling van die behoeften, nota bene inclusief reële variëteit ervan? Nemen de “actors” in kwestie daarvoor zelfstandig de nodige evenwichtige beslissingen, zeg maar operationeel? Maar wat doet “management” dan nog? Brunsson:

For reasons of legitimacy it may sometimes be necessary to make decisions that contradict the actions performed[, p. 220 or] management [...] can try instead to make its decisions so vague that internal or external actors can interpret them in the opposite way.[p. 221]

Klopt, dat is precies wat er vaak gebeurt. Het ontgaat mij echter waarom dat aanbeveling verdient. Op die manier kan een bedrijf proberen ook verder maatschappelijk onverantwoord te handelen. Maar dat kan Brunsson toch niet bedoelen? Onbelast door “action,” zo vervolgt Brunsson, kan het management zich toeleggen

[to] generate and establish lofty principles and goals and visions, which then become associated with the organization. This production of high morality is important, to show the rest of the world the organization’s good intentions.[p. 223]

Maar als dat loze beloften blijken, gaat geloofwaardigheid terecht verloren. Dan schept afstand dus geen legitimiteit, maar juist een crisis ervan. Die laat zich door een volgend sterk verhaal weliswaar uitstellen, maar voor hoelang? Tja, dan komen we voor leidinggevend functionarissen uit op

claim[ing] responsibility but to acknowledge one’s lack of influence; the difficulty is to demonstrate the responsibility which has to be done clearly and in some dramatic way, perhaps by a visible personal sacrifice, such as resignation from a position at the top when things have gone badly wrong.[p. 225]

Dat levert vaak het schouwspel op van een politicus resp. bestuurder die nog steeds geen flauw idee heeft wàt er allemaal verkeerd gaat, dus weigert te begrijpen waaròm z/hij wèg moet, onder druk uiteindelijk tòch vertrekt, opdat ... er verder niets hoeft te veranderen en “things” blijven misgaan (met intervallen slechts gemarkeerd doordat de steeds maar weer tijdelijk formeel-verantwoordelijke functionaris – gedwongen, en zèlf hoogst verbaasd – opstapt). Brunsson blijft hameren op – de noodzaak van – afstand. Ach,

[a]ttempts to improve should be made [...], otherwise credibility will be lost.[p. 225]

Gelukkig maar, voegt Brunsson toe, zijn medewerkers en overige belanghebbenden nogal vergeetachtig:

[They] should somehow have forgotten how difficult it was to implement their previous reforms, so that they are willing to try again[. p. 226]

Er bestaat zodoende zelfs een afkeer tegen kwalitatief àndere pogingen tot veranderingen. Door te vertrouwen op wat eerder is mislukt, tevens elke volgende

reform naturally fails and provides a fine new platform from which to launch new attempts.[p. 226]

Enzovoort. Ik vind het niet onredelijk om daartegen bezwaar te maken. Het kan ook best ànders, maar dat vergt vereenzelviging van overheid met infrastructuur ipv markt.

Ik geef mijn selectieve interpretatie van Brunssons werk toe. Dat levert m.i. maatschappelijk méér op.

64.66

De ene aantekening over Brunssons boek had ik al gemaakt, de tweede schreef ik na ons telefoongesprek. Hierbij stuur ik je ze allebei. Ik besef dat er stellig van alles en nog aan mijn interpretatie valt te verbeteren, maar het idee van – het schrijven van – teksten als zgn aantekeningen is voor mij nu juist dat ik het bij een versie wil houden die zowel de eerste als de laatste is. Dat schiet tenminste op. Als ik naderhand iets wil veranderen, wijd ik er een volgende aantekening aan met, als ik eraan denk, verwijzing naar wat eraan voorafgegaan is, enzovoort.

Wat Brunsson betreft, tja, zodra je mijn interpretatiesleutel benut, dwz voor analyse van overheidsactiviteiten, raak je stellig overweldigd door het aantal ‘gevallen’ waarvoor de feitelijke ontkoppeling van beleid en uitvoering kenmerkend is. Dat gaat gepaard, Brunsson heeft daarin m.i. volkomen gelijk, met valse retoriek. Om politici enz. in dat verband hypocrisie te verwijten, gaat mij echter te ver. Als regel vertellen ze niet opzettelijk leugens. En doen ze dat wèl, dan helpt het niet om ze ervan te beschuldigen, en zeker niet als begin van een voorstel voor evenwichtiger verhoudingen voor en door maatschappelijk verkeer.

Zo wil ik aannemen dat, bijvoorbeeld, de leden van de Raad voor de rechtspraak ooit oprecht geloofden – en wie weet doen ze dat nog steeds, zoals Brunsson aannemelijk maakt – dat zgn digitalisering “kwaliteit en innovatie” betreft. En dat een aspect daarvan in elk geval een aanzienlijke beperking van het personeelsbestand is met financiële besparing van dien. Dat waanidee valt slechts vol te houden door steeds méér afstand te nemen van feitelijke rechtspraak. Voor Brunsson gaat het erom, nou ja, dat begrijp ik uit zijn verhaal, om dergelijke onzin te blijven volhouden tot behoud van de gehele organisatie. Ik zou daarentegen zeggen – of koester ik valse hoop? – dat zulk onbenul vroeg of laat averechts uitpakt. Dat gebeurt dan helaas al vroeg voor zowel de rèst van de organisatie (want minder medewerkers moeten vaak zelfs moeilijker gemaakt werk uitvoeren) als mensen die ‘van buiten’ contact ermee – moeten – onderhouden. En het gebeurt juist véél te laat voor wie zich heeft laten verleiden tot de beslissing voor zo’n, zachtjes uitgedrukt, onrealistisch plan (en daarvoor bijbehorende verantwoordelijkheid draagt). Of de zgn herstart van digitalisering daar nu anders wordt aangepakt? Ik merk er niets van (maar, toegegeven, ik heb er niet of nauwelijks zicht op). Zoals ik het voorstel, gaat het in elk geval niet.

64.67

Waarmee ik het nog "druk" heb, is – verder – bedenken waarom ik zowat tegenovergesteld uitkom als Brunsson (terwijl ik vergaand zijn redenering waardeer en ook volg). Komt dat inderdaad, omdat hij voor een organisatie een 'eigen' bestaan veronderstelt, en met zelfs 'hogere' status dan mensen? Hoe dan ook ontgaat het mij dat, zeg maar, ontkoppeling van "action" en "talk" met zoveel ... woorden noodzakelijk is voor het voortbestaan van de organisatie in kwestie, met zgn leidinggevende functionarissen ervan als losgezongen praters. Dat is toch wat anders dan wat ik vind dat taal(gebruik) is, te weten het – middel voor het – over en weer doen van verzoeken tot inschikkelijkheid. Daar hoort overigens evenmin het idee van absoluut geldige waarheid bij, want het doel van elk verzoek is juist steeds om de aangesprokene tot bepaalde "action" te bewegen. Ofwel, volgens mij is het verband tussen "talk" en "action" juist de crux; voor een korte toelichting, zie [Geef mij aib even de pindakaas!](#) Het gaat er steeds om op wèlk gedrag door een ànder de één mikt met het teken dat z/hij op- annex samenstelt. Mee eens, vaak wil iemand de aandacht àfleiden van het ene onderwerp door over een ander onderwerp te beginnen. Dat lijkt me echter niet de hoofdpoging van de organisatieleiding (onder politiek getinte omstandigheden, dwz met mensen met gevarieerde belangen). Ik zal Brunsson dus wel verkeerd begrijpen ...

Intussen ben ik er wel achter wat alweer enige tijd de term is voor het verschijnsel dat Brunsson destijds met "talk" aanduidde. Dat is: narratief. Wat is er mis met het woord verhaal? Kies een vreemd woord om de schijn van diepzinnigheid en/of oorspronkelijkheid te wekken. In dit geval verwacht dat zelfs door herhaling. Haha, in welk narratief past het gebruik van ... narratief, enzovoort? Dat gaat vrijwel meteen nergens meer over. Oeps, stom van mij. Dàt is precies de bedoeling. Brunsson lijkt zulke hypocrisie aan te bevelen. Ik lees zijn boek echter liever als duidelijke waarschuwing ertegen.

64.68

Ja, duidelijk. Ook prikkelend op opbouwende toon. In de laatste zin kan je wellicht nòg duidelijker stellen dat jouw kritiek “het systeem zoals voorgesteld” door de interne ict-afdeling betreft, want dàt werkt dan ook nog eens veel te beperkt resp. beperkend.

Ik heb er de emailcorrespondentie nog eens op nagelezen die wij eerder voerden[; zie aantekeningen 64.4, 64.13, 64.14 en 64.15]. De inhoud van die berichten schetst alweer wat nader 1. waarom de insteek volgens dat “vooronderzoek” te beperkt is en 2. wat wèl een zinnige opzet is (want stelselmatig). Dat is er meteen voor een leek helaas ook wat ingewikkelder aan. Is het een idee om de potentiële opdrachtgever tevens te laten weten, dat je hem eventueel nog wat specifiekere kunt voorlichten? Als je wilt, vergezel ik je graag tijdens een vervolggesprek met hem.

64.69

Ook voor adequate facilitering van zgn identiteitenbeheer moet uiteraard met reële variëteit gerekend zijn. Een basale aanwijzing valt sinds jaar en dag aan sociologie e.d. te ontlenuen. Zie o.a. [aantekening 59.40](#) voor eerdere verwijzing(en). Gisteren heb ik er nòg maar eens een tekst met wetenschappelijke status op nageslagen, ditmaal **Grondslagen van interculturele communicatie** (Kluwer, herdruk 2003, oorspronkelijk 1998). Daarin stelt W.A. Shadid

dat identiteit psycho-sociale verschijnselen omvat en als zodanig relationeel is. Daarmee wordt bedoeld dat identiteit hoofdzakelijk betrekking heeft op de relaties tussen de persoon zelf en zijn omgeving. Aangezien iedere persoon vele relaties heeft met talrijke maatschappelijke contexten, kan hij evenzovele (deel)identiteiten hebben en, afhankelijk van de context, een van deze identiteiten op de voorgrond laten treden.[p. 174]

Dat lijkt mij opnieuw duidelijk, en overtuigend. Dus voor de zoveelste keer, indien een hulpmiddel voor identiteitenbeheer géén mogelijkheid biedt voor passende, zeg maar, contextuele verbijzondering tot “(deel)identiteiten,” is het reeds op voorhand volkomen ongeschikt. Elke cent die eraan wordt besteed, is weggegooid, iedere moeite verspild.

Nota bene, modelleermethode [Metapatroon](#) telt contextuele verbijzondering zelfs als beginsel. Daarmee kan een hulpmiddel voor identiteitenbeheer wél worden uitgerust met passende variëteit voor “(deel)identiteiten,” ook wel hoedanigheden genoemd. Daar komt overigens méér bij kijken dan een antropoloog als Shadid erkent (maar hij schreef zijn boek dan ook met een ander doel). In de eerste plaats is niet alleen de verzameling hoedanigheden per persoon resp. individu variabel, maar wat geldt als hoedanigheden is veranderlijk. Zo komen er voortdurend nieuwe beroepen, terwijl oude beroepen verdwijnen. Ten tweede kunnen hoedanigheden onderling voorwaardelijk gelden. Bijvoorbeeld, wie zitting in het bestuur van een vereniging wil nemen, moet überhaupt verenigingslid zijn. Of wie een cliënt tijdens een rechtszaak vertegenwoordigt, moet een erkende advocaat zijn, enzovoort. Een hulpmiddel voor identiteitenbeheer is pas geschikt met dienovereenkomstige voorzieningen, dwz voor willekeurige hoedanigheden volgens onderling willekeurige afhankelijk- annex voorwaardelijkheden. Dit laatstgenoemde punt vergt eventuele herhaling volgens hetzelfde beginsel, ook wel recursiviteit genoemd. Voor een (ontwerp)model, zie [Informatieverkeer op stelselschaal](#); beknopte toelichting staat in [Reële variëteit van deelnemers volgens hoedanigheden in informatieverkeer](#).

Voor rechtspraak is voorts van belang dat, aldus Shadid,

het proces van identiteitsvorming [...] zowel ascreptieve als evaluatieve aspecten [heeft]. [p. 173]

Klopt, op zijn beurt is rechter(schap) eveneens een hoedanigheid (met voorwaardelijke hoedanigheden van dien). Een rechter blijkt in Shadids termen dan vergaand c.q. karakteristiek zgn ascreptief werkzaam, want

[d]e **ascreptieve** aspecten hebben betrekking op het label dat door de omgeving op de persoon in kwestie wordt geplakt en op de mate waarin hij het hiermee eens of oneens is. [p. 173]

Wat een rechter m.i. probeert, nou ja, indien z/hij daarvoor nog redelijke kans ziet, is om harmonie te bevorderen met

de **evaluatieve** aspecten van identiteit[; die hebben] te maken met de wijze waarop het individu zichzelf [...] beoordeelt, alsmede met hoe de sociale omgeving dat doet. [p. 174]

Ik kende die indeling niet toen ik [Verkeerssysteem is anders, ontwerpen dus! rechtspraak als geval](#) schreef, maar mijn opvatting over maatschappelijk verkeer inclusief de rol die ik daarin/-voor aan rechters ... toeschrijf strookt ermee. In het verlengde van die rol is aan de Rechtspraak de taak opgedragen om voor enkele hoedanigheden register(s) te voeren van wie ermee volgens rechterlijke uitspraak belast zijn, zoals bewindvoerders. Voor positionering in stelselmatig verband bestaat

wederom de geschetste noodzaak van – een hulpmiddel voor – identiteitenbeheer volgens contextuele verbijzondering. Anders gezegd, ook weer zulke ogenschijnlijk aparte hoedanighedenregisters zijn feitelijk niets anders dan integraal onderdeel van een stelselmatig opgezet hulpmiddel voor identiteitenbeheer.

64.70

Jouw potentiële opdrachtgever ‘moet’ die rapportage over verleende autorisaties opleveren. Over hoedanigheid gesproken, is daarvoor een functionaris herkenbaar als opdrachtgever van hem? Zo ja, is het een idee dat je [aantekening 64.69] met haar/hem bespreekt? Het is immers niet zo, dat jij iets nieuws voorgesteld hebt. Integendeel, jij sluit nota bene aan op allang bestaande en algemeen aanvaarde kennis over variëteit van hoedanigheden. Dat andere voorstel doet daar juist niets mee. Moet er soms nog meer mislukken?!

64.71

Ik begrijp zo’n titel wel, over **Grondslagen van interculturele communicatie** heb ik het, zie ook aantekening 64.69, maar volgens semiotiek op z’n enneadisch begaat W.A. Shadid er een pleonasme mee. Want wat is cultuur? Uitgaande van communicerende subjecten hebben zij elk steeds eigen interpretaties van situaties. Daartussen bestaat dus altijd verschil. Volgens de noemer van cultuur, zo is kennelijk het idee, zijn dergelijke verschillen met deelnemers aan dezelfde cultuur kleiner dan wanneer zij behoren tot ... verschillende culturen. Oh ja? Shadid worstelt er mee, wat uiteraard pleit voor zijn verhaal. Hij definieert

het begrip interculturele communicatie breed [...], zodat elk **intergroepscontact** in principe in mindere of meerdere mate als intercultureel aangemerkt kan worden.[p. 15]

Maar wat is dan een ... groep? Waarom stelt Shadid het niet nog breder? Wat mij betreft moet elk contact, zowel inter- als intrasubjectief, als intersituationeel worden opgevat. Het lijkt mij dat cultuur en groep als sterk geassocieerde begrippen moeten gelden. (Maar) wat beweert Shadid dan met het volgende? Hij gaat

ervan uit [...] dat elke ontmoeting tussen twee personen uit verschillende sociale of culturele groepen zowel **interculturele** als **intraculturele** elementen kan bevatten.[p. 15]

In dit citaat lijkt mij “culturele groepen” een pleonasme. En wat verduidelijkt hij over communicatie, indien

iedere ontmoeting geplaast [kan] worden op een communicatiecontinuüm dat varieert van volledig intra- tot volledig intercultureel[? pp. 15-16]

Wat volgens mij met communicatie telt, is de afstemming van gedragingen ermee: elk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Zoiets als een cultuur manifesteert zich voor een subject dan als verzameling aangeleerde hoedanigheden; ook en vooral aangeleerd is haar/zijn vermogen om situaties te duiden om per situatie dienovereenkomstig te handelen. Wanneer subjecten elkaar ontmoeten die niet zijn voorbereid op wederzijds vlote afstemming van hun nota bene verschillende gedragingen, moeten zij dat alsnog ... leren. Daarvoor moeten zij alom open staan, en dat is dan helaas nog maar de, vooruit, interculturele vraag.

64.72

Je kunt reële variëteit opvatten als de opgave om minstens twee vliegen met één klap te slaan. Daarvoor moet je verder kijken dan je neus lang is. Dat is weliswaar

moeilijk, maar anders ben je bij voorbaat zelfs al volstrekt kansloos (en maak je het jezelf slechts alsmaar nog moeilijker).

64.73

Ik vind het redelijk dat Roel Kuiper, voor de ChristenUnie lid van de Eerste Kamer, uitgaat van – het bestaan van – “maatschappelijk onbehagen bij burgers.” Of onbehagen de afgelopen jaren is toe- of juist afgenomen, laat ik in het midden. Het lijkt mij eerder iets van alle tijden, nou ja, wat menselijke samenlevingen betreft. Wèl acht ik het thans relevant, dat Kuiper in **De terugkeer van het algemeen belang, Privatiseringsverdriet en de toekomst van Nederland** (Van Gennep, 2014)

nadrukkelijker de verbinding leg[t] met de politieke, sociaal-maatschappelijke effecten van privatiseringspolitiek.[p. 9]

Karakteristiek voor de huidige verschijningsvorm van onbehagen is dat politiek nogal paradoxaal leidt tot ...

politieke machteloosheid[, dwz] de teloorgang van zeggenschap over aangelegenheden die de eigen samenleving raken.[p. 15]

Want volgens een neerwaartse spiraal, waar het algemeen c.q.

publiek belang niet wordt behartigd en verdedigd, gaat ook het politieke leven teloor.[p. 15]

Nogal tautologisch omschrijft Kuiper

[p]ublieke belangen [als] belangen die iedereen aangaan[;] ze komen het functioneren van de samenleving als geheel ten goede.[p. 17]

Maar wat telt dan als “goed,” nog afgezien van de vraag wat voor de “samenleving als geheel” kan/moet doorgaan? Evenmin word ik veel wijzer van de bewering, dat

[p]ublieke belangen [...] voor hun ontstaan en voortbestaan toewijding [vergen] aan de publieke zaak.[p. 17]

Ik neem maar aan, dat Kuiper met “publieke zaak” min of meer hetzelfde bedoelt als met “samenleving als geheel.” Ik vermoed voorts, en juich toe, dat Kuiper met zijn boek een groot ... publiek probeert aan te spreken. Daarvoor zoekt hij dan èrgens een begin voor zijn argumentatie, liefst concreet. Maar ja, daarvoor leent zich juist “algemeen belang” niet. Dat belang bestaat immers niet daadwerkelijk. Om te beginnen valt onmogelijk vast te pinnen wat een samenleving is. En wát we eventueel als een samenleving opvatten, heeft natuurlijk geen eigen belang(en). Kortom, algemeen belang is een verzinsel. Wie wèl belangen resp. motieven hebben, zijn individuen. De beoogde “terugkeer” betreft dan verspreiding alom van het individuele geloof in algemeen belang.

Voor afstemming in plaats en tijd van hun gedragingen kunnen verschillende individuen zich eventueel wederzijds beroepen op resp. ficties van hèt algemeen belang. Nota bene, in beginsel doen deelnemers aan maatschappelijk verkeer, zeg ook maar burgers, dat beroep op elkaar ... onderling. Voor zich herhalende afstemmingsbehoeften kan het voor deelnemers lonen om nadere voorzieningen te treffen. Zulke voorzieningen zijn publiek indien ze, en ik verwijs hiervoor graag naar artikel 1 van de Nederlandse Grondwet, “in gelijke gevallen” van maatschappelijk verkeer toegankelijk zijn en/of verplicht gesteld zijn voor willekeurige burgers. Dat is wat ik versta onder infrastructuur, zowel materieel als immaterieel.

Het voordeel van – een begrip als – infrastructuur ter oriëntatie vind ik, dat het

alweer gemakkelijker is om te illustreren, enzovoort.

Nota bene, in de Grondwet komt met zoveel woorden erkenning van verschillende gevallen tot uitdrukking. Daaruit volgt dat de associatie van “algemeen belang” met “samenleving als geheel” op minst wat ingewikkelder is dan Kuiper suggereert. Ik geef de voorkeur aan de aanduiding maatschappelijk verkeer. Onder de noemer van verkeer kan aandacht nader gericht zijn op gevarieerde betrekkingen tussen allerlei verschillende deelnemers, waarbij de ene betrekking als voorwaarde kan gelden voor een andere betrekking, enzovoort. Op die manier raakt tevens duidelijker waarom burgers voorbereid moeten worden voor deelname aan maatschappelijk verkeer. Maar voor hun opleiding e.d. zijn zij uiteraard reeds verkeersdeelnemers. Dit verklaart o.a. waarom het maatschappelijk nuttig kan zijn om slechts een zeer beperkt aantal burgers een zeer gespecialiseerde opleiding te laten volgen. Aan dergelijke specialisten is blijkbaar behoefte erkend; zij ‘helpen’ overige deelnemers aan maatschappelijk verkeer om zo optimaal mogelijk te kunnen – blijven – deelnemen (en daarom, ja, nog steeds infrastructuur, dwz onderhevig aan politieke besluitvorming, mogen de kosten van zulke hulp voor een nota bene willekeurige burger in een dergelijke geval niet prohibitief hoog zijn).

Hoe ingewikkeld betrekkingen voorwaardelijk ook kunnen/moeten worden opgevat, als deelnemers bepalen burgers hun samenleving als (im)materieel verkeersstelsel. Onder de noemer van algemeen/publiek belang is dan de stelselmatige vraag aan de orde wat ‘we’ al dan niet tot infrastructuur rekenen. Indien zgn privatisering voorzieningen betreft die ‘we’ weloverwogen niet langer als – onderdeel van – infrastructuur beschouwen, is “privatiseringsverdriet” slechts aanstellerij. Kuiper schetst echter een ontluisterend gebrek aan politiek in- en overzicht, waardoor wat ‘we’ feitelijk onveranderd als infrastructuur willen laten gelden, klakkeloos is overgedragen aan steeds een partij met zakelijk belang met bijgevolg ‘ons’ verlies van zeggenschap erover. Kuiper maakt aannemelijk dat Nederland door overschatting van handelsgeest voorloper was, en is, in de Europese marktvorming zoals die ooit door Groot-Brittannië tot inzet was gemaakt. Toen Kuiper zijn boek schreef, was er trouwens nog geen sprake van zgn Brexit. Opmerkelijk genoeg wint zijn verhaal daardoor aan actualiteit. Het is naïef om te veronderstellen dat méér markt vroeg of laat als vanzelf leidt tot méér Europese politieke eenheid, wat dat ook is. Gebeurt inmiddels zelfs het tegenovergestelde? Gaat dat van weersomstuit ten koste van die eenheid van markt? Maar zitten we intussen nationaal wel met de nadelen van, zachtjes uitgedrukt, ongelukkige privatisering?

Waar Kuiper m.i. onvoldoende aandacht aan besteedt, zijn (on)redelijke overwegingen over privatisering. Ik was, en ben, niet verrast over averechtse resultaten. Van de meeste voorstellen voor privatisering vond, en vind, ik zelfs onmiddellijk duidelijk, dat er een valse voorstelling van markt(werking) gegeven is. Als dat niet opzettelijk gebeurt, is het toch zeker zéér kortzichtig. Neem de veiling van een exploitatielicentie. Met het loven en bieden door enkele bedrijven lijkt dat eventjes op een markt. Maar dat is prompt afgelopen, zodra één bedrijf de licentie in kwestie heeft verworven. Van een markt voor de gebruikers van de voorzieningen in kwestie was zelfs nooit sprake. Of neem zorg. Wie zich beroerd voelt, mist het vermogen om eens rustig uit te zoeken welke zorgverlener de voorkeur verdient. Steeds meer van die keuzes nemen overigens ook weer zakelijke zorgverzekeraars voor hun ... rekening. Nogmaals, wat is dat voor markt voor de verzekerden? Maar

ze kunnen toch van verzekeraar wisselen? Tja ...
Kuiper stelt dat het

[e]ssentieel is dat de politiek zeggenschap terugwint.[p. 21]

Maar hoe lukt dat? En wàt zeggen ‘we’ dan opbouwend? Daarvoor vind ik een politiek nodig die nadruk legt, met bijbehorende voorzieningen, op opleiding van burgers als deelnemers aan maatschappelijk verkeer. Zij zijn dan in staat om politieke vertegenwoordigers te kiezen die het belang van – verdere – infrastructuur evenwichtig behartigen. ‘We’ hebben dus een probleem zolang onze vertegenwoordigers géén stelselmatig verkeersperspectief – kunnen – volgen. De allerbelangrijkste kandidaten voor adequate verkeersopleiding zijn zij natuurlijk ... zèlf. Anders duurt de patstelling voort. Sterker nog, bij gebrek aan stelselmatige oriëntatie, klopt, noem het ook maar algemeen belang, verwachten zij telkens opnieuw heil van simplistische maatregelen, en altijd maar vergeefs. Zo ‘verkeren’ we voor infrastructuur dus nog in een periode van averechts, want rijkelijk overdreven, geloof in marktwerking. Nogmaals, infrastructuur is juist – de keuze voor – géén markt(werking). Heus, markt is prima, maar dat is infrastructuur óók. Politiek moet voor maatschappelijk verkeers(verloop) mikken op de optimale verhouding ertussen, en wat optimaal is verandert. Die dynamiek van bepaling van bijdragen van markt en infrastructuur als complementair (!) laat Kuiper onvoldoende uitkomen. Volgens dat principieel veronderstelde verschil wint zijn verhaal overigens nog eens aan kracht. Hij doet

zeven voorstellen [voor] thema’s die [...] aandacht moeten krijgen in het kader van de terugkeer van het algemeen belang en de vormgeving van meer institutionele samenhang in Nederland[:]

1. Herwaardering van publiek eigendom.[...]
2. Behoud van sturend vermogen over vitale infrastructuur.[...]
3. Introductie van beschermende wetgeving.[...]
4. Kritische vertaling van Europese regels.[...]
5. Toetsing van toezicht.[...]
6. Sterkere rol voor decentrale overheden.[...]
7. Heroverweging van verzelfstandigd bestuur.[pp. 186-192]

Naar mijn idee is het eigendom van infrastructuur naar zijn aard publiek, punt. Dat sluit zijn thema’s m.i. overtuigend kort. En politieke bepaling van infrastructuur moet zgn subsidiair gebeuren, dwz door vertegenwoordigers overeenkomstig schaal van maatschappelijk verkeer. Dat kent dus twee richtingen. Uitgaande van de Nederlandse staat kunnen “decentrale overheden” verantwoordelijk zijn voor kleinschaliger infrastructuur, terwijl de Europese Unie dan besluit enz. over grootschaliger infrastructuur (want die is er ook allang). Wat grootschaliger infrastructuur betreft, kunnen uiteraard ook àndere supranationale verbanden in aanmerking komen (wat ook gebeurt). Hoe dan ook moeten burgers voor àlle schaalniveaus feitelijke invloed kunnen hebben op wàt als infrastructuur telt, en dus ook wat juist niet.

Wat Kuiper opmerkt over het Europese karakter van “de toekomst van Nederland” lijkt oppervlakkig. Ik meen echter dat hij gelijk heeft met zijn dringende aanbeveling, althans, zo vat ik op wat hij erover schrijft, dat de burgers van elke lidstaat, dus ook van Nederland, alsnog met voorrang ònderling moet overleggen over de richting(en) waaraan zij voorkeur geven voor hun nabije maatschappelijk verkeer en hoe dat met verkeer in ruimer verband valt te rijmen. De verstandigste gesprekken, ik ga door op

mijn stokpaard van opleidingen, zouden weleens op middelbare scholen kunnen beginnen. Kuiper laat zich er inhoudelijk nauwelijks over uit, behalve terecht waarschuwend dat

[d]e divergentie in Europa [...] te groot [is] om ondergebracht te worden in enkelvoudige structuren en regelingen.[p. 199]

Die gedragingenvariëteit geldt volgens mij zelfs principieel zgn subjectief-situationeel, met eisen aan – flexibiliteit van – verkeersvoorzieningen van dien. Dat oppert Kuiper niet, maar volgens mijn variëteitsgrondslag benadruk ik wel zijn idee dat

[v]ruchtbare samenwerkingsvormen [...] dan vanzelf hun eigen schaalniveau [zoeken].[p. 199]

Dat “vanzelf” vind ik dan weer naïef. Daarvoor moeten ‘we’ toch, ook volgens Kuiper, politiek ‘organiseren’?

Om allereerst herhaling van noodlottige fouten te vermijden, raad ik Kuipers boek als geschiedenis van overheersend falende privatisering in Nederland graag aan. Zelf schreef ik volgens de hier door mij gevolgde redenering eerder o.a. [Strategische verschuiving door moment\(um\) van infrastructuur: de beurt aan informatietechnologie](#) (in: **PrimaVera**, working paper 2006-01, Universiteit van Amsterdam, 2006); zie ook, zeer beknopt, [Infrastructuurkunde](#) (2016).

64.74

Onlangs heb ik **De terugkeer van het algemeen belang** uit 2014 gelezen. Met de inhoud geeft u inderdaad te denken. Uw boek tevens opvattend als oproep heb ik vervolgens een aantekening geschreven, zie [nr 64.73]. Indien u er in het verlengde van uw eigen aanbevelingen e.d. opbouwende aanknopingspunten in herkent, verneem ik dat graag. Ik hoop dat u mij ook laat weten, indien u toelichting wenst.

64.75

Ik heb het vraaggesprek helemaal beluisterd. Over aanhoudend gebrek aan overzicht gesproken ...

64.76

Zoveel slimmer hoeft het vaak niet. Sterker nog, verandering gaat juist faliekant mis door het noodlottig mengsel van zèlfoverschatting en stelselmatige ònderschatting van reële variëteit, enzovoort. Ofwel, wat slim heet resp. wie zichzelf zo noemt, is vooral dom. Wat meestal ècht helpt, is daarom alweer minder vertoon van domheid. Die insteek herken ik ook in **Hoe raak je ze kwijt? Over ontspoorde leiders en slechte managers** (Scriptum, 2017) van Joep Schrijvers. Alle moeite om managers zich te laten verbeteren levert immers nauwelijks iets op. Dan is het ... domweg al te laat. Het is verstandiger om het zsm met iemand ànders te proberen (en beter op te letten wie we tot manager benoemen; indien we daarop geen invloed hebben, tja ...). Eerder, in 2003, en bij dezelfde uitgeverij publiceerden Martijn van Oorschot en Michiel Hogerhuis **Hoe gooi ik een adviseur eruit?** (en voor enkele opmerkingen dáárover, zie [aantekeningen 60.34 en 60.35](#)). Omdat niet iedereen met – externe – adviseurs te maken krijgt, maar bijna iedereen wèl met een baas, is Schrijvers boek stellig voor nòg meer mensen herkenbaar, helaas. In combinatie bevatten genoemde boeken overigens de verklaring ervoor dat we ontspoorde, slechte adviseurs pas kwijtraken door de dito managers die ze inhuren eruit te gooien.

64.77

Dit is een vervolg op aantekening 64.60. Door Ibansk uit **Gapende hoogten** als Nederland met bijbehorende overheid op te vatten klinkt Aleksandr Zinovjev vaak nog zelfs mild. Zo vertelt het personage Medewerker:

Bij mij op de afdeling hebben ze tweehonderd medewerkers. Door niet meer dan twee man wordt nog enigszins behoorlijk gewerkt. De een doet dat uit domheid, de ander uit gewoonte.[p. 13]

Het personage Flapuit reageert met te zeggen

dat het niet zo heel erg was dat ze bij hem slecht werkten, aangezien het pas echt erg zou zijn als ze bij hem góéd zouden werken.[p. 14]

Na enige overpeinzing voegt Flapuit eraan toe:

Maar in het algemeen [...] speelt het geen rol. Niemand weet wat goed is en wat slecht.[p. 14]

Enzovoort. Medewerker:

Goed is het alleen daar, waar wij niet zijn.[p. 15]

Overigens is het in Ibansk wel degelijk mogelijk om bureaucratie te omzeilen. Carrièrejager komt met een verhaal over een kapot onderdeel. Hij bewandelt allereerst de officiële, formele weg. Eindelijk,

weken later was het meloochempje klaar. Maar het verkeerde, helemaal niet wat ik moest hebben. Ik naar de baas. Ik kan niets beginnen, zegt hij. Je hebt het zelf gezien. Ik sta machteloos. Probeer je er zelf op een of andere manier uit te redden.[p. 14]

In Nederland durven de meeste bazen die ruimte niet te geven. Carrièrejager vertelt verder:

Ik kocht een halve liter [sterke drank], stapte ermee naar de bankwerkers: toe, jongens, zeg ik, help me uit de puree; hebben jullie het klaar, dan doe ik er nog een halve liter bovenop. Een half uur later hadden ze een prima meloochempje klaar. En nog een stel voor reserve erbij.[p. 14]

Dat informele circuit werkt hier, in Nederland, natuurlijk precies zó, zij het dus helemaal ondergronds. In geval van succes geldt dan weer wèl dat de officiële beloning slechts volgens bureaucratische verhoudingen kan worden uitgedeeld (want het bestaan van andere verhoudingen moet formeel uiteraard zwijgzaam ontkend blijven):

Het hoofd van de afdeling hebben ze daarvoor naderhand een premie gegeven.[p. 14]

Ach, wat doet het er toe, zolang elders informele contacten en zodoende opbouwende resultaten mogelijk blijven?

64.78

Op mijn beurt stel ik het zeer op prijs dat u mijn aantekening over uw boek heeft gelezen, en mij dat ook zo vriendelijk laat weten. Hartelijk dank! Ik ben blij dat u “gemeenschappelijke grond” herkent. Daarbij benadruk ik met mijn “kritiek vooral opbouwende argumentatie te willen bijdragen. Want vanaf die grond ben ik het tevens op hoofdlijn zelfs graag eens met zowel uw analyse van “privatiseringsverdriet” als uw toekomstoriëntatie onder de noemer van algemeen belang.

Indien u mij een persoonlijke noot veroorlooft, toen mijn vader zelfs nog wat jonger was dan ik nu ben, zag hij van zijn sociaaldemocratische opvattingen het meeste terug in de opstelling van P. Jongeling (GPV). Ik ben netzo onkerkelijk enz. opgegroeid (als mijn vader, nota bene). Dankzij uw boek meen ik alweer beter te beseffen waaróm hij dat toen vond.

Indien het met godsdienst in elk geval praktisch gaat om zedenleer, strookt monotheïsme m.i. met – de normerende fictie van – algemeen belang, vice versa. De identificatie met het ene ontgaat mij dus, maar die andere (levens)weg lijkt mij vergaand dezelfde. Over “gemeenschappelijke grond” gesproken èn gezwegen, wie het ene noemt, bedoelt dan tegelijk steeds het andere (terwijl dat juist onvermeld blijft). Dat ònuitgesproken verband vind ik, zo erover doordenkend, ook ‘duidelijk’ blijken uit uw boek. Ik hoop dat u mijn vrijzinnige interpretatie billijkt.

U wenst mij tenslotte “succes bij [mijn] werk.” Tja, wat is dat werk eigenlijk?

U kunt zich voorstellen dat vroeg of laat problemen ontstaan met (maatschappelijk) verkeer, wanneer ergens klakkeloos alsmaar huizen bijgebouwd worden. Vanaf een zeker aantal verdient voor de bewoners met hun bezigheden elders, onderlinge contacten enzovoort óók hun samenhangende opstelling aandacht. Voilà, stedenbouw.

Wat informatievoorziening met digitale technologieën betreft, worden er feitelijk slechts nog steeds losse zgn systemen gemaakt, klaar. Dat is dus vergelijkbaar met steeds méér aparte huizen. Dat leidt echter tot problemen met informatieverkeer op ruimere schaal.

Waarvan ik “werk” gemaakt heb, tijdens pakweg dertig jaren, is zoiets als een stedenbouwkunde voor informatieverkeer. Zoals voor stedenbouw deels àndere beginselen gelden dan voor huizenbouw, geldt dat ook voor, zeg maar, informatieverkeerskunde vergeleken met traditionele systeem- annex toepassingsbouw. Met een groot woord, de noodzaak voor een paradigmawissel dient zich aan om informatieverkeer op relevante schaal ordelijk enz. te faciliteren. Een passend paradigma ontwerpen was achteraf bekeken nog niet eens zo’n opgave. Het is echter moeilijk om aanvaard te krijgen. Ik heb er tot dusver helaas geen “succes” mee, en het houdt natuurlijk ooit op – ik ben in 1952 geboren – dat ik me ervoor kan inzetten.

Stel dat wij elkaar spreken, dan kan ik u met enkele zinnen zowel het verkeersprobleem veroorzaakt door ontwikkeling van alsmaar aparte informatiesystemen/toepassingen als de principieel wèl deugdelijke oplossingsrichting schetsen. Ik waag hier alvast een poging.

Informatiekundig is de crux dat ons taalgebruik méér omvat dan het naïef opgevat lijkt. Omdat u doorgaans onmiddellijk vertrouwd bent met een bepaalde situatie, waarbij de overgang van de ene naar een andere situatie u als het ware ontgaat, kunt telkens een specifieke betekenis hechten aan, bijvoorbeeld, een enkel woord, of een verkeersbord, enzovoort. Zo bepaalt een ènkel informatiesysteem/toepassing feitelijk een situatie ondubbelzinnig, nou ja, voor wie ermee ... vertrouwd geraakt is. Daarom zijn betekenissen binnen dat uiterst beperkte kader doorgaans onproblematisch. Dat verandert echter radicaal op de schaal die een enkele toepassing overschrijdt (en daarvoor is allang het Internet exemplarisch). Wat binnen zo’n apart toepassingskader(tje) vergaand impliciet duidelijk is als relevante situatie, is dat erbuiten niet langer. Ofwel, daarbuiten moet ook en vooral informatie integraal beschikbaar zijn over wat voor betrokken verkeersdeelnemers telt als situatie in

kwestie. Dat lukt met dienovereenkomstige contexten. Voorbeelden: Wat bank voor geldzaken betekent, is iets anders dan een bank in een park. In uw hoedanigheid van lid van de Eerste Kamer gedraagt u zich deels anders dan als hoogleraar. Zonder, formeel uitgedrukt, nodige en voldoende contextuele verbijzondering van informatie lukt het nooit om informatieverkeer op de schaal van maatschappelijke variëteit van betekenissen te faciliteren. Ik overdrijf niet: nooit.

De herhaalde mislukkingen met grootschalige zgn ict-projecten zijn daarom 'eenvoudig' voorspelbaar. Ze zijn immers principieel te wijten aan het overheersend onvermogen om de noodzaak van een stelselmatig informatiebegrip te erkennen, een begrip dat explicitering van context ter bepaling van eenduidige betekenis inhoudt. Er is op/voor reële verkeersschaal géén alternatief, punt.

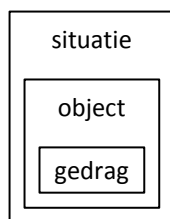
De paradigmawissel voor verkeersschaal heb ik uiteraard her en der geopperd. Overheid, bedrijfsleven, wetenschap, noem maar op. Aan de eis om het nieuwe, rijkere paradigma in termen van het oude, beperkte en daarom achterhaalde paradigma te verklaren kan ik echter niet voldoen. Uit behoudzucht begrijp ik die eis wel, maar die pakt wel rampzalig uit zodra kwalitatieve veranderingen onontkoombaar zijn. Maak ik voor "succes" wellicht bij u een kans? Het belang in allerlei opzichten voor het algemeen ... belang acht ik groot genoeg. Ik zou er een eer in stellen om u hierover voor ùw werk in de Eerste Kamer te adviseren.

64.79

[Metapatroon](#) is een modelleermethode/-taal voor zgn stelselschaal. Daarom moet een model op zijn beurt veranderlijk opgevat zijn (en die mogelijkheid is opgenomen in het programmatuurplatform ervoor, KnitbITs). Een model drukt immers interpretatie(s) van een modelleur uit. En iemand kan haar/zijn interpretatie(s) tot en met structureel wijzigen. Daarvoor kan z/hij aanleiding zien, omdat z/hij denkt dat de werkelijkheid intussen alweer structureel veranderd is en/of z/hijzelf er structureel anders over is gaan ... denken.

Tegelijk helpt Metapatroon om structuurwijzigingen te minimaliseren. Dat is aan het modelleerbeginsel te danken, zeg ook maar metastructuur. Met Metapatroon beschrijft een modelleur gedrag. En bepaald gedrag wordt toegeschreven aan een bepaald object – of subject – onder bepaalde omstandigheden (lees ook: in een bepaalde situatie).

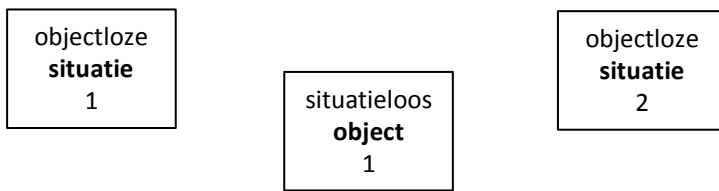
Voor een enkele gedraging biedt figuur 1 een ruwe schets van verhoudingen.

figuur 1

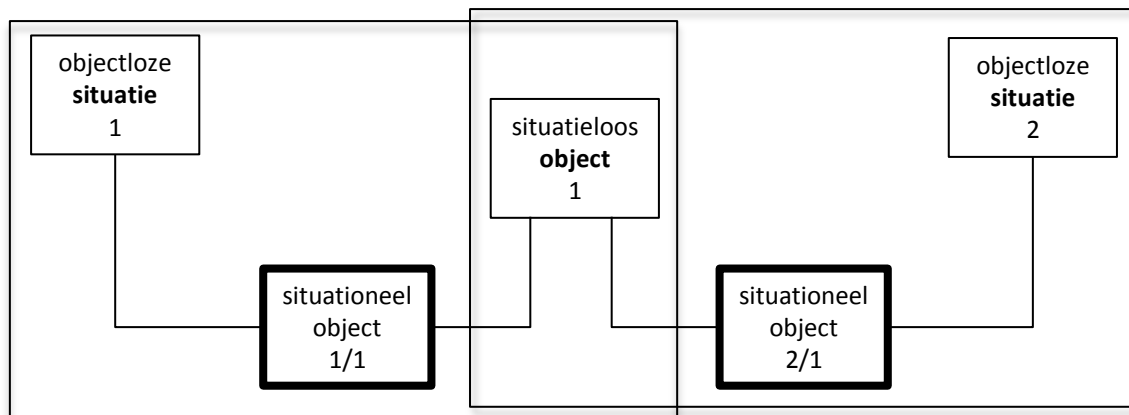
Een object kan echter in verschillende situaties verkeren, met dienovereenkomstig verschillend gedrag. Dat vergt verandering van visualisering. Zoals oorspronkelijk geformaliseerd in **Metapattern: context and time in information models** (Addison-Wesley, 2001) wordt allereerst zowel object situatieloos als situatie objectloos getoond. (Op de aanname van nul-identiteit voor object ga ik hier niet in.) Figuur 2

bepert zich tot – weergave van – twee zgn objectloze situaties resp. één zgn situatieloos object. Voor méér situaties blijft het beginsel verder gelijk.

figuur 2

Op deze manier laat een situationeel/gesitueerd object opvatten als unieke samenloop van enerzijds een objectloze situatie, anderzijds een situatieloos/ongesitueerd object. Uitgaande van figuur 2 zijn twee van zulke situationele objecten met elk specifiek gedrag denkbaar; zie figuur 3.

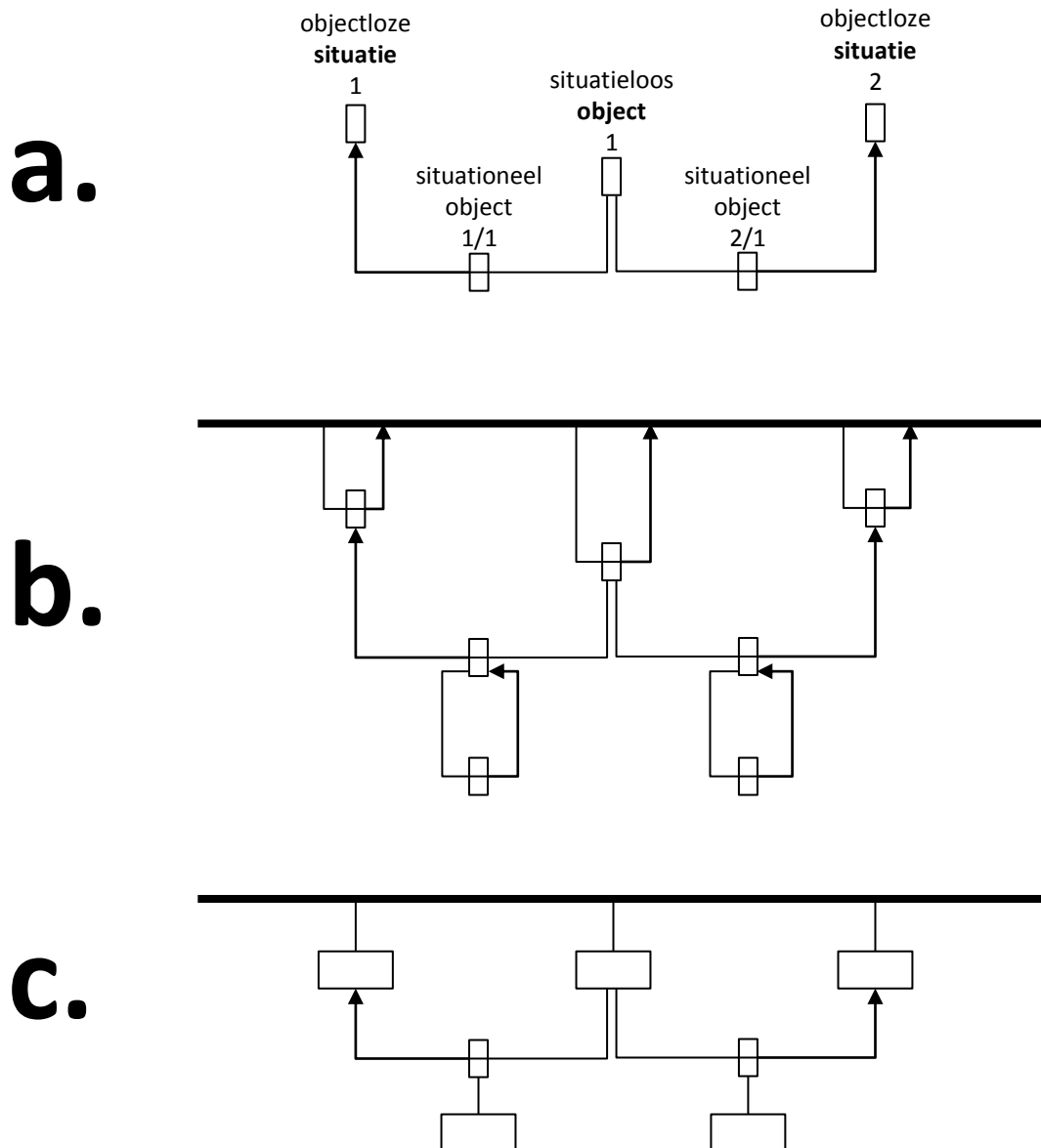

figuur 3

Hoe fijnmaziger objectgedragingen situationeel verbijzonderd – beschreven – zijn, des te groter is de kans dat de desbetreffende modelstructuur duurzamer geldig is. En indien wijzigingen nodig zijn, kunnen ze tot relevante (her)situering beperkt blijven. Dit neemt uiteraard niet weg dat informatie tevens volgens eerder veronderstelde structuur toegankelijk moet zijn. Dat is dus waarom KnitbITs tevens tijdsbeheer van (model) structuur faciliteert.

De situationele verbijzondering van objectgedrag – waarmee contextuele verbijzondering van tekens in een model correspondeert – is een vorm van relativering. De beschrijving van gedrag is immers niet absoluut geldig verondersteld, maar wisselt voor een object van situatie tot situatie. De mogelijkheden voor zulke relativering zijn met Metapatroon praktisch onbeperkt dankzij recursiviteit van metastructuur. Nogmaals, een situationeel object telt als samenloop van een situatie en een object. Volgens Metapatroon kan elk aldus verondersteld resultaat op zijn beurt dienen als samenstellend element, dwz als situatie en/of object, voor daarmee nader bepaalde samenloop met bijbehorend uniek verbijzonderd gedrag, enzovoort. Als resultaat van samenloop loopt de relatielijn tussen enerzijds constituerende situatie anderzijds constituerend object dóór het situationele object met dienovereenkomstige gedragsverbijzondering. De relatielijn kan worden voorzien van een richtingspijl om aan te duiden welk knooppunt geldt als constituerende situatie dan wel constituerend object; meestal

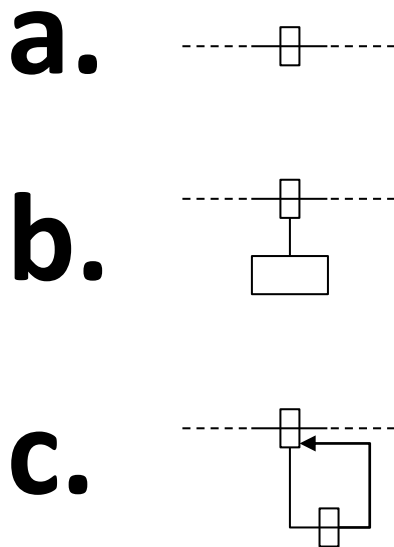
spreekt dat overigens vanzelf. In zijn constituerende hoedanigheid laat een knooppunt relatielijnen onderaan vertrekken resp. aankomen. Figuur 4.a is structureel gelijk aan figuur 3. In figuur 4.b is aan dit – nota bene ònrealistisch compacte – model de bovengrens voor gedragsverbijzonderingen toegevoegd: horizon. Onderaan zijn extra knooppunten opgenomen voor gedragsbeschrijvingen van resp. situationele objecten. Figuur 4.c suggereert een simpeler weergave van knooppunten die – nog – niet een nadere samenloop betreffen.

figuur 4

Over de overgang van figuur 4.b naar 4.c als stroomlijning van schematisering zijn overigens nog wat nadere opmerkingen geboden. In figuur 3 verschijnt situationeel object als apart getekend (knoop)punt, met bijbehorende gedragsbeschrijving (lees ook: eigenschappen) in datzelfde knooppunt geacht te zijn opgenomen. Dat beeld is herhaald in figuur 5.a.

Nu gaat het met Metapatroon in modellen om typen. Ofwel, van exemplaren is geabstraheerd. Dan is het denkbaar om steeds van een enkel exemplaar zijn gedragsbeschrijving apart te modelleren als aanvullend knooppunt. Daarvoor telt dus hetzelfde exemplaar met zoveel woorden als zowel constituerende situatie als constituerend object. Die optie laat figuur 5.b zien en komt overeen met de weergave onderaan figuur 4.c. Maar het is óók mogelijk dat uitgaande van hetzelfde situationele objecttype het ene exemplaar ervan dient als situatie voor verdere verbijzondering, terwijl een ander exemplaar daarvoor het object constitueert; zie figuur 5.c.

figuur 5

Voor knooppunten die als het ware direct uit de horizon verbijzonderd zijn, bestaat géén verschil zoals ten grondslag ligt aan figuren 5.b en 5.c. Dat komt omdat voor een geheel model de horizon axiomatisch geldt als zowel type als exemplaar.

64.80

Met dank voor je uitvoerige bericht en nòg meer dank voor je moeite om je via het zgn handboek verder in stelselmatig informatieverkeer te verdiepen, stuur ik je hierbij alvast een wederbericht.

Neem de spreekwoordelijke spijker. Om verder te komen is een hamer nodig en moet je de spijker daarmee voldoende krachtig op z'n kop raken.

Maar de allermeeeste opdrachtgevers weten helaas nog niet eens, hoe ze opbouwend een spijker moeten vasthouden. Erger nog, daarvan hebben de doorgaans klakkeloos aangestelde/ingeschakelde opdrachtnemers evenmin een idee. Bijvoorbeeld, ze leggen hun wijsvinger er bovenòp. Tja, zou je met een hamer op de spijker mikken èn toeslaan, dan voelen ze pijn. Daarmee maak je inderdaad geen vrienden, integendeel. Ook al zit de spijker die we moeten raken eronder, feitelijk òp die vinger hameren, en al helemaal niet om dat te blijven doen, heeft voorlopig dus geen zin. Ook verkeerd valt de suggestie dat ze hun vingers thuis moeten houden. Waar bemoei je je eigenlijk mee?!

Er is allang niet één spijker, maar het zijn er zelfs een heleboel. Over pijn lijden gesproken, een spijkerbed. Als je er niets aan 'mag' veranderen, laat je die spijkers

vooral staan (nou ja, in elk geval voorlopig ...) en die functionarissen erop liggen. De reële behoeften aan samenhang verdwijnen echter niet. Je hebt gelijk, dàt biedt een “niche.” Voor de landelijke consolidatie van decentrale debiteurenadministraties mbv een informatierotonde was ons motto dan ook: Blijf overal zoveel mogelijk van àf!

Ik ben dus allerminst geschrokken van je “commerciële denkbeelden” over Metapatroon, integendeel. Dank je wel! Daarbij is het m.i. niet zozeer de opgave om mensen te treffen die de noodzaak van het vestigen van informatieve samenhang erkennen. Zulke medewerkers zijn er meestal wel. Maar de hamvraag is, ook zakelijk, of zo iemand voldoende ruimte heeft resp. krijgt om er daadwerkelijk iets aan te – laten – doen. De onwil c.q. het onbenul van organisatorische besluitvormers is immers vaak zó groot en verspreid, dat zij voor alle zekerheid ook hun vingers leggen op de zgn spijkers op laag water.

Tot zover spreekwoorden en gezegden. :-)

Ik ben ook blij te lezen, dat het handboek [Metapatroon](#) je van het een naar het ander leidt, enzovoort.

Wat “potentiële opdrachtgevers” kunnen opvatten als “bedreiging,” kan overigens extra verwickeld zijn. Uit hun aanvankelijke beslissing vóór een grootschalig ict-project blijkt immers juist niet, dat zij bang voor zelfs verstrekkende veranderingen zijn. Waren ze dat destijds maar geweest! Waarvoor – inmiddels! – dan wèl? Met een vòlgende beslissing voor een àndere opzet menen ze wellicht schuld voor eerdere mislukking te zullen bekennen. Ofwel, tot zo’n noodzakelijke koerswijziging durven ze niet te besluiten uit angst voor straf (waaronder bestuurders ook en vooral verlies van reputatie laten vallen; toegegeven, iets anders dan reputatie lijkt niet of nauwelijks te tellen om voor politieke, bestuurlijke en hogere ambtelijke functies in aanmerking te komen). Ik kan dat helemaal geen reële “bedreiging” vinden, integendeel, maar als zij dat zo – blijven – opvatten is er dus nog een, zeg maar, onderliggende hindernis om ze ervan te overtuigen dat digitalisering stelselmatig ànders kan, en moet. Ofwel, nog méér redenen om het in een “niche” te zoeken. Graag tot spoedig ziens.

64.81

Ik houd veel kostbare, langdurige mislukkingen met digitalisering onmiddellijk verklaarbaar door de kortzichtige bedoeling om mensen te vervangen. Wat mensen voor passende resultaten wèrkelijk doen en vooral wat ze daarbij allemaal denken, is in veel en vaak nota bene wisselende gevallen echter nogal ingewikkeld. Het is daarom, diplomatiek uitgedrukt, verstandiger om mensen – terecht in hun waarde – te laten en hoogstens te mikken op verbetering van hun gereedschappen. Daarvoor moet de ontwerper zich verdiepen in hun doen en denken. Daardoor leert hij beseffen wat zij als mens allang optimaal doen en denken. Daarvoor zijn ze nu eenmaal ònvervangbaar, punt. Soms herkent de ontwerper hoe ze met andere gereedschappen nog wat beter geholpen kunnen zijn, en aldus doendenkend èn denkdoend andere mensen alweer beter kunnen helpen. Dat lukt altijd (maar vergt een verziende opdrachtgever).

64.82

In **NRC Handelsblad** van 23 augustus 2018 is het hoofdredactionele commentaar getiteld **Hogere tekorten: De Raad voor de Rechtspraak is mislukt, jammer maar helaas** (p. 17). De Raadsvoorzitter wordt als volgt geciteerd: “De rechtspraak

dreigt achterop te raken, terwijl de maatschappij vooruit rent.” Er staat niet expliciet dat juist hij destijds het spreekwoordelijke paard achter te wagen heeft gespannen en sindsdien ook nog eens in hoog tempo de verkeerde kant op heeft laten trekken. Nogal mild vermeldt het commentaar o.a. dat “innovatie blijft steken [en] digitalisering komt niet van de grond.” Wat harder klinkt als oordeel, dat “[i]nmiddels [...] de Raad van de Rechtspraak de handen machteloos in de lucht [steekt]. Daar weten ze het niet meer.” De schrijver van het commentaar zoekt het echter ook weer in de zoveelste bestuurlijke pleister: “Er zit niks anders op dan de tekorten aanvullen en tegelijk hard ingrijpen in de bestuursstructuur.” Maar wát vinden ‘we’ eigenlijk voor de toekomst, vooruit, principieel dat rechtspraak als onderdeel van infrastructuur voor maatschappelijk verkeer is, en dus ook wat niet? Ik meen dat vooral een burger er iets van kan resp. moet vinden (en tegelijk besef ik dat zo’n mening niet telt). Enfin, in die hoedanigheid – want een andere heb ik niet om opbouwend in stelling te brengen – schreef ik [Verkeerssysteem is anders, ontwerpen dus! rechtspraak als geval](#) (2017).

64.83

Ik ben een voorstander van systeembenadering, dwz om een verschijnsel als systeem te beschouwen, dus met samenstellende elementen ervan en daartussen relaties. Daarbij kan enerzijds een deelverzameling van zulke elementen inclusief bijbehorende relaties, of zelfs een enkel element, op haar/zijn beurt tellen als deelsysteem, enzovoort. Anderzijds kan het oorspronkelijk veronderstelde systeem gelden als deelsysteem van een omvattender systeem, enzovoort. Dat staat hiërarchische ordening toe.

Maar vooral met het idee van een zgn open systeem worstel ik. De kwalificering vind ik tegenstrijdig. Want in tegenstelling tot een zgn gesloten systeem is voor een open systeem zijn omgeving relevant. Volgens mij is er dan niet één systeem, maar zijn er feitelijk twee systemen. Dat is – dus – het oorspronkelijk veronderstelde systeem (A) en de bijbehorende omgeving (B). En niet alleen staat A open voor invloed van B, maar andersom kent B invloed van A.

Als de crux van systeembenadering is om de aandacht telkens op één systeem te vestigen, doet het idee van open systeem daar afbreuk aan. Dat laat zich herstellen door de betrekking tussen A en B tot systeem te verklaren. Dan mogen A en B echter niet eveneens als systeem tellen, in elk geval niet op hetzelfde beschouwingsniveau (want anders zou het aantal systemen zelfs tot drie oplopen). Ik noem A een object – of subject – en B een situatie. Hun samenloop ‘is’ een situationeel object met bijbehorend specifiek gedrag. Zo’n situationeel object als systeem telt dus elementen van zowel object als situatie.

Eén en het zelfde systeem vertoont zo beschouwd echter géén verschillende gedragingen. Want voor ànder gedrag is per definitie een andere samenloop aan de orde, ofwel een andere object en/of andere situatie.

De principiële relativering van gedrag kan met [Metapatroon](#) voorts recursief opgaan. Veralgemeinering resp. verbijzondering van gedragingen laat zich aldus niet louter hiërarchisch ordenen; interdependentie volgens – veranderlijk – netwerk.

64.84

Hierbij stuur ik je afschrift van correspondentie met EK-lid Kuiper; hij is tevens hoogleraar. Toen wij elkaar spraken, begin vorige week, had ik hem op de dag ervoor mijn eerste emailbericht gestuurd[, zie aantekeningen 64.74 en 64.73]. De

vòlgende ochtend kreeg ik een vriendelijk antwoord(je). Daarin herkende ik een aanknopingspunt voor een gerichter ‘verzoek tot inschikkelijkheid’ en schreef – en verzond – daarom prompt een vervolgbericht[, zie aantekening 64.78,] ... waarop ik – dus? – géén antwoord kreeg. Zou – ook? – Kuiper er wellicht nog over nadenken? Of is hij domweg niet geïnteresseerd in wat iemand ànders voorstelt in/voor nota bene zgn algemeen belang? Heeft hij zelfs meteen al geen tijd over voor nadere overweging van waarmee zomaar een burger komt? Staat hij er zgn wetenschapper evenmin voor open? Is de uitleg resp. oproep in mijn tweede emailbericht soms volstrekt ònbegrijpelijk?

64.85

Op 29 augustus 2018 lijkt het redactionele commentaar in **NRC Handelsblad** (p. 17) aan artificiële intelligentie gewijd: **Nederland mag geen AI-kolonie worden van de VS en China**. Lijkt, want de schrijver toont geen begrip van wat kunstmatige intelligentie heet, zoals dat ook ontbreekt in het daags ervoor verschenen artikel (**NRC Handelsblad**, 28 augustus 2018, p. 3) van – dezelfde? – redacteur Wouter van Noort. Volgens dat eerdere artikel

is in Nederland juist een braindrain gaande in het vakgebied van de artificiële intelligentie (AI). Het vertrek van wetenschappelijk potentieel leidt tot slechter onderzoek en onderwijs.

Naar verluidt vertrekken medewerkers

voornamelijk [naar] Amerikaanse technologiebedrijven die actief werven [...] plus Duitse bedrijven[. ...] Daarbij wordt de concurrentie met buitenlandse topuniversiteiten heviger. [...] D]e beperkte speelruimte met salarissen [...], maar ook andere voorwaarden[, ...] bemoeilijkt de concurrentie op het terrein van wetenschappelijk talent[.]

Ik vind dat veeleer verspilling van talent aan de orde is. Wat is zgn kunstmatige intelligentie eigenlijk? Een redelijk antwoord veronderstelt onderscheid tussen werkelijkheid en model. Een model geldt dan als ... kunstmatige werkelijkheid. Daarbij blijft – de werking van – het model principieel, zeg maar, mechanisch, eventuele digitalisering ten spijt. Als analyse c.q. voorspelling kan de uitkomst volgens een model voor de gebruiker ervan als leidraad gelden voor haar/zijn wèrkelijk gedrag. Nota bene, dat vergt onverminderd intelligentie van die gebruiker (en z/hij is verantwoordelijk voor gedragskeuze annex –uitvoering). Modellen die in aanmerking komen voor facilitering met zgn digitale technologieën zijn nu eenmaal vaak vergaand wiskundig. Zonder zulke kennis zijn ze ònbegrijpelijk. Sterker nog, de wiskundige middelen vergen zóveel aandacht – en beheersing ervan zóveel erkenning – dat de beoefenaren gauw het zich verliezen op de kunstmatigheid met navenante beperking annex oriëntatie van hun modellen. Zakelijk loont het – vooralsnog? – om die oriëntatie te verhullen. Een bedrijf kan weliswaar beweren willekeurige gebruikers een kosteloos platform voor het onderhouden onderlinge betrekkingen te bieden. Maar de winst voor zo’n bedrijf zit ‘m erin om gebruikers te ‘helpen’ aan betrekkingen die tzt leiden tot commerciële transacties. Voor de kans op zulke betrekkingen zijn – andere – bedrijven bereid het, tja, sociale-mediabedrijf te betalen. Rara, wàt behelst het sociale-mediabedrijfsmodel? Wat als doel voor dàt bedrijf telt, en waarop dus ook zijn model moet mikken, is optimalisering van eigen winst. Als middel geldt primair toegenomen resp. winstkans van adverteerders. Secundair zijn – pas – de ònderlinge

contactmogelijkheden voor niet-betalende gebruikers. Nou ja, ze betalen uiteraard wel degelijk, te weten met beschikbaarstelling van alsmaar méér persoonsinformatie. Naarmate een sociaal-mediabedrijf méér van zulke informatie met zijn model kan verwerken, eventueel dat model mbt zijn eigen (winst)doel kan ‘verbeteren,’ enzovoort, des te meer inkomsten uit advertenties zijn haalbaar. En daarmee kunnen contactvoorzieningen voor met-geld-niet-betalende gebruikers aantrekkelijker worden gemaakt, ... want méér gebruik levert nóg meer persoonsinformatie op, enzovoort.

Op hoofdlijn, dwz volgens motief van wie een bepaald model benut, is dat helemaal niet ingewikkeld. Het is vooral de wiskundige aard van modellen die valse schijn van ònmisbaar “talent” wekt bij wie zulke kennis en vaardigheden niet heeft verworven (en zich daarop zelfs kan laten voorstaan; dàt is overigens pas dom).

Wat bepleit de commentaarschrijver van **NRC Handelsblad** met zoveel woorden? Er staat wederom:

Met name grote Amerikaanse techbedrijven zoals Amazon, Google en Facebook werven Nederlands talent.

Over de mate van “talent” valt m.i. echter wel wat te zeggen, indien de combinatie van méér salaris, méér wiskundige specialisatie en minder maatschappelijke relevantie voldoende is voor vertrek. Wie stelt dat

AI [...] niet alleen belangrijk voor de innovatiekracht van Nederland, maar [...] ook geopolitiek gezien van strategisch belang [is,]

moet toch allereerst een betrekkelijker begrip van “AI” ontwikkelen. Het lijkt alsof “innovatiekracht” slechts in dienst van marketing kan bestaan, maar dat is natuurlijk flauwekul. ‘Werkelijk’ vernieuwend zijn allereerst rijkere theorieën, dwz alweer zowel ruimer als gedetailleerder geldige modellen van werkelijkheid. Dat betreft kwalitatieve oriëntatie. Die valt onmogelijk te compenseren met kwantiteit, zoals tegenwoordig de misvatting onder de noemer van big data e.d. luidt. Uiteraard, ook weer wiskundig geformaliseerd, met méér informatie laten zich uitkomsten statistisch nauwer duiden, voorspellingen nauwkeuriger doen. Maar een onzinnig model blijft juist averechts werken, punt.

Wie ècht getalenteerd is, kan worden opgeleid tot besef van noodzaak van maatschappelijk belang van modellen. Z/hij verliest zich niet in – wiskundige – techniek. Dat is immers slechts een middel. Wat is het doel ook alweer? Er zijn talloze onderwerpen waarvoor betere modellen dringend gewenst, zo niet noodzakelijk, zijn.

Wat mij betreft mogen de hoogleraren die over braindrain klagen, en een onbenullige redacteur van **NRC Handelsblad** voor hun karretje spannen, vertrekken, hoe eerder hoe beter. De vraag is wel, waar ‘we’ maatschappelijk bewustere opvolgers vandaan halen. Uit het buitenland, misschien?

Oh ja, wat persoonsinformatie betreft, wijs ik nog maar eens op [Manifest voor informatieverkeer](#). Zodra artikel 1 als (grond)wettelijk beginsel geldt, kunnen ‘we’ – pas – reguleren wat er verder al dan niet met persoonsinformatie is toegestaan.

ps

Ik stuur afschrift aan je onderbuurman. Dankzij de krant toch weer iets om over te praten ... :-)

64.86

Ik weet niet of je het met mij over zgn innovatie wilt hebben. Of het beleid ervoor. Ik hoop in elk geval dat desbetreffende EZ-beleidsmedewerkers het anders resp. ruimer zien dan ik eerder deze week in de krant las. Tot spoedig?

64.87

Voordat ik aantekening 64.85 schreef, heb ik een recent verschenen boek over kunstmatige intelligentie gelezen. Dat is **The Master Algorithm** (Penguin, 2017, oorspronkelijk 2015) door Pedro Domingos, die overigens de voorkeur aan de aanduiding “machine learning” geeft. Nee, ik heb daarin geen aanleiding gezien mijn opvatting te wijzigen, integendeel. Van zelfs maar enige problematisering van taal(gebruik) is ook daar géén ... sprake, laat staan van enige formalisering van – dynamiek van – differentiatie (zoals overzichtelijk gebeurt met de semiotische enneade).

Juni – augustus 2018, webeditie 2018 © Pieter Wisse